

AVUSTUSTOIMINNAN JULKAISUJA

Avun tilkkutäkki

suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus

2014

Avun tilkkutäkki

suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus

Ohisalo Maria, Eskelinen Niko, Laine Jonna, Kainulainen Sakari & Saari, Juho

2013

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	3
1 Johdanto.....	5
2 Aineisto ja metodologia	9
3 Tulokset - Miltä suomalainen ruoka-apukenttä näyttää ja kuinka ruoka-apu on organisoitu?	16
3.1 Organisoituminen	16
3.1.1 Toimijat.....	17
3.1.2 Jaettava ruoka ja siihen liittyvät käytännöt	23
3.1.3 Ruoka-apupaikoissa asiointi ja siihen liittyvät käytännöt.....	32
3.2 Yhteistoiminta ja auttamisen monet muodot	38
3.2.1 Yhteistyökumppanit ja sopimuksellisuus.....	39
3.2.2 Huono-osaisten tukeminen muulla tavoin kuin ruokaa jakamalla.....	51
3.3 Ruoka-aputoimijoiden näkemys RAY:n roolista tulevaisuudessa	54
4 Pohdinta - onko näin hyvä?	57
5 Yhteenveto	61
Lähteet	64
Liitteet	65

Esipuhe

Ajatus tämän raportin tutkimuksesta sai alkunsa professori Juho Saaren kanssa käymistämme keskusteluista, jotka koskivat suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvää huono-osaisuutta ja sen uudenlaisia ilmenemismuotoja. Leipäjono on melko uusi ilmiö, ja kuten tutkimuksessa todetaan, se on vain osa laajempaa ruoanjakoilmiötä. Ruoanjako-toimintoihin myönnettyjä raha-automaattiavustuksia on ollut vain pari ja niissäkin avustuksella on tuettu huono-osaisten auttamiseen liittyvien toiminnallisten sisältöjen ja rakenteiden kehittämistä pikemmin kuin varsinaista ruoan jakamista. Toisaalta sellaisia järjestöjä on useampia, jotka saavat RAY-avustuksia joihinkin toimintoihinsa ja joilla niiden lisäksi on myös keräys- tai lahjoitusvaroin sekä vapaaehtoistoiminnan turvin järjestettyä ruoan jakamista. Selvästi yli puolet tutkimukseen vastanneista toimijoista on evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntia tai muita sellaisia yhteisöjä, jotka eivät raha-automaatti-avustusta voisi saadaakaan.

RAY:n avustustoiminnassa huono-osaisten - tai muiden heikommassa asemassa olevien - auttamiseen liittyvät toiminnot ovat aina olleet merkittävä osa-alue. Tämä johtuu tietysti siitä, että ne ovat sitä myös kansalaisjärjestöjen toiminnassa. Suuri osa sosiaali- ja terveysalan järjestöistä on alun perin perustettu heikommassa asemassa olevien kanssaihmiesten auttamiseksi. Joissain järjestöissä se voi tarkoittaa huono-osaisten välitöntä auttamista ja tukemista eri tavoin, joissain se voi tarkoittaa huono-osaisuutta aiheuttavien riskien ehkäisemistä ja joissain huono-osaisuuteen tai hyvinvoinnin edellytyksiin liittyviin yhteiskunnallisiin asioihin vaikuttamista.

Se mitä 1990-luvulta lähtien olemme oppineet ymmärtämään 'leipäjonolla' on paitsi uusi, lopulta paljon moniulotteisempi ilmiö, kuin aluksi voisi kuvitellakaan, Siinä leikkaa useita yhteiskunnan ja kaupallisen elintarvikeketjun sekä hyvinvointimme ja kulttuurimme kehitystendenssejä. Vähävaraisten auttaminen - myös ruokaa jakamalla - on perinteisesti ollut olennainen osa sekä evankelis-luterilaisen kirkon että monien muiden uskonnollisten yhteisöjen ja sosiaali- ja terveysjärjestöjenkin lähimmäisapua. Hyväntekeväisyyteen perustuva vähävaraisten auttaminen on hyvinvointivaltion virallisten palveluiden ja etuusjärjestelmien ulkopuolella ja siksi siihen on aina liittynyt myös keskustelu 'kenen pitäisi olla vastuussa' tai 'onko tällaisen ilmiön olemassa olo jo sellaisenaan osoitus siitä, että hyvinvointivaltio toimii huonosti'.

EU:n maataloustuotannon tasapainottamiseksi laaditut ylijäämäelintarvikkeiden jakamis-ohjelmat olivat 90-luvulla merkittävä 'resurssi' leipäjonotoiminnan laajenemisessa: ylimääräisiä elintarvikevarastoja oli jossain jaettavaksi. EU-ruoan jakelu oli alun pitäen ajateltu

väliaikaiseksi menettelyksi, mutta se ei jäänyt 90-luvun ilmiöksi ja tutkimukseen osallistuneista toimijoistakin kolmella neljästä oli jaettavanaan (myös) EU-ruokaa. 90-luvun lama ja suurtyöttömyys kärjistikään maassamme toimeentulo-ongelmia ja loivat uudenlaista tarvetta myös ilmaisruoan jakamiselle. Köyhyydenkään osalta ilmiö ei jäänyt 90-luvulle, vaan on jatkunut ja ruoanjakelutoiminta on vakiintunut pysyväksi.

Uudenlaista sävyä ilmaisruoan jakamiseen tuo myös se, mihin tutkimuksessa viitataan ilmaisulla 'ekologinen eetos'; suomalaisissa on varsin vahvana ajatus, että vihoviimeinen vaihtoehto olisi viedä syömäkelpoista ruokaa kaatopaikalle. Viimeistä myyntipäivää lähestyvien tuotteiden jakamista kaupoista on helpotettu viranomaisten elintarvikemääräyksiä uudistamalla - siitä on tietysti ehdoin tehty sallittua. Tästä näkökulmasta leipäjonot toimivat ravintoaineketjun hävikin vähentäjinä ja lehtikirjoituksissa onkin jo esitetty kysymyksiä, pitäisikö 'parasta ennen' -ruokaa hyödyntää myös esim. kouluissa, päiväkodeissa tai vanhusten asumisyksiköissä.

Kuten tutkimus osoittaa, suuri osa leipäjonojen toiminnasta ja logistiikasta toteutuu aitona vapaaehtoistoimintana. Se tarjoaa mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneille kansalaisille osallistua konkreettiseen vapaaehtoistoimintaan ja lähimmäisten auttamiseen. Valtaosassa tutkimuksen ruoanjakopaikoista oli vapaaehtoisia ja melkein kolmannes niistä toimii kokonaan vapaaehtoisvoimin.

Leipäjonot ovat ilmentymä huono-osaisuudesta ja paljon moniulotteisemmasta huono-osaisuudesta kuin vain nälkä. RAY:n avustuslinjausten kehittämisessä pohditaan minkälaista muuta(kin) apua, tukea ja ohjausta järjestöt voisivat mahdollisesti tarjota leipäjonojen ihmisille heidän hyvinvointinsa ja osallisuutensa vahvistamiseksi, onpa se sitten vertaistukea, ohjausta palvelujen piiriin, eristyneisyyden ja yksinäisyyden vähentämistä tai rohkaisua lähteä mukaan sellaisiin toimintoihin, joissa omalle elämälle saadaan kokonaan uudenlaiset kehykset.

Espoossa 10.1.2014

Pekka Mykrä
kehittämispäällikkö, RAY

1 Johdanto

"Leipäjonot ovat aivan vihonviimeinen sosiaalipolitiikan muoto. Leipäjonoista ei koskaan kannata lähteä pois, koska ilmainen ruoka on ilmaista. Jonottaminen vie aikaa ja voimavaroja, joita pitäisi käyttää köyhyydestä eroon pääsemiseen. Passiivinen rahanjako on pahasta, mutta henkistä köyhyysloukkua vahvistaa myös sellainen työttömien "aktivointi", joka koetaan silkaksi simputtamiseksi." (Soininvaara, 2013.)

"Tästä tulee sosiaalinen kontakti, vaikka eka kerta täällä käyville onkin kova kynnys... vaikeet on, mut huomaa, et on muitakin samanlaisia. Jokainenhan me halutaan jonnekin kuulua, mutta et se on hirveetä leikkiä tämä kun, tiedäks, ihmiset jäävät sinne neljän seinän sisälle. [...] Kyllä siinä mielenterveysongelma on ensimmäinen, joka tulee ikkunasta sisään. [...] Jos sä mietit miten puhutaan leipäjonossa olevista niin sitähan puhutaan et "ne on niitä jossakin"... en mä tiä voiko sitä sanoa kateudeks, mut hirveen helppo sanoa, että "kylhän ne sinne menee, jos joku sitä jakaa". Passivoiko se sitten ihmistä... meidän pitäis varmaan kysyä sitä jokaiselta kävijältä, mutta jos se kolme kertaa viikossa lähtee edes tänne, niin mun mielestä se on tosi hyvä." (Herttoniemen seurakunnan ruoka- ja palveluryhmä, Backman, haastattelu 2.10.2013.)

Nämä kuvaukset ruoka-aputoiminnasta ja sen suhteesta julkiseen palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmään kertovat jotain Suomessa tapahtuvan avustusruoanjakelun moninaisuudesta ja monitulkintaisuudesta. Tässä Raha-automaattiyhdistyksen (myöhemmin RAY) tilaamassa tutkimusraportissa selvitetään ensimmäistä kertaa laajemmin suomalaisen ruoka-aputoiminnan organisoitumista. Raportissa pyritään muodostamaan kokonaiskuva siitä, missä ja miten avustusruoanjakelua Suomessa toteutetaan.

Ruoka-apu ja avustusruoanjakelu hyvinvointivaltiossa pitää erottaa muun muassa humanitaarisesta ruoka-avusta. Suomessa pitkälti hyväntekeväisyyteen perustuvassa ruoka-avussa ollaan, erityisesti EU-kontekstissa, tekemisissä käsitteiden kuten ruokaturva (food security), ruokaköyhyys (food poverty) ja oikeus ruokaan (Yhdistyneiden kansakuntien right to food -käsite) kanssa, joskaan käsitteet eivät juuri käytännön toimijoiden työssä esiinny. Ruoka-aputoiminta on rantautunut Suomeen Euroopasta. Käytäntönä ruoka-apu on erityisesti tapa auttaa heikompia osia maissa, joissa vahvan julkisen sektorin sijaan vastuu hyvinvoinnin tuottamisesta on kolmannella sektorilla ja kirkkoilla. Ruoka-apu on

paljon muuta kuin vain leipäjonot, jotka vakiintuivat erityisesti suurimpien suomalaisten kuntien katukuviin 1990-luvun suuren laman aikana. Väliaikaisiksi tarkoitettut ruoka-avun muodot ovat 2010-luvun puoltaväliä lähestyttäessä juurtuneet osaksi suomalaista köyhyyspolitiikkaa.

Avustusruoanjakelua on ollut olemassa jo ennen 1990-lukua. Perinteisiä toimijoita ruoka-apukentällä ovat olleet kristilliset liikkeet, seurakunnat ja yhdistykset. Muun muassa Pelastusarmeijan toimintaideologia *“Soup, Soap and Salvation”* on kautta historian pitänyt sisällään aineellisen ja hengellisen avun yhdistämisen. Sama pätee myös esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Silti, vasta vuonna 1995 kirkko perusti ensimmäiset ruokapankkinsa, kun Suomen EU-jäsenyys toi mukanaan unionin elintarvikeohjelman yhteisön vähävaraisille¹. Tälle niin sanotulle EU-ruoalle piti löytää jakokanava ja kirkko lähti vahvana toimijana mukaan. Suomi on vastaanottanut EU-ruokaa aina vuoteen 2013 asti, ja tällä maataloustuotannon tasapainottamiseen liittyvällä ruoka-apuohjelmalla on ollut vaikutuksensa avustusruoanjakelun vakiintumiseen Suomessa. 1990-luvun alussa aloitettiin myös työttömien ruokailut, joilla oli oma roolinsa ruoka-aputoiminnan leviämisessä.

Uskonnollisten yhteisöjen vähävaraisten avun periaate näkyy ruoka-apukentällä edelleen vahvasti. Evankelis-luterilaisen kirkon piirissä EU-ruokaa jakaa lähes 200 toimipaikkaa, seurakuntia, kappeliseurakuntia ja seurakunta-alueita. Vuonna 2012 evankelis-luterilainen kirkko avusti yli seitsemällä miljoonalla eurolla muun muassa yksin asuvia, eläkeläisiä ja yksinhuoltajaperheitä. Tämän lisäksi seurakunnat järjestivät edullisia tai ilmaisia ruokailuja

¹ Euroopan unioni on vuodesta 1987 lähtien jakanut elintarviketukea yhteisön vähävaraisille. EU on luovuttanut maatalouden ylijäämätuotteiden tuotevarastostaan eli interventiovarastostaan muun muassa ohraa ja maitojauhetta, joilla on ostettu elintarvikkeita jäsenvaltioiden voittoa tavoittelemattomille toimijoille. Ruoka-apu kuuluu EU:ssa maatalouspolitiikan toimialaan eikä näin ollen perustu unionin sosiaalipoliittiseen toimivaltaan (Sopimus Euroopan unionin toiminnasta 2008, artikkelit 4–6). Suomessa ohjelma onkin tiukasti rajattu sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon ulkopuolelle. Suomi on ottanut EU:n elintarvikeapua vastaan vuodesta 1995 lähtien. Väliaikaiseksi tarkoitettu ohjelma ja sen koordinointi on erilaisten käännteiden kautta muodostunut Suomessakin systemaattiseksi ja vakiintuneeksi kokonaisuudeksi. EU:n ruoka-apuohjelman kustannukset Suomessa maksetaan maatalouden interventiorahastosta, joka on maa- ja metsätalousministeriön alainen, valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto. Vuonna 2011 Suomelle myönnetty kokonaismääräraha oli noin 4,3 miljoonaa euroa, josta elintarvikkeiden hankkimiseen meni noin 4,1 miljoonaa euroa. Tällä summalla hankittiin jaettavaksi noin kolme miljoonaa kiloa ruokaa. Keskusjärjestöjen mukaan ruoka-apu tavoitti tällöin yhteensä 430 000 avuntarvitsijaa. (Ohisalo 2013, 146-148.)

10 500 kertaa, joissa aterioitiin 634 300 kertaa. Seurakunnat jakoivat myös lahjoituksina ja Euroopan unionilta avustuksina saatuja ruokatarvikkeita yhteensä yli 102 000 ruokakassia. Diakoniatyön avustettavien määrä on sekä evankelis-luterilaisen, että ortodoksisen kirkon piirissä kasvanut, esimerkiksi vuonna 2011 diakoniatyön asiakaskontakteja oli evankelis-luterilaisissa seurakunnissa lähes 600 000 ja vuonna 2012 jopa 635 000 kappaletta. (Hallituksen esitys eduskunnalle 2013.)

Vuoden 2013 lopussa suomalainen ruoka-apukenttä on muutoksessa. EU:n ruoka-apuohjelma on tullut nykymuodossaan tiensä päähän, kun se ei ole enää aikoihin täyttänyt alkuperäistä tarkoitustaan unionin maatalousmarkkinoiden tasaajana. Vuonna 2014 EU:ssa pohditaan uutta järjestelmää ja jakelu jäsenvaltioihin keskeytyy mahdollisesti ainakin vuodeksi. Suomalaiseen ruoka-avun kenttään vaikuttavat myös esimerkiksi rahankeräyslain uudistamisesta mahdollisesti tulevat helpotukset yleishyödyllisille toimijoille, kuten evankelis-luterilaiselle ja ortodoksiselle kirkolle, jotta ne voisivat jatkossa kerätä rahaa suoraan esimerkiksi diakoniatyölleen. Myös Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran uudet säännökset, joiden mukaan kaupat ja suurkeittiöt voivat jatkossa toimittaa myyntiajan päähän tulleita ruokia nykyistä enemmän ruoka-apuun kaatopaikan sijaan, vaikuttavat jaettavan ruoan määrän mahdolliseen kasvuun. Eviran uuden ohjeistuksen tarkoituksena on ollut selkiinnyttää toimintatapoja ja vastuukysymyksiä ruoka-avun luovuttamisessa:

“Ruokaa hyväntekeväisyysjärjestöille ja -yhteisöille lahjoittavien tahojen (elintarvikealan yritysten) lisäksi myös hyväntekeväisyysjärjestöillä ja -yhteisöillä on vastuu luovuttamiensa elintarvikkeiden turvallisuudesta. Tavoitteena on ohjeistaa toimintaa siten, että ruokahävikin määrää saadaan vähennettyä.”

Kuvaukset niin EU-tasolta kuin Suomesta kertovat siitä, että ruoka-avun taustalla ovat elintarvikejärjestelmään liittyvät ongelmat, kuten ruokahävikki, joita on ruoka-avun keinoin pyritty paikkaamaan. Tämä ei sulje pois sitä, etteikö ruoka-avulla olisi myös selkeää sosiaalipoliittista rooliaan, ja etteikö ruoka-avussa käyville ihmisille avustusruoka olisi pärjäämisen kannalta tärkeää. Muun muassa lama-ajan ruoka-apu syntyi suurtyöttömyyden kasvun ja perusturvan karsimisen aikaan.

Laajemmassa vuoden 2014 lopussa julkaistavassa Kunnallisanalan kehittämissäätiön (KAKS) ruoka-apututkimuksessa selvitetään muun muassa ruoka-avussa käyvien koettua hyvinvointia ja terveyttä, kokemuksia ruoka-avusta, avunsaantia ja selvitetään muun muassa ihmisten luottamusta viranomaisiin ja muita leipäjonoissa käyviä kohtaan sekä tarkastellaan ruoka-avussa asioivien asemoitumista julkiseen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmään. Alustavasti voidaan todeta, että pääasiassa perusturvan varassa elävät, ruoka-avussa käyvät kokevat ruoka-avun oman pärjäämisensä kannalta välttämättömäksi (täysin ja osin samaa mieltä, 82 % vastaajista, N=3181).

Julkinen sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmä vuotaa paikoin ja tätä haavaa avustusruoanjakelutoiminta paikkaa. Paikkaajan roolista kertoo tässäkin tutkimuksessa esimerkiksi se, missä määrin ruoka-aputoiminta on kehittynyt epäviralliseksi osaksi suomalaista köyhyyspolitiikkaa, kuinka vastuun siirto julkiselta kolmannelle sektorille on vähitellen luonut kokonaisen vähemmän organisoituneen ruoka-avun kentän.

Tutkimuksessa nostetaan esiin myös ruoka-avun tiettyä institutionalisoitumista, johon useat merkit kentässä viittaavat. Silti, kenttä on laaja ja toimijoiden ja toimintatapojen kirjo sitäkin suurempi. Kyse on informaalista avustustoiminnasta, jonka erottaa formaalista ennen kaikkea kirjoittamattomien sääntöjen puuttuminen: ruoka-aputoimintaa säätelevät vain muutamat lähinnä hygieniaan liittyvät säädökset, eivät lait ja asetukset, kuten julkista sosiaaliturvaa.

RAY on valtion ja sosiaali- ja terveysjärjestöjen hallitsema yhteistyöelin, jolla on vahva rooli järjestökentän rahoittajana. Tähän asti RAY on kuitenkin rahoittanut suoranaista ruoka-aputoimintaa vain muutamassa paikassa. Raportti tuottaa tietoa huono-osaisimman Suomen palvelusta, ruoka-avusta ja herättelee kysymykseen, millainen RAY:n roolin tulisi olla jatkossa heikoimmassa asemassa olevien ihmisten auttamisessa.

2 Aineisto ja metodologia

Aikaisemmassa ruoka-apuun liittyvässä tutkimuksessa on keskitytty kuvaamaan laadullisen, usein haastatteluaineiston, kautta ruoka-avussa asioivien ihmisten ja kentällä toimivien näkökulmia ruoka-apuun. Tutkimukset ovat olleet pääasiassa paikallisia, otoskooltaan melko pieniä tapaustutkimuksia. Tarve tutkimusteeman kansalliselle ja laajemmalle aineistonkeruulle oli selkeä ajatellen myös edellä kuvattuja ruoka-apukentän muutoksia.

Tässä tutkimuksessa keskeisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää miltä suomalainen ruoka-apukenttä näyttää ja kuinka kenttä on organisoitu. Tutkimus yhdistelee laadullista ja määrällistä tutkimusotetta: Tutkimuksen aineistonkeruussa hyödynnettiin sekä verkkopohjaista Webropol-lomaketta, että tehtiin puolistrukturoidut haastattelut 20 ruoka-avun toimipaikassa kymmenessä eri kunnassa. Näitä täydentämään ruoka-aputoimintaa myös valokuvattiin. Aineistonkeruun triangulaation tarkoituksena oli tuottaa monimuotoisesta ilmiöstä monimuotoista tietoa.

Avustusruoanjakelu tavoittaa merkittävän osan yhteiskunnan huono-osaisimmasta väestöstä, silti ruoka-apukentän organisoitumisesta ei ole selkeää yleiskuvaa. Raportissa tutkimustulokset on esitelty pääpiirteittäin kyselytutkimuksen pohjalta. Laadullinen haastatteluaineisto kulkee kyselyaineiston rinnalla sitä haastaen ja täydentäen. Valokuvilla on visualisoitu tutkimuskentän arkea ja tarkasteltavaa ilmiötä laajemmin.

Verkkopohjainen Webropol-kysely (LIITE 1) kohdennettiin lukuisille Suomen ruoka-avun toimipaikoille. Tarkoituksena oli saada kattava kuvaus muun muassa toiminnan rakenteista, organisoinnista, asiakkaista, toimijoista ja toimintamalleista. Tutkimukseen haastateltiin lisäksi 20 ruoka-aputoimijaa kymmenessä kunnassa (Helsinki, Espoo, Vantaa, Mikkeli, Lahti, Kuopio, Jyväskylä, Tampere, Turku, Pori). Puolistrukturoidut haastattelut toteutettiin syys-lokakuussa 2013 (LIITTEET 3 & 4). Yksi haastattelu kesti puolesta tunnista tuntiin ja tehtiin pääsääntöisesti haastattelijan (Eskelinen & Laine) ja haastateltavan kesken. Haastatellut toimipaikat valikoitiin osin sen perusteella, mitkä paikat olivat jo vuosien 2012-2013 aikana olleet mukana KAKS:in ruoka-apututkimuksessa. Näissä 10 kunnassa ruoka-aputoimintaa oli laajemmassa mittakaavassa ja

toiminta oli jokseenkin vakiintunutta. Haastattelut tehtiin määrällistä Webropol-dataa täydentäviksi, ne litteroitiin ja analysoitiin sisällönanalyysin ja teemoittelun metodein.

Ruoka-avun maailmaa valokuvattiin kuvaamatta itse ruoka-apua hakevia ihmisiä, siis usein "leipäjonoja" (LIITE 5). Perinteikäs, esimerkiksi median, lähestymistapa ruoka-apua kohtaan on ruokaa hakevien ihmisten kuvaaminen. Avustusruoanjakelu on kuitenkin paljon jonoja moninaisempi maailma, siksi tässä tutkimuksessa esiintyvät kuvat on otettu kuvauskäsikirjoituksen mukaan: Ennalta tiedetyn mukaan ruoka-avusta haluttiin kuvata muun muassa jaettavaa ruokaa ennen jakelutapahtumaa, rakennusta/tilaa ennen jakelua, vapaaehtoisia, mahdollisia varastotiloja, logistiikkaa (kuljetusvälineistöä), opasteita ja mainoksia tiloissa tai matkalla ruoanjakelupaikoille, mahdollista uskonnollisten tai hengellisten tunnusten näkymistä tiloissa, ehtoja ruoan saannille, kuten Kela-kortin näyttämistä tai "asiakas"tietojen kirjausta/tilastointia ja tilaa jakelun jälkeen, siis sitä, mitä jaettavasta ruoasta päivän jälkeen jäi jäljelle.

Tutkimuksen otos ja katoanalyysi

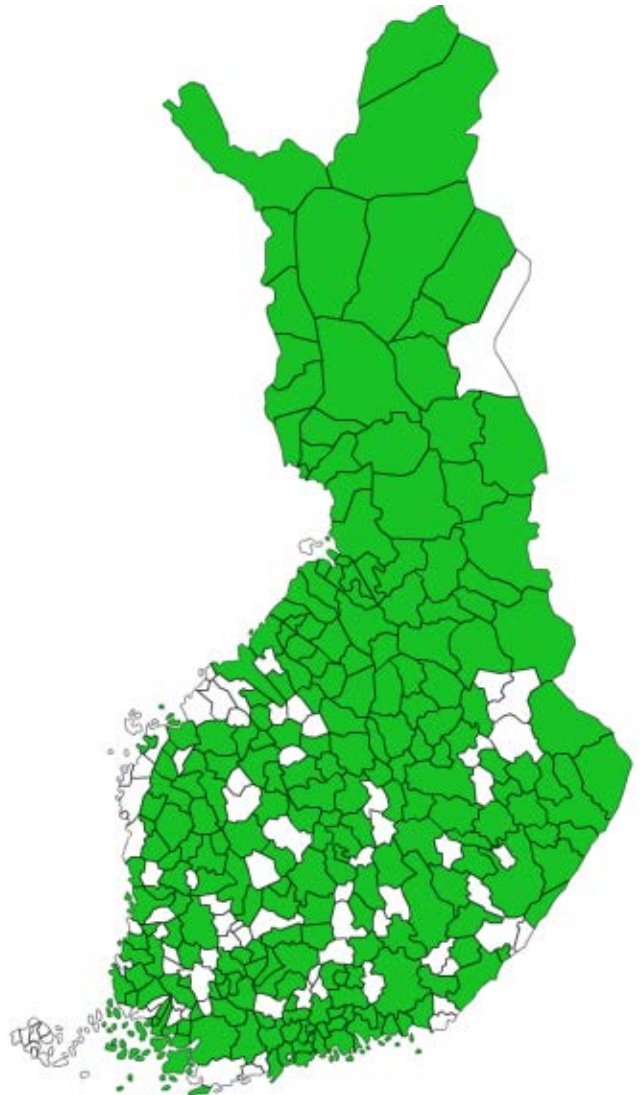
Ruoka-avun perusjoukon määrittelemine on hankalaa, sillä yhtä kattavaa listaa kaikista ruoka-apua Suomessa jakavista toimijoista ei ole, eivätkä toimijat paikallistasollakaan aina olleet tietoisia muiden ruoka-aputoimijoiden toiminnasta. Tutkimuksen aineisto on ositettu otos, jonka keruussa on ollut tieto oletetun perusjoukon jakautumisesta tutkimuksen kannalta merkittäviin ryhmiin. Otos on pyritty keräämään mahdollisimman edustavaksi näiden ryhmien osalta ja lisäksi mukaan on otettu kaikki ennalta tiedetyt ruoka-aputoimijat, jotka eivät ole asettuneet näihin keskeisiin ryhmiin.

Tutkimuksessa hyödynnettiin listaa KAKS-hankkeessa mukana olleista ruoka-aputoimijoista. Tätä listaa täydennettiin ja lopulta otettiin puhelimitse yhteyttä 88 ruoka-aputoimijaan 35 eri kunnasta pyytäen heitä osallistumaan tutkimukseen täyttämällä kyselylomake internetissä. Sen lisäksi osaa toimijoista 10 pääpaikkakunnalla pyydettiin osallistumaan haastatteluun.

Tutkimuksen käytössä on lisäksi ollut Maaseutuviraston (Mavi) lista EU-ruokaa jakavista tahoista Suomessa. Listalla olevista 28 tahosta neljään keskusjärjestöön, Työttömien Valtakunnalliseen Yhteistoimintajärjestöön (TVY), Mannerheimin Lastensuojeluliittoon

(MLL), Kirkkopalvelut ry:hyn ja Suomen Vapaakirkkoon, otettiin yhteyttä pyytäen heitä välittämään tutkimuskysely paikallistoimijoilleen. Suomen Pelastusarmeijan säätiön kymmeneen ruoka-apua jakavaan paikallisosastoon, Hyvä Arki ry:hyn, Forssan Vapaa-ajattelijat ry:hyn, Rauman Seudun työttömät ry:hyn ja Ytyä – Yhteistyötä työttömät ry:hyn soitettiin suoraan. Lisäksi 16 muuta toimijaa lähestyttiin sähköpostitse pyytäen heitä osallistumaan kyselyyn. Maaseutuviraston listan kahta ruoka-aputoimijaa ei tavoitettu.

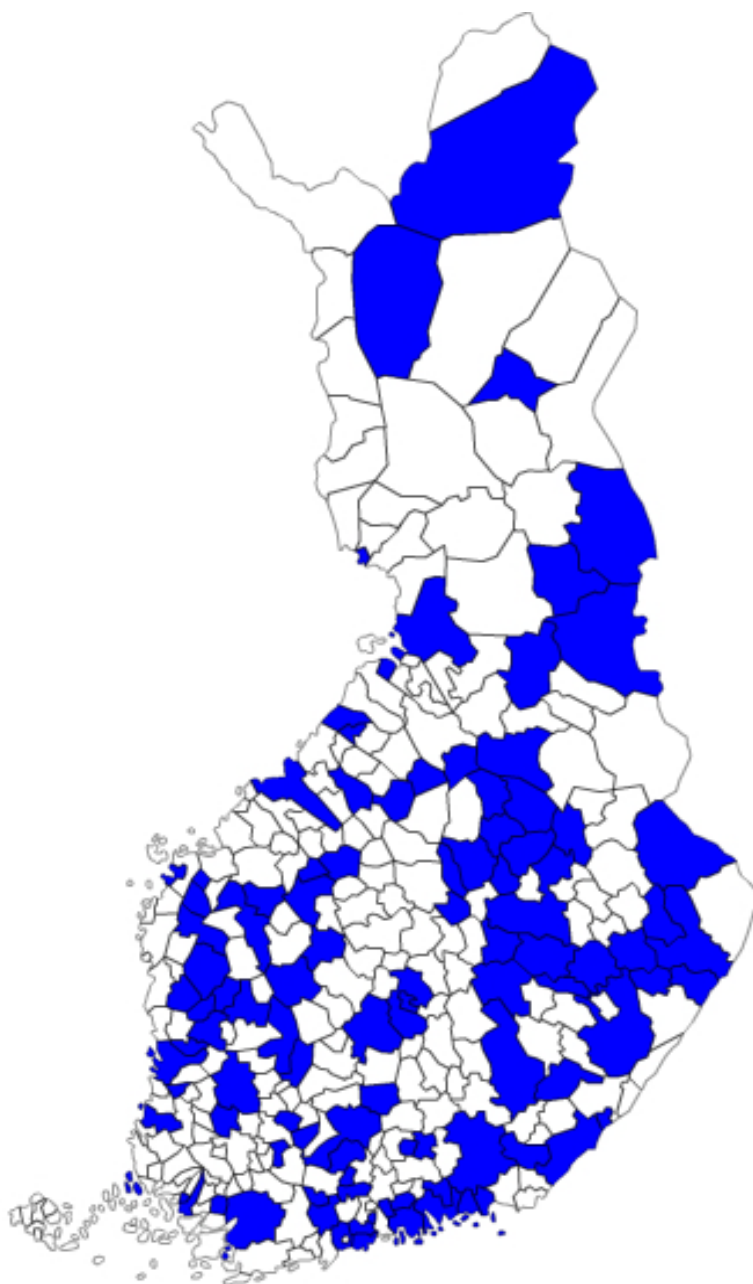
Työttömien Valtakunnallinen Yhteistoimintajärjestö lähetti kyselyn sähköpostitse 64 paikallisjärjestölleen; Mannerheimin Lastensuojeluliitto 133 paikallisyhdistykselleen; Kirkkopalvelut ry yli 150 evankelis-luterilaisen seurakunnan ruokapankille ja Adra Finland säätiö 13 paikallistoimijalleen. Osassa paikkakunnista evankelis-luterilaisen kirkon ruokapankin alla oli useampia paikallisia seurakuntia - näissä tapauksissa diakoniajohtaja on mahdollisesti lähettänyt kyselyä yhä eteenpäin eri seurakuntien diakoniatyöntekijöille. Adra Finland säätiöllä oli lisäksi 14 paikallistoimijaa, joille kyselyä ei voitu lähettää sähköposti-osoitteen puuttumisen vuoksi. Osaan paikoista on todennäköisesti oltu yhteydessä sekä puhelimitse, että keskusjärjestön toimesta sähköpostitse. Voidaan kuitenkin arvioida, että kysely on lähtenyt noin 400 eri toimijalle, jotka ovat jakaneet ruoka-apua vähintään yhtenä päivänä vuoden 2013 aikana. Lisäksi selvisi, että Vapaakirkolla on ruoka-aputoimintaa yli 40 paikkakunnalla, mutta kyselyä ei ehditty lähettää keskitetysti kaikille Vapaakirkon seurakunnille. Ottaen huomioon kaikki edellä mainitut ruoka-aputoimijat, tutkimuksen tietoon tuli yhteensä 226 kuntaa, joissa ruoka-apua on jaettu vuoden 2013 aikana.

Kartta 1. Tutkimuksen tietoon tulleet 226 kuntaa, joissa ruoka-apua on jaettu vuonna 2013

Kyselyyn saatiin yhteensä 171 hyväksyttyä vastausta sadalta eri kartan 2 esittämältä paikkakunnalta (ks. myös LIITE 2). Tutkimusavustajat täyttivät kyselyn kolmen vastaajan puolesta haastattelun aikana, kun kyselyn täyttäminen internetissä ei onnistunut. Yksi vastaus hylättiin, koska eräältä toimijalta oli tullut kaksi vastausta. Lahden seurakuntayhtymältä tuli kolme ja Jämsän seurakuntayhtymältä kaksi vastausta. Vastaukset olivat eri seurakunnista, joten niistä kaikki hyväksyttiin. Puhelimitse tavoitetuista 88 toimijasta 22 jätti vastaamatta kyselyyn.

Kahden toimijan ruoka-aputoiminta oli päättynyt ja yksi ei kyennyt vastaamaan kyselyyn kielimuurin vuoksi. Lisäksi yksi toimija ei osallistunut kyselyyn, koska ei halunnut toiminnalleen lisää julkisuutta sen pelossa, että ruoanhakijoita tulisi lisää resurssien ollessa niukat jo nykyisellään. Kahdella muulla vastaajalla oli ollut vesivahinko toimitiloissaan, minkä vuoksi toiminnan jatkuminen oli epävarmaa. Viiteen toimijaan ei saatu yhteyttä

Kartta 2. Sata kuntaa, joista saatiin vastauksia

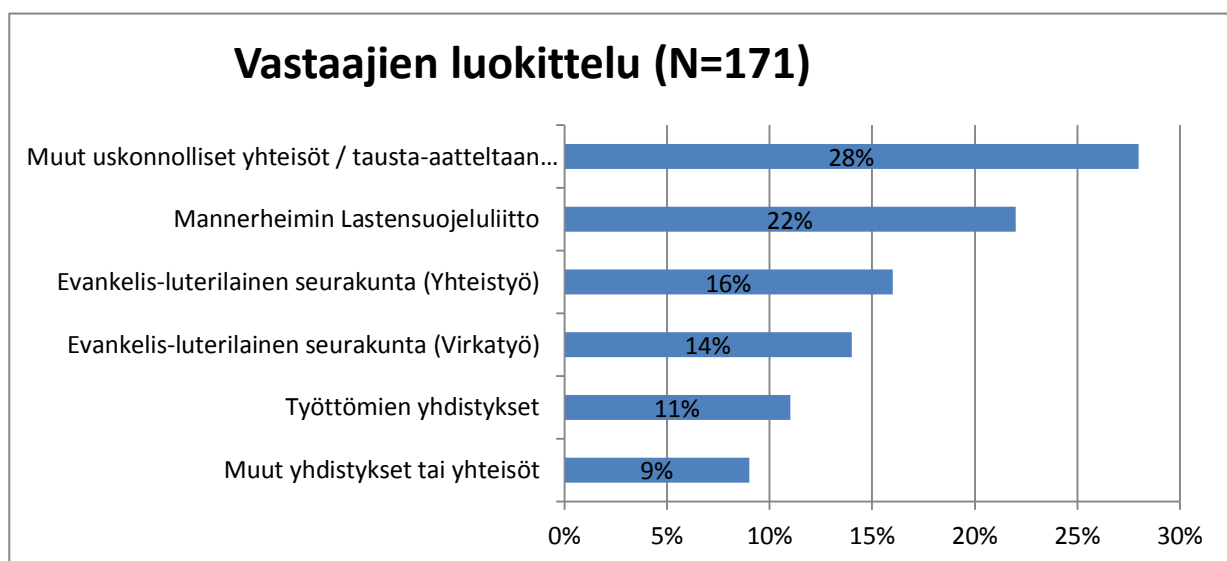
Tutkimuksen edetessä esille nousivat mahdolliset tekniset ongelmat Webropol-tiedonkeruuohjelman kanssa: muutamat vastaajista kertoivat lähettäneensä täytetyn kyselylomakkeen, mutta syystä tai toisesta vastauksia ei tietojärjestelmästä löydetty. Kyseessä voi olla inhimillinen erehdys tai tekninen häiriö.

Tutkimus kattaa hieman alle kolmasosan Suomen kunnista ja antaa kuvan erityisesti suurimpien suomalaisten kuntien ruoka-aputoiminnasta - vuosittaisten asiakaskäyntien perusteella mitattuna mukana on lähes kaikki maamme suurimmat ruoka-aputoimijat - joten tutkimuksen otosta voidaan pitää kattavana. Vain muutama KAKS-hankkeessa mukana olleista ruoka-aputoimijoista ei osallistunut kyselyyn. Kyselylomakkeessa kysyttiin myös muista paikkakunnan ruoka-aputoimijoista. Tätä kautta tuli tietoon useita pieniä toimijoita sekä yksi suurempi toimija, joihin ei oltu yhteydessä.

Vastaajien luokittelu

Ruoka-avun kentällä on lukuisia erilaisia toiminnan ja yhteistyön muotoja ja paikallisia sopimuksia. Tämä koko moninaisen kentän toimintalogiikkaa selvittävä tutkimus on tuottanut lisätietoa kentästä, mutta on epäilemättä vain pintaraapaisu siitä, mistä erilaisista toiminnoista suomalainen ruoka-apu kokonaisuudessaan rakentuu. Kyselyllä lienee tavoitettu kentän keskeiset toimijat, mutta toimijoiden luokittelu laajempiin ryhmiin on myös osaltaan pelkistänyt toiminnan kirjoa ja monimuotoisuutta.

Kuviossa 1 tutkimukseen osallistuneet toimijat on esitetty luokiteltuina keskeisiin laajempiin vastaajaryhmiin ruoka-aputoimijoiden tausta-aatteen tai taustaorganisaation ja evankelis-luterilaisen kirkon osalta lisäksi henkilöstön mukaan.

Kuvio 1. Vastaajien luokittelu

Suurin yksittäinen ryhmä vastaajien taustan mukaan tarkasteltuna oli Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakunnat, joita oli kaikista vastaajista 30 %. Seurakunnilla on erilaisia tapoja organisoida ruoka-aputoimintaansa, joten vastaajat jaettiin edelleen kahteen eri luokkaan toiminnassa mukana olevan henkilöstön perusteella. Tällä jaottelulla pyrittiin erottelemaan ja kuvaamaan virkatyön ohella tehtävää ruoka-aputyötä sekä evankelis-luterilaisen kirkon laajemmin organisoitua ruoka-aputyötä. Kaikista vastaajista yhteensä 14 % luokiteltiin "evankelis-luterilainen virkatyö" -kategoriaan. Näissä paikoissa ruoka-avun parissa toimi vain koko- tai osa-aikaisesti palkattua henkilökuntaa ja tällöin ruokaa jaettiin lähinnä osana muuta diakoniatyötä.

Lisäksi oli seurakuntia, joissa ruoka-avun parissa toimi myös vapaaehtoisia, kuntouttavan työtoiminnan kautta työllistettyjä ja palkkatuella työskenteleviä henkilöitä. Näissä paikoissa ruoka-apu oli järjestetty joko koko- ja/tai osa-aikaisesti palkatun henkilökunnan ja vapaaehtoisten yhteistyönä tai täysin vapaaehtoisten, kuntouttavan työtoiminnan kautta työllistettyjen ja palkkatuettujen toimesta. Nämä seurakunnat muodostivat "evankelis-luterilainen yhteistyö" -kategorian, johon kuuluu 16 % kaikista vastaajista.

Vastaajista 28 % luokiteltiin tausta-aatteen perusteella "muut uskonnolliset yhteisöt / tausta-aatteeltaan hengelliset toimijat" -kategorian alle. Katteoria pitää sisällään kaikki ne ruoka-apua antavat, tausta-aatteeltaan uskonnolliset yhdistykset ja yhteisöt, jotka eivät ole evankelis-luterilaisia seurakuntia. Tausta-aatteen mukaan tarkasteltuna suurimmat ryhmät luokan sisällä olivat Helluntaiseurakuntaan identifioituvat vastaajat (21 %), Pelastusarmeija (19 %) ja Adventtikirkkoon kuuluvat vastaajat (17 %). Tämän lisäksi kategoriaan kuuluu vapaakirkon, metodistikirkon sekä ortodoksisen kirkon alla toimivia ruoka-aputoimijoita sekä taustaltaan evankelis-luterilaisia ja yhteiskristillisiä yhdistyksiä, joiden toimintaa sävytti uskonnollinen pohjavire. Seurakuntien ja tausta-aatteeltaan hengellisten toimijoiden erottaminen toisistaan oli ongelmallista, sillä usein esimerkiksi vapaan suunnan yhdistykset ja seurakunnat olivat sisällöllisesti lähellä toisiaan. Seurakuntien ja hengellisten yhdistysten toiminta saattoi olla vahvasti sidoksista tai yhdistykset saattoivat olla osa seurakuntaa.

Vastaajista 22 % oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenjärjestöjä, 11 % työttömien yhdistyksiä ja yhdeksän prosenttia muita ruokaa jakavia yhdistyksiä tai järjestöjä. Työttömien yhdistykset ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto on erotettu omiksi

katteorioikseen, sillä ne olivat keskeisiä katto-organisaatioita ruoka-apukentällä, joskaan niiden päätoiminta ei ole ruoka-aputoimintaa. Vajaa kymmenesosa vastaajista ei kertonut toiminnassaan olevan erityistä tausta-aatetta tai ideologiaa. Tämä vastaajien ryhmä piti sisällään pelkästään ruoka-apua pääsääntöisesti sekä sivutoimisesti jakavia järjestöjä.

3 Tulokset - Miltä suomalainen ruoka-apukenttä näyttää ja kuinka ruoka-apu on organisoitu?

Tietoa suomalaisesta ruoka-avun kentästä, sen toimijoista ja toimintatavoista on ollut olemassa yleisesti. Kokonaiskuva kentän erityisistä toimintakäytännöistä, sen sisäisestä järjestäytymisestä ja yhteistyön eri muodoista on kuitenkin puuttunut. Tässä kappaleessa avataan ensimmäistä kertaa sitä, kuinka suomalainen ruoka-apukenttä on organisoitunut, keitä kentällä työskentelee, mistä jaettava ruoka tulee, kuinka logistiikka on järjestetty sekä kuvataan sitä, millaista yhteistyötä ruoka-aputoimijat tekevät muiden tahojen kanssa ruoka-avussa käyvien ihmisten auttamiseksi. Lisäksi kappaleessa käsitellään ruoka-aputoimijoiden näkemyksiä RAY:n roolista toiminnassaan tulevaisuudessa.

3.1 Organisoituminen

Suomalainen ruoka-aputoiminta oli organisoitu usein erilaisin tavoin ja lukuisten eri toimijoiden toimesta. Joistakin yhteisistä piirteistä huolimatta ruoka-aputoimijat ja käytännöt ruoka-apukentällä poikkesivat toisistaan merkittävästi. Osa toimijoista oli ensisijaisesti ruoka-avun ympärille perustettuja, toisille ruoanjakaminen oli sivutoimista. Esimerkiksi evankelis-luterilaiselle kirkolle ruoka-aputyö oli usein osa diakoniatyötä. Oma-apujärjestöille, kuten työttömien yhdistyksille, ruoanjako oli täydentävää tukea vähävaraisille muun toiminnan ohessa. Tämän lisäksi kentällä toimi merkittävä joukko erilaisia uskonnollisia yhteisöjä, jotka jakoivat ruokaa hengellisen sanoman ohella. Pienenä vähemmistönä kentällä oli myös ruoka-aputoimijoita, joiden toiminta oli pääsääntöisesti ruoanjakoa.

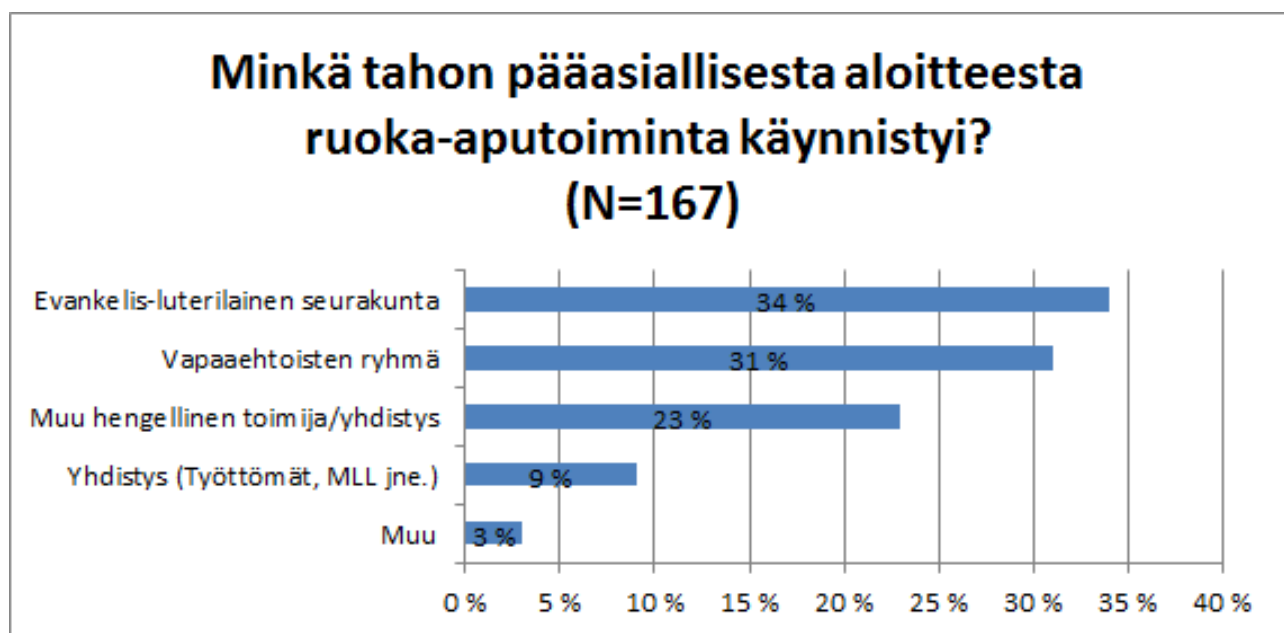
Organisaatiosta ja yhteisöstä riippuen osa toimijoista saattoi jakaa EU-ruokaa kerran vuodessa, siinä missä toinen osa jakoi EU- ja lahjoitusruokaa lähes päivittäin. Myös resurssit ja henkilöstömäärät poikkesivat toisistaan merkittävästi. Suurempien ruoka-apujen työllistäessä vapaaehtoisten lisäksi palkattuja tai tukityöllistettyjä henkilöitä, pienimmät toimijoista toimivat muutaman vapaaehtoisen voimin. Seuraavaksi tarkastellaan ruoka-apukentän toimijoita, toimijoiden henkilöstöä sekä kentän ja työn organisointiin liittyviä asioita, kuten ruoan alkuperää, logistiikkaa, rahoitusta ja ruoka-apukohtaisia käytäntöjä.

3.1.1 Toimijat

Tutkimuksen kyselylomakkeessa selvitettiin minkä tahojen toimesta ja milloin ruoka-aputoiminta oli käynnistetty. Lisäksi oltiin kiinnostuneita toimijoiden taustalla vaikuttavista aatteista ja ideologioista. Tämän ohella selvitettiin myös ruoka-aputoimijoiden henkilöstöön liittyviä kysymyksiä.

Ruoka-apupaikkojen perustajatahot

Ruoka-apukentällä merkittävässä roolissa olivat erilaiset uskonnolliset yhteisöt ja liikkeet. Kirkon ja vapaan suunnan liikkeiden piirissä köyhäinavun periaatteen on nähty kuuluvan osaksi yhteisön traditiota. Tarkasteltaessa tahoja, joiden aloitteesta ruoka-aputoiminta oli aloitettu, Suomen evankelis-luterilainen kirkko oli yksittäisistä toimijoista suurin. Kuviossa 2 on esitetty vastaajat perustajatahon mukaan jaoteltuina.

Kuvio 2. Tahot, joiden aloitteesta ruoka-aputoiminta oli käynnistynyt

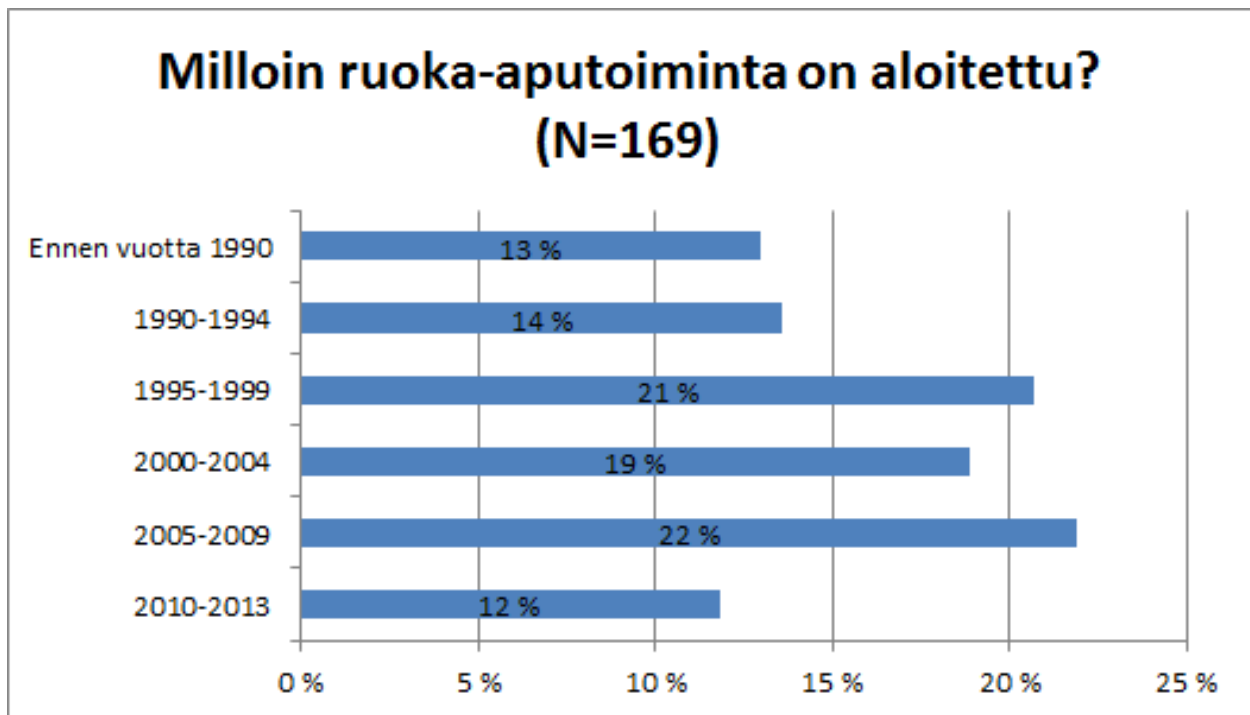
Kolmasosa (34 %) ruoka-avusta oli perustettu evankelis-luterilaisen kirkon aloitteesta. Tätä voidaan selittää todennäköisesti evankelis-luterilaisen kirkon poikkeuksellisilla resursseilla ja organisaatorakenteella ruoka-apukentällä. Evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyöllä on pitkät perinteet ja kirkon ruoka-apu voidaan nähdä osana laajempaa ja

kokonaisvaltaista diakoniatyötä. Rakenteet muun muassa ruokapankkien kautta ruoka-avun järjestämiselle evankelis-luterilaisen kirkon piirissä ovat siis olleet olemassa.

Toinen merkittävä perustajataho ruoka-aputoiminnan kannalta oli muut hengelliset toimijat. Muilla hengellisillä toimijoilla viitataan Suomen Ortodoksiseen kirkkoon sekä vapaan suunnan liikkeisiin, kuten Adventtikirkkoon, Baptistikirkkoon, Helluntaikirkkoon ja Pelastusarmeijaan. Aineiston pohjalta voidaan todeta, että ruoka-apukentällä on voimakas kristillinen pohjavire. Yhteensä lähes 60 % vastaajista ilmoitti, että ruoka-aputoiminta oli pääasiallisesti käynnistynyt evankelis-luterilaisen kirkon tai muiden uskonnollisten yhteisöjen toimesta.

Vajaa kolmannes (31 %) ruoka-aputoiminnasta oli käynnistynyt vapaaehtoisten ryhmien toimesta ja noin kymmenes yhdistysten aloitteesta. Merkittävimpinä yhdistyksinä ruoka-apukentällä toimivat keskusjärjestövetoiset yhdistykset, kuten työttömien yhdistykset ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Perustajatahoina vapaaehtoisten ryhmät ja yhdistykset kytkeytyivät osaltaan toisiinsa: useasti vapaaehtoiset olivat saattaneet toimia tietyn yhdistyksen sisällä ruoka-aputoimintaa käynnistäessään. Näin ollen jako vapaaehtoisten ryhmien ja yhdistysten rajalla oli tietyissä tapauksissa häilyvä. Katteoria "Muu" pitää sisällään eri tahojen yhteistyössä käynnistämän ja yksityisten ihmisten aloitteesta käynnistetyn ruoka-aputoiminnan.

Lähes puolet ruoka-apukentällä operoivista toimijoista oli aloittanut ruoka-aputoiminnan 1990-luvulla tai aiemmin (kuvio 3). Ennen vuotta 1990 toimintansa olivat aloittaneet lähinnä ruoka-apukentän uskonnolliset toimijat, kuten evankelis-luterilainen kirkko ja Pelastusarmeija. Työttömien yhdistyksistä valtaosa (79 %) oli aloittanut ruoka-aputyönsä 1990-luvulla. Lisäksi maamme kenties vanhin, ja näkyvimmäksi ruoka-avuksi kasvanut, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry, on perustettu jo vuonna 1983. Hurstillä avustustyön katsotaan kuitenkin alkaneen jo yli 40 vuotta sitten päihdeongelmaisten ihmisten auttamistyönä.

Kuvio 3. Ruoka-aputoiminnan käynnistymisajankohta

2000-luvulle tultaessa ruoka-apukentälle on syntynyt lisää toimijoita. Erilaiset vapaan suunnan hengelliset yhteisöt olivat ottaneet omakseen ruoan jakamisen vähävaraisille. Uskonnollisten yhteisöjen sisään syntyneiden ruoka-aputoimijoiden lisäksi 2000-luvulla oli perustettu myös ruoka-avun toimipaikkoja, jotka eivät istuneet mihinkään selkeään taustaideologiaan, tai ideologia ei työssä tullut esille. Myös erilaiset järjestöt ja yhdistykset, kuten Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistykset sekä yksittäiset kolmannen sektorin avustus- tai tukijärjestöt olivat ottaneet ruoan jakamisen 2000-luvulla osaksi laajempaa toimintaansa. 2000-luvulla uusien ruoka-apujen perustaminen oli ollut tasaista. Ruoka-aputoiminnassa voidaan nähdä jatkuvuutta ja vakiintumista, sillä vain harva toimijoista raportoi toimintansa keskeytyneen.

Henkilöstö

Ruoka-apukentällä toimi suuri määrä ihmisiä erilaisissa tehtävissä erilaisin motiivein. Lähes neljässä viidestä (79 %) ruoka-apupaikoista työskenteli vapaaehtoisia (kuvio 4) ja reilu kolmannes (35 %) kaikista paikoista toimi täysin vapaaehtoisvoimin. Noin puolet oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestämiä jakeluita, joista suurin osa tapahtui vain muutaman kerran vuodessa. Tausta-aatteeltaan hengellisten toimijoiden organisoimia oli

32 % vapaaehtoisten järjestämästä ruoanjakelusta – näistä lähes kaksi kolmasosaa oli viikoittaisia jakeluita.

Kuvio 4. Ruoka-avun parissa työskentelevä henkilöstö

Evangelis-luterilaisen kirkon virkatyössä ruoanjako tapahtui pääasiassa diakoniatyöntekijän vastaanotolla, jolloin ruoanjaossa oli kokoaikaisia palkattuja henkilöitä vain yksi, kun taas evangelis-luterilaisen kirkon yhteistyössä oli lähinnä vapaaehtoisia toimijoita, palkattujen jäädessä keskimäärin yhteen. Sekä evangelis-luterilaisen kirkon yhteistyössä, että tausta-aatteeltaan hengellisillä toimijoilla saattoi ruoanjaossa olla paikalla jopa 40 vapaaehtoista henkilöä. Keskimäärin vapaaehtoisia oli paikalla noin kymmenen ja palkattuja yhdestä kahteen. Työttömien yhdistyksissä oli vapaaehtoisia ruoanjakajia enimmillään 24, keskimäärin kuitenkin kahdesta viiteen ja palkattuja keskimäärin kahdesta kolmeen. Muissa järjestöissä ja yhteisöissä vapaaehtoisia saattoi ruoanjakeluun osallistua enimmillään jopa 30, mutta pääasiassa alle kymmenen (ka.7) ja palkattuja oli yhdestä kahteen. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jakeluissa oli keskimäärin viisi vapaaehtoista ruoanjakokertaa kohden ja palkattuja henkilöitä maksimissaan yksi.

Haastatteluissa kysyttiin toiminnanjohtajien mielipidettä vapaaehtoisten motiiveista osallistua toimintaan, minkä lisäksi vierailun aikana vapaaehtoisten kanssa keskusteltiin muun muassa heidän taustoistaan ja motiiveistaan tehdä ruoka-aputyötä. Kävi ilmi, että useat kokivat olevansa itse ”huono-osaisia” tai ”vähävaraisia” ja olivat mahdollisesti aiemmin olleet itse jonottamassa ruokaa. Työ koettiin merkitykselliseksi, koska jonottajien ongelmaan osattiin samaistua. Täysin uskontoihin liittymätön halu auttaa (vielä itseäänkin) huono-osaisempia motivoi useita, mutta uskonnolliset motiivit tulivat myös esiin keskusteluissa – osa oli tullut uskoon omien vaikeuksiensa kautta, kun taas toisille vapaaehtoistyö oli lähinnä uskonnon harjoittamista heikompiosaisia auttamalla. Kristillisellä toimijalla saattoi olla esimerkiksi islaminuskoisia vapaaehtoisia: tämä koettiin luonnolliseksi, sillä oltiin sitä mieltä, että kaikki toimivat saman lähimmäisen rakkauden nimissä.

Vapaaehtoisten kirjo piti sisällään muun muassa eläkeläisiä, mielenterveys- ja päihdekuntoutujia ja useita täysin työkuntoisia työttömäksi jääneitä henkilöitä. Myös useat etniset ryhmät olivat edustettuina. Eräs toiminnanjohtaja totesi haastattelussa: *”jos me ei oltais täällä sisällä, me varmaan oltais kaikki tuolla ulkona [jonossa].”* Tämä kuvastaa toisaalta sitä, miten useat ruoka-aputoiminnassa mukana olevat henkilöt olivat siirtyneet autettavasta auttajaksi, ja toisaalta sitä, miten useilla heistä oli itsellään (yhä) taloudellisia vaikeuksia, jonka vuoksi he olisivat itse yhtä hyvin voineet olla ”asiakkaan” roolissa. Useille vapaaehtoisista vapaaehtoistyö ruoka-avussa tarjosi mielekästä tekemistä passivoivan kotona yksin olemisen sijaan. Osassa paikoista toiminnanjohtajat olivat pyytäneet jonossa olleita ihmisiä vapaaehtoisiksi ja toisinaan jonossa olleet ihmiset olivat itse tulleet pyytämään vapaaehtoistöitä. Vapaaehtoisilla ei monesti ollut sen enempää taloudellisia resursseja kuin jonottamassa olleilla ihmisillä ja siksi vapaaehtoiset saivat yleensä kerätä ruokakassin myös itselleen.

Kuva 1. Henkilöstöä Korson ruokapalvelussa

Vapaaehtoisten työpanos oli tärkeää ruoka-aputoiminnalle, mutta ruoka-apukenttä myös työllisti ihmisiä. Kyselyssä selvisi, että jopa 49 %:ssa paikoista oli kokoaikaisesti ja/tai osa-aikaisesti palkattua henkilökuntaa. Monissa paikoissa oli kuitenkin myös muuta toimintaa ruoka-avun lisäksi, joten valtaosalle palkatusta henkilökunnasta ruoka-avun jakaminen tai jakamisen koordinointi oli vain osa heidän työnkuvaansa. Tähän joukkoon kuului muun muassa evankelis-luterilaisen seurakunnan diakoniatyöntekijöitä – yli puolet (56%) paikoista, joissa oli palkattua henkilökuntaa olikin evankelis-luterilaisia seurakuntia. Toiseksi eniten palkattua henkilökuntaa oli tausta-aatteeltaan hengellisillä toimijoilla (25 %).

Tämän lisäksi oli kuitenkin paikkoja, joissa ruoka-aputoiminta oli niin laajaa, että sen lisäksi ei pystytty tekemään muuta työtä. Haastatteluissa selvisi, että lähinnä tai täysin ruoka-aputoimintaan keskittyneissä paikoissa koko- tai osa-aikaisesti palkattu henkilökunta työskenteli pääasiassa toiminnanjohtajina, muina toimistotyöntekijöinä tai kuljettajina. Osassa täysin tai lähinnä vapaaehtoisvoimin toimivista paikoista etsittiin rahoitusta henkilökunnan palkkaamiseen, koska koettiin, että se tekisi toiminnasta vakaampaa ja luotettavampaa; on esimerkiksi hankala toimia, jos ainoa autonkuljettaja ei ilmesty paikalle viikkoihin. Toiminnanjohtajalle palkan maksua pidettiin tärkeänä, sillä muuten toiminta voisi loppua toiminnanjohtajan oman huonon taloudellisen tilanteen vuoksi, koska kokoaikainen vapaaehtoistyö vie paljon resursseja:

”Oma taloustilanne alkaa olla niin rankka, että jos en löydä jostain itselleni tähän palkkaa, joudun mahdollisesti lopettamaan tässä tehtävässä ja hakea oman alan töihin. Oma talous menee alamäkeen – köyhä auttaa köyhää – en mä tiää, että ooks mä jo köyhempi kun meidän asiakkaat.”

Tämän lisäksi 35 % ruoka-apupaikoissa oli ihmisiä kuntouttavassa työtoiminnassa ja/tai työskentelemässä palkkatuella – näistä 36 % oli tausta-aatteeltaan hengellisiä toimijoita ja 27 % työttömien yhdistyksiä. Neljässä prosentissa paikoista toiminnassa oli mukana myös yhdyskuntapalvelua suorittavia henkilöitä ja lisäksi oli yksittäisiä opiskelijoita, opinnäyte-työn suorittajia ja harjoittelijoita.

Useissa haastatteluissa korostui yhteisöllisyys. Työyhteisöä kuvattaessa puhuttiin jopa ”perheestä” ja osalla toiminnanjohtajista oli läheiset välit työntekijöihin, jotka saattoivat kääntyä ”työnantajan” puoleen yksityiselämän ongelmassakin. Työntekijöille saatettiin

tarjota kaikkea käytännön neuvoista sielunhoitoon. Monet ruoka-aputoimijat myös kokivat, että heidän toiminnallaan oli arvokas työllistävä vaikutus: työllistettiin etenkin ihmisiä, joiden olisi hankala työllistyä vapaiden markkinoiden kautta. Osalle näistä ihmisistä työ ruoka-apupaikassa nähtiin askeleena kohti varsinaista työpaikkaa, kun taas osa toimijoista ei uskonut ”henkilökuntansa” enää koskaan työllistyvän vapaiden markkinoiden kautta. Jälkimmäisissä tapauksissa koettiin, että ruoka-apupaikassa tehdyn työn tarkoitus oli lähinnä antaa merkitystä näiden ihmisten elämään estäen heitä syrjäytymästä täysin. Toisaalta työ otettiin vakavasti ja vaikka oltiin ymmärtäväisiä ihmisten erinäisten ongelmien (kuten päihde- tai mielenterveysongelmien) suhteen, työntekijöille haluttiin antaa vastuuta ja tunne, että heidän työpanoksellaan on merkitystä.

”Täällä on sellanen periaate että ”tää on työpaikka” eli ne, jotka tulee, saa siihen omaan elämäänsä ihan oikeesti sellasta elämänhallintaa. Tänne ei tulla vaan täytyteeksi ja sen kyllä näkee tosta porukasta - porukka pyörittää toimintaa itse ja he saavat vastuuta. Osalla vakituisista on omia vastuualueita [...] ja ehdottomasti se motivoi.”

Yhteisöllisyys näkyi myös käytännön ongelmien voittamisessa yhdessä. Henkilökunta, toiminnanjohtajista vapaaehtoiseihin, oli sijoittanut omia resurssejaan toiminnan ylläpitoon: omaa yhdistystä oli autettu muun muassa lainaamalla sille rahaa tai jopa osallistumalla kuljetusajoneuvon hankintaan, lainaamalla omia ajoneuvoja tai käyttämällä omaa puhelinta yhdistyksen puheluihin.

3.1.2 Jaettava ruoka ja siihen liittyvät käytännöt

Jaettava ruoka tuli ruoka-aputoimijoille eri lähteistä ja ruoanjakeluun liittyi erilaisia käytäntöjä. Tässä yhteydessä tarkastellaan jaettavaa ruokaa yleisesti: tutkimuksessa selvitettiin, mistä jaettava ruoka tulee toimijoille ja millaisia elintarvikkeita jaetaan. Toimijoita pyydettiin myös arvioimaan jaetun ruokakassin arvoa sekä jaettavan ruoan laatua. Lisäksi käsitellään ruoanjaon kannalta keskeisiä logistisia käytäntöjä ja ruoka-aputoiminnan kirjavaa rahoitusta, jotka osaltaan kytkeytyvät jaettavaan ruokaan.

Jaettava ruoka

Pääosalla (77 %) ruoka-aputoimijoista oli jaettavanaan EU-ruokaa. EU-ruokatuotteet olivat usein hyvin säilyviä kuivatuotteita, lihasäilykkeitä tai valmistuotteita, kuten pasta-aterioita tai hernekeittoa. EU-ruoka toimi usein ruoanjaon pohjana ja EU-ruokakassia saatettiin täydentää muilla ostetuilla tai lahjoituksina saaduilla elintarvikkeilla. EU-ruokaa jaettiin resursseista riippuen eri tavoin. Jotkut toimijat jakoivat EU-ruokaa muutaman kerran vuodessa, toiset viikoittain. Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenjärjestöt jakoivat (EU)ruokaa pääasiallisesti muutaman kerran vuodessa, kun taas ruoka-apuresursseiltaan suuremmat yhdistykset tai yhteisöt jakoivat sitä useina päivinä viikossa.

Kuva 2. EU-ruokaa Tampereella

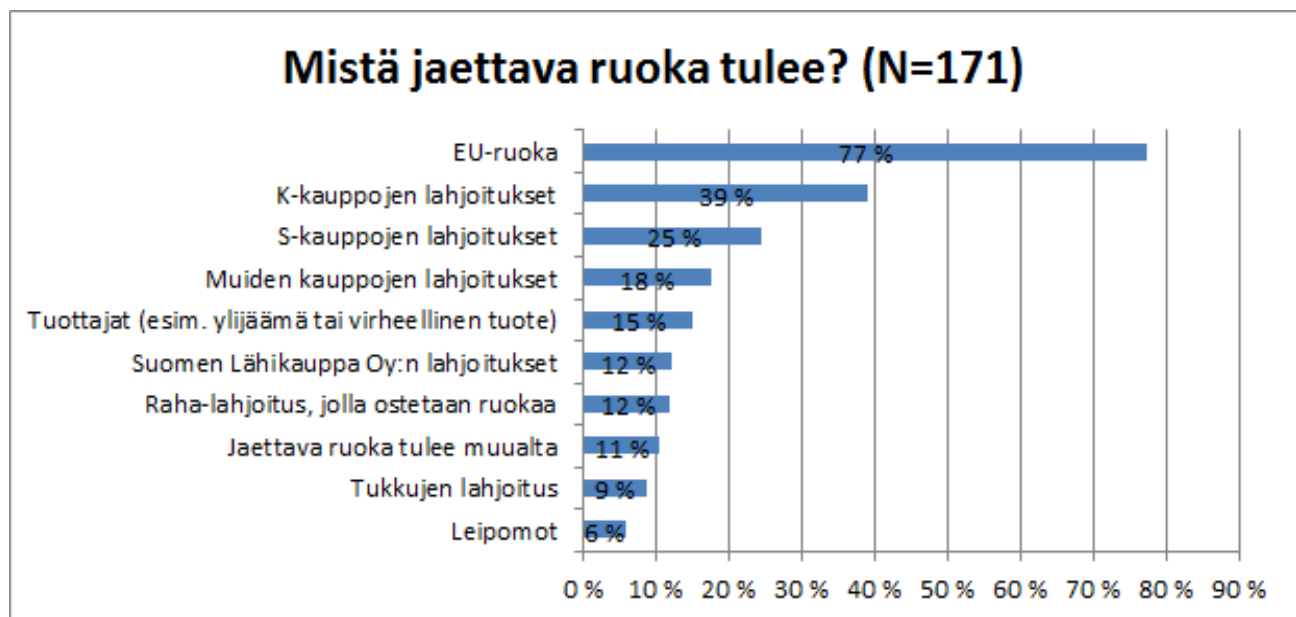
Vastaajista 39 % ilmoitti saavansa jaettavaa ruokaa K-ketjun lahjoituksena. K-kauppojen lisäksi myös muut ketjut lahjoittivat ruokaa ruoka-aputoimijoille ja yhteensä noin puolet vastaajista (49 %) sai ruokaa jaettavaksi kauppiailta.

Alueellisesti kauppojen osallistuminen vaihteli, eivätkä kuviossa 5 esitetyt jakaumat kerro ruoan määrästä tai laadusta. Lahjoitusruoan jakelun kannalta juuri kauppiaat olivat kuitenkin tärkeimpiä lahjoittajia. Lahjoitettavaa ruokaa saatiin kauppojen ja markettien lisäksi myös tukuista, maito- ja lihatuottajilta sekä leipomoista. Vastanneista ruoka-aputoimijoista 12 % osti jaettavaa ruokaa. Ruokaa ostettiin pääsääntöisesti lahjoituksin saaduista varoista. Lahjoitusvaroja saatiin keräyksistä, kolehdeista ja yksityisten ihmisten lahjoituksina. Esimerkiksi Pelastusarmeija käytti lahjoitusruoan ostamiseen Joulupata-keräyksestään saamia varoja. Tämän lisäksi jaettavaa ruokaa saatiin myös muualta: ruokaa ostettiin esimerkiksi seurakunnan varoilla tai toisinaan yksityiset ihmiset lahjoittivat ruokaa eteenpäin jaettavaksi. Sesongeittain ruoka-apuihin lahjoitettiin esimerkiksi oman sadon omenoita tai kasviksia.

Siitä huolimatta, että kentältä oli löydettävissä lähinnä EU-ruokaa tai ainoastaan lahjoitusruokaa jakavia toimijoita, yleisesti ottaen jaettava ruoka tuli jakelijoille eri lähteistä.

Useissa paikoissa EU-ruoka, lahjoitusruoka ja lahjoituksin ostettu ruoka muodostivat enemmän tai vähemmän yhdessä jaetun ruoan kokonaisuuden.

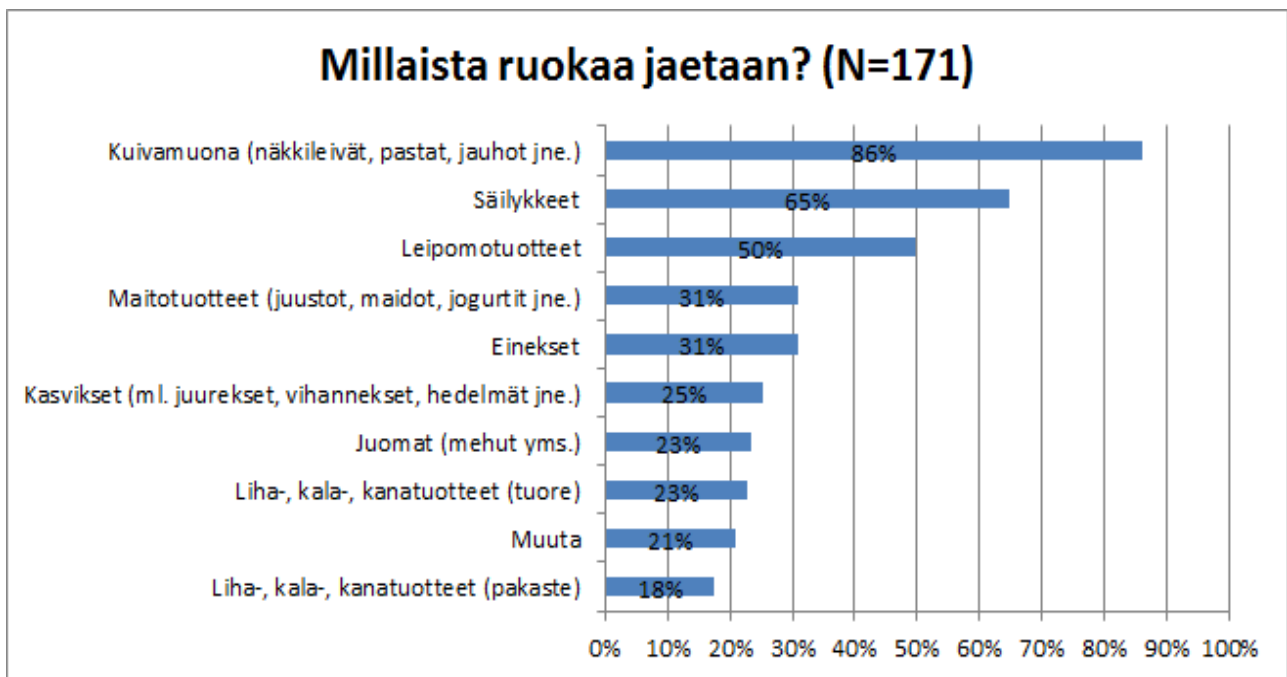
Kuvio 5. Jaettavan ruoan alkuperä

Ruoka-avuisissa jaettiin pitkälti sitä ruokaa, mitä jaettavaksi oli saatu. Niillä 12 % vastanneista toimijoista, jotka ostivat ruokaa jakotilaisuuteen, taas oli mahdollisuus vaikuttaa siihen mitä jaettiin. Haastatteluissa kävi ilmi, että osa toimijoista toivoi, että heillä olisi riittävästi taloudellisia resursseja voidakseen varautua ”huonoihin jakopäiviin”. Tällä tarkoitettiin lähinnä ruoan ostamista varastoon niin, että joka kerta jakeluun saataisiin elintarvikkeita monipuolisesti. Ruokakassin monipuolisuuden tärkeyttä korostivat myös ne ruoka-aputoimijat, joilla oli mahdollisuus täydentää ruokakassin sisältöä ostetuilla tuotteilla.

“1020 lihapulla[pakettia] tai lenkkiä ostetaan joka kerta lahjoitusvaroilla. Ostan joskus myös isompia määriä purkkiruokaa hyvillä päiväyksillä - kuten tonnikalaa, herne-soppaa, sikanautaa.”

EU-ruokaa lukuun ottamatta ruokakassien sisältö saattoi siis vaihdella paljonkin jakokerroittain. Lahjoitusruokaa jaettaessa kaupoista saadut tuotteet vaihtelivat menekin mukaan. Kuten kuviosta 6 käy ilmi, suurimmalla osalla ruoka-aputoimijoista (86 %) oli jaettavanaan kuivamuonaa, kuten pastaa, näkkileipää ja jauhoja, sekä säilykkeitä (65 %). Tämä selittyy pitkälti sillä, että suurimmalla osalla toimijoista oli jaettavanaan EU-ruokaa.

Kuivamuonan ja säilykkeiden lisäksi puolet ruoka-aputoimijoista jakoi leipää ja leipomotuotteita. Noin joka neljäs ruoka-apu jakoi tuoreita liha- kala- tai kanatuotteita, kasviksia sekä erilaisia juomia, kuten mehuja. Lisäksi keskimäärin joka kolmas toimija jakoi maitotuotteita ja eineksiä. Vastaajista viidennes jakoi myös muita elintarvikkeita aina makeisista äidinmaidonkorvikkeisiin.

Kuvio 6. Jaettavat elintarvikkeet

Kyselyssä toimijoiden arviot jaettujen ruokakassien arvosta vaihtelivat merkittävästi. Yli puolet vastaajista (54 %) arvioi jaetun ruokakassin hinnaksi 20–30 euroa. Alimmillaan jaetun ruoan arvioitiin maksavan 5 euroa. Alle 10 euroa maksaneet ruokakassit koostuivat pääsääntöisesti leivästä, muista leipomotuotteista, kuivamuonasta tai säilykkeistä. Enimmillään jaetun ruoan arvioitiin maksavan 90 euroa hakijaa kohden. Arvokkaimmiksi arvioituja yli 50 euron ruokakasseja jakoivat lähinnä Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistykset, jotka jakoivat ruokaa kerran tai kahdesti vuodessa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jakaman ruokakassin keskihinnaksi muodostui 38 euroa ruokakassia kohden. Kaikki ruoka-aputoimijat huomioiden jaetun ruoan arvioitiin keskimäärin maksavan 27 euroa hakijaa kohden. Haastatteluissa nostettiin esille jaetun ruoan hinnan arvioimisen hankaluus, sillä ennen kaikkea lahjoitusruokaa jakaessa jaettavan ruoan arvo vaihteli merkittävästi jakopäivittäin kauppojen ruokahävikistä riippuen.

Kuva 3. Jaettavaa ruokaa

Kyselylomakkeessa esitettiin myös väitteitä liittyen jaetun ruoan laatuun. Miltei kaikki (94 %) vastanneista olivat joko täysin tai jokseenkin samaa mieltä väitteestä ”jaettu ruoka on laadukasta”. Haastatteluissa

tuotiin esille myös, että kauppiailta lahjoituksina saadut viimeistä myyntipäivää lähestyvät tuotteet olivat laadukkaita elintarvikkeita. Lahjoitusruokaa jaettaessa elintarvikkeiden laatua tarkkailtiin: toisinaan kaupoista lahjoitettiin eteenpäin huonoja ja heikkolaatuisia elintarvikkeita. Tuotteet tarkastettiin työntekijöiden toimesta ja ravinnoksi kelpaamattomat elintarvikkeet kerättiin syrjään ja toimitettiin biojätteeksi. Ruoka-apukentällä oli havaittavissa myös ekologinen eetos: ruoanjaosta ylijääneet elintarvikkeet, pääsääntöisesti leipä, pyrittiin mahdollisuuksien mukaan toimittamaan muille ruoka-aputoimijoille tai muille yhteistyötahoille. Lisäksi ruokahävikin minimoimiseksi ihmisille kelpaamattomat tai jakamatta jääneet tuotteet, lähinnä vanhentunut leipä, toimitettiin usein eläinten ruoaksi. Haastatteluissa ja kentällä käydyissä keskusteluissa nousi toistuvasti esiin ajatus, että ruoan päätyminen kaatopaikalle on ekologisesti kestämatöntä ja moraalisesti tuomittavaa.

Logistiikka - Ruoan kuljetus ja ruoka-aputoimijoiden käytössä olevat tilat

Ruoka-aputoimintaan liittyi paljon näkymätöntä työtä. Tällaista näkymätöntä työtä oli hallinnoiminen, toiminnan organisointi, suhteiden ylläpitäminen lahjoittajiin ja ennen kaikkea ruoan hankkiminen ja sen eteenpäin kuljettaminen jaettavaksi. Logistiikalla oli ymmärrettävästi sitä suurempi merkitys ruoka-aputoiminnassa, mitä useammin ja enemmän ruokaa jaettiin. Seuraavaksi tarkastellaan millaisia logistisia käytäntöjä toiminnan organisoimiseen liittyi.

Toimijoista ja jaettavasta ruoasta riippuen ruoan hankkimiseen tarvittiin erilaisia logistisia resursseja, sillä kuten edellä todettiin, jaettava ruoka saatiin eri lähteistä ja se hankittiin eri tavoin. Tässä yhteydessä on syytä erottaa toisistaan EU-ruoka ja lahjoitusruoka, sillä niiden jakamiseen ja hankkimiseen liittyi merkittävästi erilaisia logistisia käytäntöjä. EU-ruoka tuotiin pääsääntöisesti suurina erinä suoraan jakelijoille ja ruoka varastoitiin. Mikäli EU-ruokaa otettiin vastaan pienempiä määriä, se saatettiin jakaa eteenpäin välittömästi. EU-ruoan varastoiminen ja jakaminen säännöllisesti asetti toimijoille vaatimuksia tilojen suhteen, mutta osa toimijoista näki sen helpoimpana tapana jakaa ruokaa. Jotkut vastaajista kokivat, ettei heillä olisi resursseja jakaa lahjoitusruokaa, sillä sen hankkiminen nähtiin esimerkiksi kuljetuksen ja muun toiminnan organisoinnin kannalta vaikeampana.

Lahjoitusruoan hankkimiseen liittyi EU-ruoasta poikkeavia käytäntöjä. Lahjoitusruokaa jaettiin yleensä viikoittain, monesti useita kertoja viikossa. Tämä vaati toimijoilta suurempia resursseja, kuten autoja ja (vapaaehtoista) työvoimaa. Polttoainekustannuksien ja muiden kuljetuskalustoon liittyvien kulujen kattamiseksi vaadittiin myös taloudellista pääomaa. Monille ”ruoan ajosta” oli muodostunut merkittävä osa ruoka-aputoimintaa, sillä pääsääntöisesti lahjoitusruoka noudettiin alueen kauppiailta, tukkureilta, tuottajilta tai viljelijöiltä. Toimipaikasta riippuen erillisiä lahjoittajia oli muutamista useisiin kymmeniin, jolloin päivittäin kaupunkien sisäistä ajoa saattoi tulla useita kymmeniä kilometrejä. Toisinaan lahjoitusruokaa haettiin keskusvarastoilta ja tuottajilta kauempaakin.

”Toiminnanjohtajana olen joutunut hankkimaan pakettiauton toimintaan omilla rahoillani, mutta saan kilometrikorvauksen. Jos auto ei toimi, niin pitää soitella vapaaehtoisille, että olisiko autoja ja voitteko tulla auttamaan.”

Yleensä lahjoitusruoka haettiin yhdistyksen omistamalla pakettiautolla tai vaihtoehtoisesti yhdistyksen henkilökunnan autoilla. Autot logistiikan osana muodostivat polttoainekustannuksineen ja vakuutusmaksuineen suuren kuluerän ruoka-aputoimijoille. Teema-haastatteluissa ja tutkimuskentällä autot ongelmiseen ja kuluineen nostettiin esille toiminnallisena ongelmana, joskin todettiin, että toiminnan ylläpitämisen kannalta autot olivat välttämättömiä. Kuljetukseen liittyvät ongelmat ratkaistiin erilaisin tavoin: tarpeen tullen kuljetuskalustoa pyrittiin lainaamaan muilta ruoka-aputoimijoilta tai yksityishenkilöiltä, autoja huollettiin vapaaehtoisvoimin ja varaosia hankittiin mistä milloinkin.

“Vapaaehtoiset käyttävät omia autojaan ruoan kuljettamiseen ja se on toiminut ihan hyvin. Kaupungilta saadaan avustusta, jota käytetään kilometrikorvausten maksamiseen. Jos seurakunnalla olisi auto, sitä jouduttaisiin huoltamaan jatkuvasti, nyt vapaaehtoiset huoltavat omat autonsa.”

Lisäksi haastatteluissa useat toimijat mainitsivat puutteelliset säilytys- ja jakotilat ongelmana. Ne toimijat, jotka eivät olleet kunnan tiloissa, kokivat usein, että vuokrarahojen hankkiminen oli hankalaa ja toisinaan toimintaa oli voitu ylläpitää ainoastaan vuokranantajan joustavuuden ansiosta. Vuokranantaja oli saattanut antaa lisää vuokran maksuaikaa tai vuokrata tilat tavallista halvemmalla. Toisinaan tilat saattoivat olla myös epäkäytännöllisiä tai rakennukset jopa purku-uhan alaisia. Ruokaa jaettiin muun muassa vanhassa elokuvateatterissa, liikuntahallin päässä olevassa lastaushallissa ja aiemmin baarina, päiväkotina ja sairaalana toimineiden rakennusten tiloissa. Toimijat olivat joutuneet etsimään resursseja tilojen muuttamiseen tarkoitukseen sopivammaksi. Osalla toimijoista oli pulaa myös kylmä- ja/tai pakastustiloista, mikä hankaloitti toimintaa. Aina ei voitu vastaanottaa kaikkea tarjolla olevaa ruokaa riittämättömien säilytystilojen vuoksi ja esimerkiksi jäljelle jääneitä viimeisen myyntipäivän lihatuotteita jouduttiin heittämään pois, kun niitä ei voitu Eviran säännösten mukaisesti pakastaa.

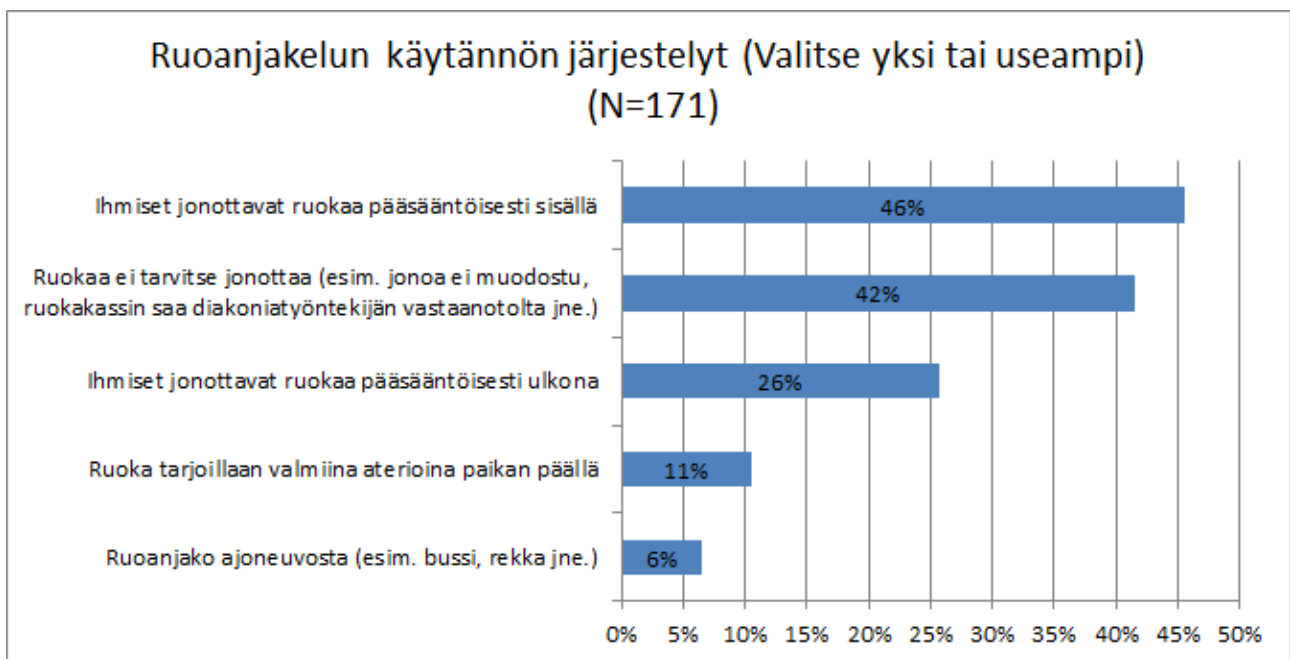
Kuva 4. Ruoanjakotilana toimiva lastaushalli ennen jakotilaisuutta

Tilat ja jaettavan ruoan määrä asettivat myös rajoituksia toiminnalle. Vastajista 72 % ilmoitti, että ruoanhakijat joutuivat jonottamaan. Ruokaa jonotettiin 46 %

paikoista pääsääntöisesti sisätiloissa ja neljäsosassa toimipaikoista pääsääntöisesti ulkona (kuvio 7). Ulkona ihmiset joutuivat jonottamaan erityisesti ruoka-aputoimintaan keskittyneissä paljon ruokaa jakavissa paikoissa. Näissä paikoissa usein juuri tilojen koko ja ruokaa hakevien ihmisten suuri määrä pakottivat ruoanhakijat jonottamaan ulkona.

Ulkona jonottaminen koettiin haastatellun henkilökunnan mielestä hankalaksi, mutta tämä oli käytännössä ainoa tapa organisoida ruoanhakutilaisuus. Toimijoilla ei yksinkertaisesti ollut tarpeeksi suuria tiloja, joissa ruoanjonottaminen olisi onnistuttu järjestämään kokonaan sisätiloissa. Vastaajista 11 % järjesti ruoka-avun tarjoamalla aterioita paikan päällä. Lisäksi kuudessa prosentissa paikoista ruokaa jaettiin myös ajoneuvoista käsin. Esimerkiksi Tampereella ruokaa jaettiin ympäri kaupunkia kiertävästä vanhasta kauppa-autosta. Paikoissa, joissa ruokaa jaettiin ajoneuvosta tai joissa ruoka tarjottiin valmiina aterioina, jonoa saattoi joissakin tapauksissa muodostua myös ulos.

Kuvio 7. Ruoka-avun käytännön järjestelyt

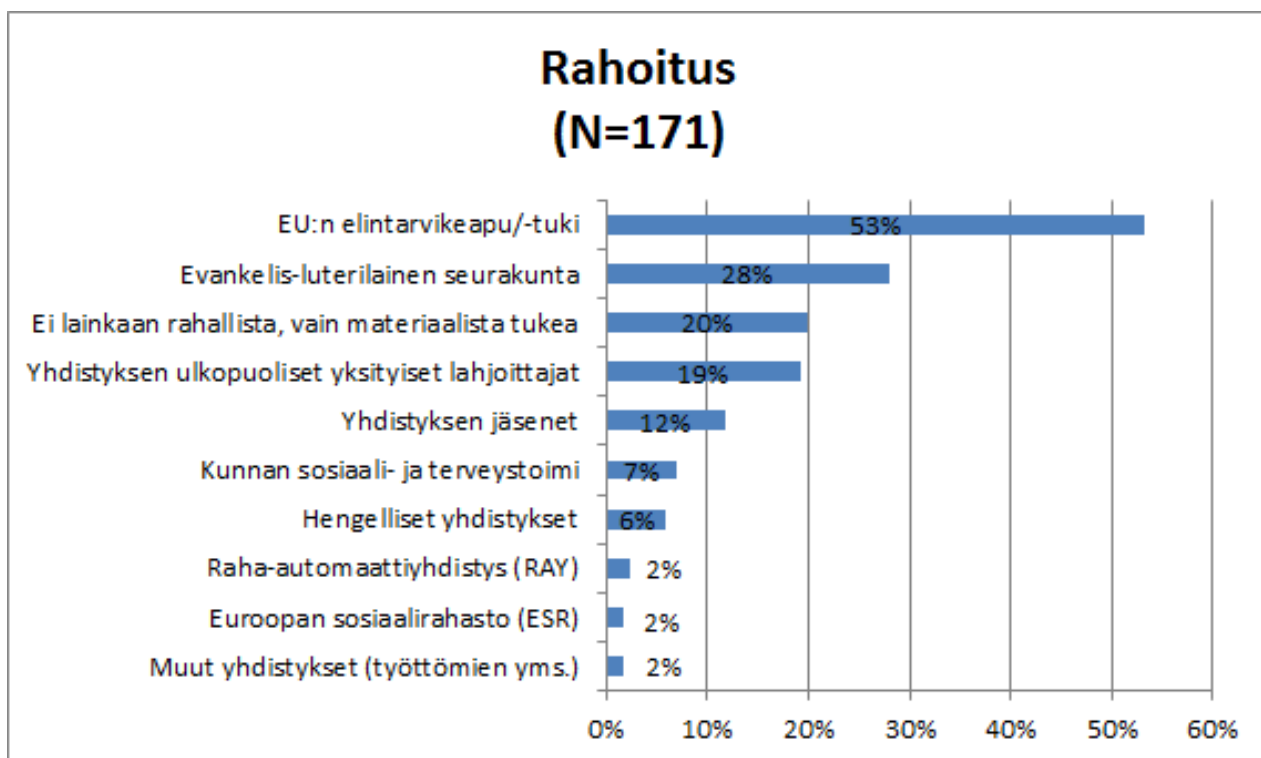
Tutkimukseen osallistuneista paikoista 42 % ruoanhakijoiden ei tarvinnut jonottaa. Erityisesti evankelis-luterilaisen diakoniatyön piirissä ruokajonoja ei päässyt muodostumaan, sillä ruoka jaettiin usein diakoniatyöntekijän vastaanoton yhteydessä.

Rahoitus

Ruoka-aputoiminta vaatii kohtuullisesti taloudellisia resursseja, vaikka toiminta organisoidaisiin täysin vapaaehtoisvoimin. Ruoka-aputoimintaa pyrittiinkin rahoittamaan lukuisin erilaisin ratkaisuin. Kentän monimuotoisuuden vuoksi myös toiminnan rahoituspohjat vaihtelivat laajasti.

Yleisin tulonlähde ruoka-aputoimijoille oli Euroopan unionin elintarvikeapu. Kuviosta 8 havaitaan, että noin puolet tutkimukseen osallistuneista vastaajista oli saanut elintarviketukea Euroopan unionilta, siis jakanut EU-ruokaa. Toimintaa rahoitettiin myös yksityisten ihmisten varoin. Vastaajista 19 % oli saanut toiminnalleen rahoitusta yhdistyksen ulkopuolisilta yksityisiltä rahoittajilta ja 12 % vastanneista oli rahoittanut toimintaansa yhdistysten jäsenten varoin. Kunnan sosiaali- ja terveystoimi oli tukenut seitsemää prosenttia vastanneista. Noin 20 % vastanneista toimijoista oli saanut toiminnalleen materiaalista tukea, mutta ei lainkaan taloudellista tukea.

Evankelis-luterilaiset seurakunnat olivat tukeneet taloudellisesti 28 % vastanneista ruoka-aputoimijoista. Evankelis-luterilaisen seurakunnan tuki kohdistui lähinnä seurakunnan omille toimijoille. Mikäli evankelis-luterilaisen seurakunnan ruoka-aputoimijoita ei oteta huomioon, evankelis-luterilaisilta seurakunnilta oli saanut taloudellista tukea noin 13 % vastanneista.

Kuvio 8. Toimintaa rahoittaneet tahot

Evankelis-luterilainen kirkko on taloudellisin ja organisatorisin resurssein mitattuna merkittävästi erilaisessa asemassa muihin ruoka-apukentän toimijoihin nähden. Kirkon

diakoniatyö ja sen tekemä ruoka-apu rahoitetaan pääsääntöisesti diakoniarahastosta. Tämän lisäksi evankelis-luterilainen seurakunta voi rahoittaa toimintaansa erilaisia keräyksiä ja tapahtumia järjestämällä.

Rahoitusta toiminnalle hankittiin myös muulla tavoin. Muut hengelliset ruoka-aputoimijat keräsivät toiminnalleen rahoitusta esimerkiksi kolehdeilla. Joissakin tapauksissa seurakunnan yhteydessä pidettiin myös edullista kahviota tai kirpputoria, joiden tuotoilla rahoitettiin muuta toimintaa. Pelastusarmeijalle keskeinen ja kenties näkyvin tulonlähde oli perinteinen katukuvassa näkyvä joulupatakeräys. Joulupatakeräyksestä saadut varat ohjattiin vähävaraisten hyväksi ja merkittävä osa tästä keräyksestä meni ruoka-apu-toimintaan. Lisäksi toimintaa voitiin rahoittaa perimällä lahjoitusruokakassista nimellinen korvaus. Yleensä kassi maksoi yhdestä neljään euroa. Maksu oli joko pakollinen tai vapaaehtoinen kannatusmaksu.

Kuva 5. Toimintaa rahoitettiin toisinaan vapaaehtoisilla kannatusmaksuilla

3.1.3 Ruoka-apupaikoissa asiointi ja siihen liittyvät käytännöt

Ruoka-avun jakotilaisuuteen liittyvät käytännöt poikkesivat ruoka-aputoimijoiden välillä paljon. Toimintaa ei elintarvikelakia lukuun ottamatta erityisesti säädellä ja siksi käytäntöjä on miltei yhtä paljon kuin toimijoitakin: toimintamallit vaihtelevat niin jakelun organisoinnin kuin jokapäiväisten käytäntöjenkin suhteen. Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten ruoka-avun piiriin pääsee, kuinka ruoan jonottaminen on käytännössä järjestetty ja missä muodossa ruoka-apua voi saada. Lisäksi arvioidaan ruoka-avun jakamisen säännöllisyyttä sekä ruoka-avussa käyvien ihmisten kokonaismäärää.

Avun saannin ehdot ja ruoan jakamisen käytännöt

Yleisesti tarkastellen ensimmäiset eroavaisuudet liittyivät siihen, kuinka ruoka-avun piiriin pääsi. Osana diakoniatyötä tehtävän ruoka-avun yhteydessä avunhakijat yleensä haastateltiin ja avuntarve pyrittiin selvittämään kokonaisvaltaisesti ja yksilökohtaisesti. Toisaalta ruoka-apukentällä oli myös paikkoja, joissa apua sai anonyymisti sitä pyydettyäessä. Avuntarvetta ei erityisesti selvitetty, vaan osoitukseksi riitti, että hakija oli saapunut paikalle ruoanjakotilaisuuteen. Haastattelun ja anonyymin haun välissä oli useita erilaisia käytäntöjä, joilla ruoantarvetta selvitettiin. Ruoanhakijoilta saatettiin kysyä esimerkiksi selvitystä taloudellisesta tilanteesta, tiliotteen esittämistä tai työllisyystilanteen, perhesuhteiden ja perhekoon selvittämistä. Joissain tapauksissa myös voimassa oleva toimeentulotukipäätös kävi ruoka-apuun oikeuttavasta selvityksestä. Selvitykset tapahtuivat usein ensimmäisellä asioimiskerralla, jonka jälkeen asiakkaille annettiin asioimiseen oikeuttava kortti tai ruokaseteli, joka oli voimassa määrätyn ajan. Mikäli ruoka-aputoimipaikoissa oli käytössä henkilökohtaiset ruoka-apuun oikeuttavat ”kortit”, voitiin avunantamista tällä tavoin säädellä ja seurata. Toisinaan jaettavan ruoan määrästä riippuen asetettiin rajoitteita sen suhteen kuinka usein ruokaa voi hakea: Jakelurytmistä riippuen ruokaa sai hakea esimerkiksi kerran viikossa tai kerran tai kahdesti kuussa. Tällä pyrittiin varmistamaan, että jaettavaa ruokaa olisi riittänyt kaikille hakijoille.

Huolimatta toimipaikkojen kontrolloivista käytännöistä, ruoka-avun toimipaikkoja pyrittiin pitämään matalan kynnyksen asioimispaikkoina. Osa vastaajista koki, että diakoniatyöntekijän haastattelut tai tarkemmat selvitykset avuntarpeesta saattoivat tuntua avuntarvitsijasta vaikeilta ja johtaa siihen, että ruoka-avussa kävijät hakeutuivat paikkoihin, joissa selvityksiä ei tarvinnut tehdä. Pääsääntöisesti ruoka-apupaikat nähtiin kunnallista byrokratiaa notkeampina, ja tässä mielessä helpompina, paikkoina hakea apua, mutta toisaalta koettiin, että jotkut ruoka-avun tarvetta selvittävät käytännöt saattoivat olla ruoanhakijoille raskaita ja luotaantyöntäviä.

Avuntarpeen toteamisen ja ruoanhakemisen sääntelyn lisäksi ruoka-apukohtaisia käytäntöjä oli enemmänkin. Noin joka kymmenennessä (11 %) ruoka-apua jakavassa paikassa ruoanhakijoilta kysyttiin henkilöllisyystodistusta tai Kela-korttia. Pääkaupunki-seudulla tehdyissä haastatteluissa selvisi, että Kela-kortteja oli kysytty muutaman kerran kaikilta ruoanhakijoilta kokeilumielessä. Jälkeenpäin oli todettu, että käytäntö ei ollut

toimiva. Kaikki haastatellut toimijat kokivat, että ruokaa tulee jakaa kaikille sitä tarvitseville kansalaisuuteen katsomatta, mutta eräs toimija kertoi, että Kela-korttia saatettiin kysyä, jos epäiltiin, että ruoanhakija ei oleskele Suomessa.

“Me emme halua kerätä tietoa ihmisistä, jotka tänne tulee apua hakemaan. Kela-kortti saatetaan kysyä jos epäillään, että ruoka menisi ulkomaille, naapurimaihin.”

Kyselyssä kolmasosa (32 %) vastaajista ilmoitti, että ruoanhakija ei saanut olla ruokaa hakiessaan päihtynyt. Kenttävierailuissa kävi kuitenkin ilmi, että päihtyneisyyttä ei juurikaan kontrolloitu, vaan tässä yhteydessä korostettiin enemmän häiriökäyttäytymistä. Päihtyneitä ei käännytetty pois ruoka-avusta, mikäli he eivät aiheuttaneet käytöksellään häiriötä.

Mikäli ruokaa jonotettiin, sitä jonotettiin erilaisin järjestelyin. Ruoanhakijat jonottivat joko saapumisjärjestyksessä tai vaihtoehtoisesti ruoanhakijoille jaettiin vuoronumerot. Vuoronumerojen arpomisella pyrittiin varmistamaan, että jokaisella hakijalla oli yhtä suuri mahdollisuus päästä hakemaan ruokaa ensimmäisten joukossa. Tämä nähtiin reiluna ja ruoanjakelua tasa-arvoistavana käytäntönä. Vuoronumeroiden ja jonotuslappujen käyttöä perusteltiin lisäksi sillä, ettei ihmisten tarvitsisi tulla paikalle jo useita tunteja ennen ruoanhaun alkamista. Vuoronumerojärjestely kuitenkin jakoi ruoanjakajien mielipiteitä: osa piti sitä hyvänä ja tarpeellisena käytäntönä, osa näki sen ruoanjaon kannalta tarpeettomana.

Kuva 6. Jonotuslappuja

Ruoka-apua voidaan myös antaa eri tavoin. Merkittävimmin käytännöt vaihtelivat sen mukaan, jaettiin ruoka-avussa elintarvikkeita vai oliko ruoka-apu ateriapalvelua. Viidennessä (20%) ruoka-avusta järjesti viikoittain tai kuu-

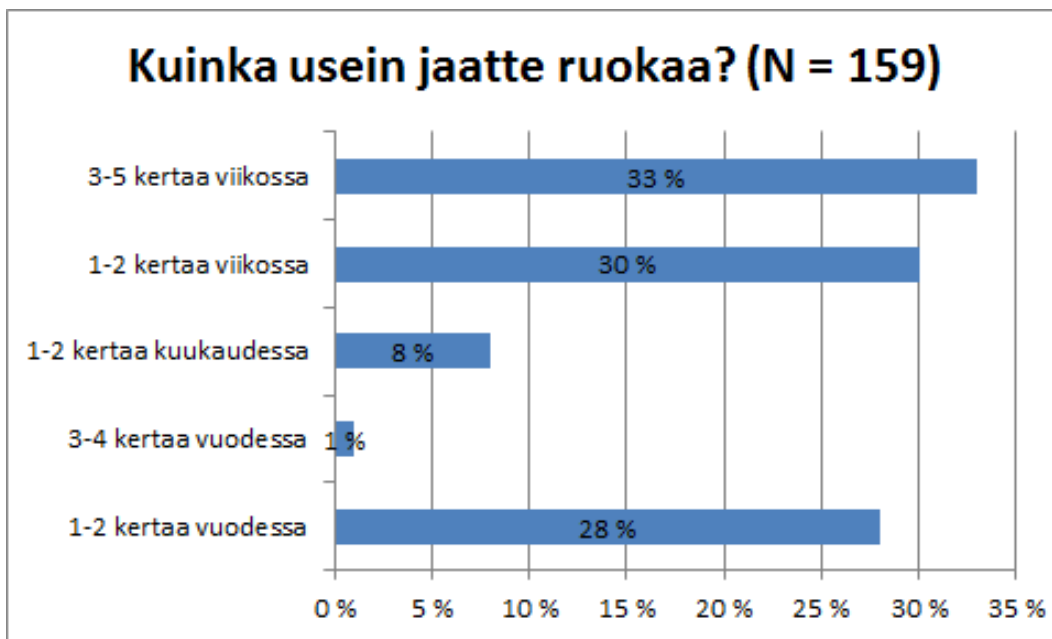
kausittain ilmaisia tai edullisia yhteisruokailuja, -lounaita tai aamupaloja. Lisäksi käytännöt vaihtelivat sen mukaan jaettiin ruoanhakijalle valmis ruokakassi vai oliko hänellä mahdollisuuksia vaikuttaa ruokakassinsa sisältöön. Noin kaksi kolmasosaa (64 %) ruoka-avusta ilmoitti jakavansa valmiiksi pakattuja ruokakasseja. Tyypillinen esimerkki valmiiksi pakatusta ruokakassista oli EU-ruokakassi. EU-ruokakassi sisälsi ennalta määrätty elintarvikkeet ja sisältö oli pääosin sama jokaiselle hakijalle. Hakijan pyynnöstä uskonnollisista tai eettisistä syistä erityisruokavalio voitiin huomioida, mutta korvaavia tuotteita ei välttämättä pystytty takaamaan. Halutessaan EU-kassista pystyi jättämään tuotteita pois jaettavaksi muille. EU-kassien lisäksi myös lahjoitusruokakasseja esipakattiin. Ruokakassit sisälsivät samat peruselintarvikkeet kaikille ja kassia voitiin täydentää muilla jaossa olevilla elintarvikkeilla. Yleinen käytäntö oli, että ruoan määrää kontrolloitiin, ja ainoastaan leipää sai ottaa toisinaan vapaasti. Koska jaettavaa saattoi olla paikoin niukasti, tuotteita jaettiin määrätty määrä ruokaa hakeville. Tällä tavoin pyrittiin takaamaan tuotteiden riittävyys jokaiselle hakijalle. Pääsääntöisesti ja erilaisista käytännöistä huolimatta ruoka-apukentällä oltiin tyytyväisiä tapaan, jolla toiminta oli järjestetty. Yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli sitä mieltä, että ruoan jakelu oli järjestetty omassa toimipaikassa hyvin.

Tämän lisäksi evankelis-luterilainen seurakunta ja kunnan sosiaalitoimi voivat antaa myös akuutin hätäavun nimissä maksusitoumuksia ruokakauppoihin. Etenkin useat niistä evankelis-luterilaisista seurakunnista, jotka eivät jaa EU-elintarvikkeita käyttävät diakoniatyöhön budjetoitua rahaa kauppojen maksusitoumuksiin. Seurakuntien jakamien maksusitoumuksien määrästä ei Kirkkopalveluilla ollut tarkkaa tietoa (Pesola, sähköpostihaastattelu, 12.11.2013).

Edellä mainittujen käytäntöjen lisäksi ruoanhakijoista ja jaetun ruoan määrästä pidettiin usein tilastoja. Miltei 80 % ruokaa jakavista toimijoista kertoi seuraavansa säännöllisesti kävijämääriä. Tämän lisäksi noin puolet tutkimukseen tavoitetuista ruokaa jakavista toimijoista kirjoitti toiminta- tai vuosikertomuksia ja neljännes raportteja rahoittajille. Ainoastaan vajaa kaksi prosenttia vastaajista ei seurannut toimintaansa millään tavoin.

Ruoan jakamisen säännöllisyys

Ruoka-aputoimijat jakoivat ruokaa eri rytmeissä. Kuviossa 9 on esitetty, että kaikista vastaajista kaksi kolmesta jakoi ruokaa vähintään kerran viikossa ja 28 % vain kerran tai kahdesti vuodessa. Yksi tai kaksi kertaa kuukaudessa ja kolme tai neljä kertaa vuodessa jakavia toimijoita oli huomattavasti vähemmän. Ruokaa jaettiin siis pääsääntöisesti hyvin säännöllisesti tai vaihtoehtoisesti ainoastaan muutamina päivinä vuodessa.

Kuvio 9. Ruoka-avun säännöllisyys

Mikäli jakorytmejä tarkastellaan aiemmin esitetyn vastaajaryhmien jaottelun mukaan, huomataan, että 1-2 kertaa vuodessa ruokaa jakavista toimijoista merkittävin osa on Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksistä noin 90 % jakoi ruokaa kerran tai kahdesti vuodessa.

Evangelis-luterilainen kirkko jakoi ruokaa huomattavasti useammin: kirkon toimijoista 74 % jakoi ruokaa vähintään kerran viikossa. Evangelis-luterilaisten seurakuntien ruoka-aputyö poikkeaa käytäntöjen ohella myös jakelukertojen määriä tarkasteltaessa. Evangelis-luterilaisen kirkon virkatyössä 86 % ja evangelis-luterilaisen kirkon yhteistyössä kaksi kolmasosaa toimijoista jakoi ruokaa vähintään kerran viikossa.

Muut ruoka-aputyötä tekevät uskonnolliset yhteisöt tai tausta-aatteeltaan hengelliset yhdistykset jakoivat ruokaa pääsääntöisesti viikoittain. Näistä kolme neljästä jakoi ruokaa vähintään kerran viikossa. Työttömien yhdistyksistä 53 % jakoi ruokaa 3-5 kertaa viikossa ja 26 % kerran tai kahdesti viikossa. Näin ollen lähes neljä viidesosaa työttömien yhdistyksistä jakoi ruokaa viikoittain. Myös luokkaan muut järjestöt ja yhdistykset kuuluvat toimijat jakoivat ruokaa pääsääntöisesti viikoittain: 88 % vähintään kerran viikossa.

Ruoka-avussa asioimisen säännöllisyys

Sen lisäksi, että ruoka-aputoiminta oli säännöllistä, usein myös ruoka-avussa kävijät olivat toimijoiden arvioinnin mukaan "säännöllisiä kävijöitä". Säännöllisellä kävijällä tarkoitetaan vähintään kahden viikon välein ruoka-avussa asioivaa henkilöä. Ruoka-aputoimijoista yhteensä 85 % arvioi, että vähintään puolet ruoanhakijoista kävivät ruoka-avussa säännöllisesti. Suhteellisesti vähiten säännöllisiä hakijoita arvioitiin olevan evankelis-luterilaisen seurakunnan ruoka-aputoimipaikoissa.

Ruoka-avun "asiakkuuden" säännöllisyyttä tutkittaessa selvitettiin myös ruoka-avussa käyvien ihmisten määriä. Kyselyssä pyydettiin arvioimaan ruoanjakelun asiakasmääriä ja jakelussa käyvien vakiokävijöiden osuutta. Vakiokävijöiden osuutta arvioitiin tasoilla 25 %, 50 %, 75 % ja 100 %. Ruoanjakelukertojen määrää, siis jakelun useutta, kuvattiin seuraavin tavoin: 3-5 kertaa/viikko (=200 kertaa/vuosi), 1-2 kertaa/viikko (=75 kertaa/vuosi), 1-2 kertaa/kuukaudessa (=18 kertaa/vuosi), 3-4 kertaa/vuosi (=4 kertaa/vuosi) ja 1-2 kertaa/vuosi (=1 kertaa/vuosi). Tutkimuksessa mukana olevien kuntien väestömäärä oli Tilastokeskuksen mukaan 3,7 miljoonaa samaan aikaan kun koko Suomen väestömäärä oli 5,4 miljoonaa. Tutkimuksen kohteena olevat kunnat edustivat väestömäärältään noin 70 % koko Suomen väestöstä. Näin arvioiden ruoka-avussa käy vuodessa säännöllisesti 12 600 henkilöä ja epäsäännöllisesti noin 9 500 henkilöä. Vuositasolla vakiokävijöiden käyntejä kertyi 1,2 miljoonaa. Kaiken kaikkiaan ruoanjakelukontakteja oli vuodessa arviolta 1,7 miljoonaa. Laskelmassa on oletettu ruoanjakeluiden

toimivan ympäri vuoden, joskaan useat toimipaikat eivät jaa ruokaa esimerkiksi kesäisin. Näinä aikoina kävijät saattavat toisaalta kasautua muihin jakelupaikkoihin. Vuoden-aikavaihtelu täytyy siis huomioida epävarmuutta aiheuttavana tekijänä laskelmassa.

Toiminnan laajuutta voidaan kuvata tarkastelemalla vuosittaisia käyntejä ruoka-aputoimipaikoissa. Noin puolet toimijoista oli asiakaskäynnein vuositasolla mitattuna pieniä alle 1000 asiakaskäynnin toimipaikkoja. Nämä olivat pääasiassa EU-ruokaa jakavia tahoja. Keskimäärin kyselyyn vastanneissa ruoka-apua jakavissa paikoissa oli asiakaskäyntejä vuodessa noin 8000. Kaikista muista toimijoista erottuivat selkeästi pääkaupunkiseudun suuret toimijat, joissa asiakaskäyntejä oli vuosittain jopa satoja tuhansia. Näissä ja muissa asiakaskäynnein mitattuna suurissa ruoka-apupaikoissa jaettiin pääasiassa kaupoista jatkuvasti saatavaa lahjoitusruokaa, paikoin myös EU-ruokaa.

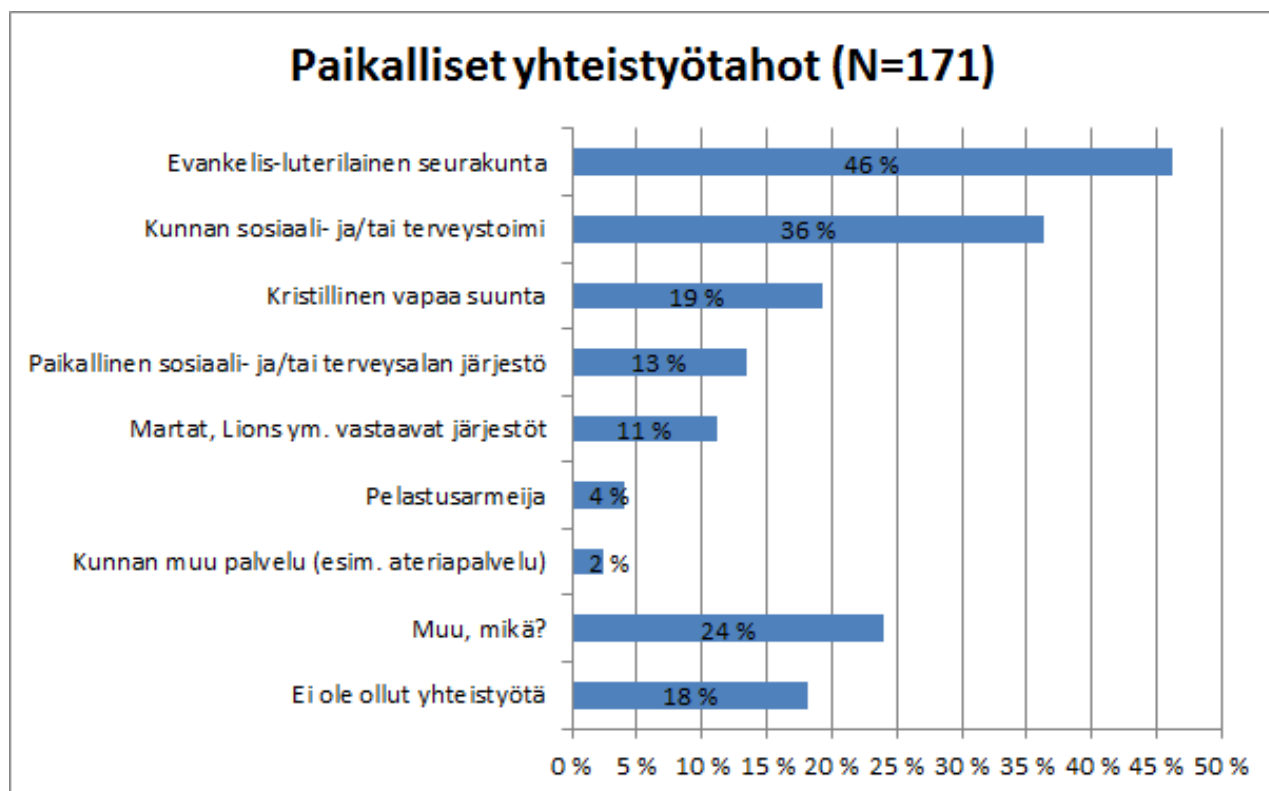
3.2 Yhteistoiminta ja auttamisen monet muodot

Suomalaisella ruoka-apukentällä on useita pitkäaikaisia toimijoita ja siksi kentälle on muodostunut paljon niin virallisia kuin epävirallisiakin käytäntöjä, yhteistyökuvioita ja sopimuksia. Haastattelujen perusteella kunnat, seurakunnat ja kauppiaat olivat suhtautuneet ruoka-aputoimintaan monin eri tavoin: osa reilusti sitä tukien, osa varovaisen myönteisesti ja osa kaikesta yhteistyöstä kieltäytyen. Useista jo 1990-luvulla alkunsa saaneista epävirallisista käytännöistä eri toimijoiden välillä oli muovautunut juurtuneita sopimuksia ja toimintatapoja, mutta myös uusia erilaisia yhteistyökuvioita oli suunnitteilla yhtenäistämään Suomen pirstaleista ruoka-apukenttää.

Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka etenkin kunnat, järjestöt ja seurakunnat koordinoivat toimintaansa ruoka-apukentällä; millaisia yhteistyökuvioita toimijoiden välille oli syntynyt ja millaisia odotuksia ruoka-aputoimijoilla oli tulevaisuuden yhteistyöhön liittyen. Lisäksi selvitettiin sitä, miten ruoka-aputoimijat näkivät tarpeet ja heidän omat mahdollisuutensa auttaa ruoka-avussa käyviä ihmisiä myös muilla tavoin kuin ruoka-apua jakamalla. Tässä kappaleessa käsitellään ensiksi ruoka-aputoimijoiden yhteistyökuvioita ennen kaikkea kuntien, evankelis-luterilaisten seurakuntien, muiden paikallisten ruoka-aputoimijoiden ja ruoan lahjoittajien kanssa. Tämän jälkeen tarkastellaan mitä muita palveluja ruoka-apua jakavat tahot tarjoavat ja millaisille palveluille koettiin olevan tarvetta tulevaisuudessa.

3.2.1 Yhteistyökumppanit ja sopimuksellisuus

Ruoka-aputoimijoiden suurimmat yhteistyökumppanit, kuten kuviosta 10 selviää, olivat evankelis-luterilaiset seurakunnat (46 %), kuntien sosiaali- ja terveystoimet (36 %) ja kristillisten vapaiden suuntien seurakunnat (19 %). Yhteistyötä oli myös paikallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen (13 %); Marttojen, Lions klubien ja muiden vastaavien järjestöjen (11 %); sekä Pelastusarmeijan (4 %) (myös vapaa suunta, joka on tässä erotettu omaksi kokonaisuudekseen) kanssa. Lisäksi vastaajat kertoivat avoimessa "muu, mikä?" -kohdassa työskentelevänsä muun muassa työttömien yhdistysten (4 %), Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistysten (3 %) ja paikallisten kauppiaiden (6 %) kanssa. Vajaa puolet kyselyyn vastanneista toimijoista sai ruokalahjoituksia kauppiailta, joten kauppiaiden ja ruoka-aputoimijoiden välinen yhteistyö voidaan tässä mielessä nähdä huomattavasti laajempänä kuin luku antaa ymmärtää.

Kuvio 10. Ruoka-aputoimijoiden paikalliset yhteistyötahot

Vajaa viidesosa vastaajista (18 %) ei tehnyt yhteistyötä minkään tahon kanssa. Näistä 23 % kuului evankelis-luterilainen virkatyö -luokkaan, 23 % oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiä ja 19 % muita tausta-aatteelta hengellisiä toimijoita.

Yhteistyö ja toiminta kuntien kanssa

Kuntien suhtautuminen ruoka-aputoimijoihin vaihteli suuresti. Haastatteluissa kävi ilmi, että osalla paikkakunnista kunta oli aktiivisesti tukenut ruoka-aputoimijoita, kun taas toisilla paikkakunnilla toimintaan ei ollut annettu kunnan taholta minkäänlaista tukea.

Kyselyyn osallistuneista ruoka-aputoimijoista 36 % oli tehnyt yhteistyötä kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimen kanssa. Näistä vastaajista 30 % oli tausta-aatteelta hengellisiä toimijoita, 29 % Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiä ja 14 % evankelis-luterilainen yhteistyö -luokkaan kuuluvia seurakuntia. Lisäksi neljä prosenttia vastaajista oli tehnyt yhteistyötä kunnan muun palvelun kanssa. Lähinnä pääkaupunkiseudulla haastateltavat kertoivat, että kunta oli jalkauttanut sosiaalityöntekijöitä ruoka-apupisteisiin ja monissa paikoissa tämä koettiin hyödyllisenä yhteistyömuotona. Tämän lisäksi kunnan asuntopalveluiden työntekijöitä oli käynyt tapaa-
massa ruoka-apua hakevia ihmisiä ainakin yhdessä paikassa.

Kuva 6. Jalkautuvaa sosiaalityötä
pääkaupunki-seudulla

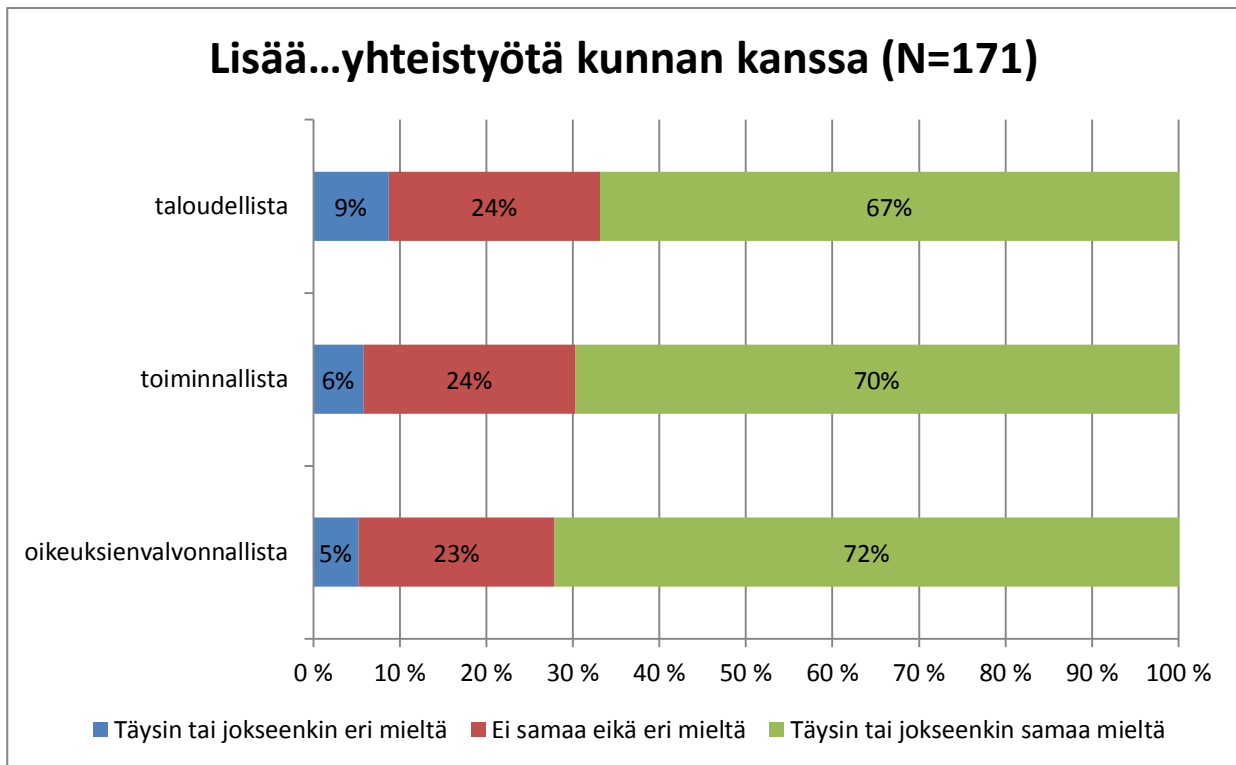

Kunnilta oli myös anottu ja saatu rahallisia avustuksia. Vastaajista 11 %, lähinnä tausta-aatteeltaan hengellisiä toimijoita, oli saanut toiminnalleen rahoitusta kunnalta. Näistä reilu kolmannes (37 %) oli saanut kunnan järjestötukea ja vajaa kaksi kolmasosaa (63 %) rahoitusta kunnan sosiaali- ja terveystoimelta. Haastatteluissa selvisi, että oli paikkoja, joissa kunta oli ruoka-aputoimijan suurin yksittäinen rahoittaja. Osa kertoi myös, että kunta oli antanut toimitiloja käyttöön ilmaiseksi tai vain nimellistä maksua vastaan. Ruoka-aputoimijat, jotka ilmoittivat kyselyssä saaneensa rahoitusta kunnalta, toimivat Espoossa, Helsingissä, Inarissa, Kuopiossa, Lapinlahdella, Mikkelissä, Seinäjoella, Porissa, Raumalla, Turussa ja Vantaalla.

Vastaajista 31 % sanoi tiedottaneensa toiminnastaan kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimen tiloissa esimerkiksi ilmoitustaululla. Näistä 26 % oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiä, 23 % tausta-aatteeltaan hengellisiä toimijoita ja 23 % evankelis-luterilaisia seurakuntia. Evankelis-luterilaisista seurakunnista puolet kuului virkatyö-luokkaan ja puolet yhteistyö-luokkaan. Sen lisäksi valtaosa haastatelluista totesi tietävänsä kunnan sosiaalityöntekijöiden kertoneen asiakkailleen paikallisista ruoka-aputoimijoiden jakopäivistä. Osassa tapauksista ruoanhakijat olivat kertoneet haastatelluille saaneensa tiedon ruoka-avusta kunnan työntekijältä, kun taas toisissa kunnan sosiaalitoimesta oli soitettu suoraan ruoka-aputoimijoille tiedustellen ruoka-avun aukioloaikoja. Lähes kaikki haastateltavat totesivat heikompiosaisten auttamisen olevan kunnan perustuslaillinen velvollisuus, mutta silti valtaosa haastateltavista koki, että kunta toimi oikein kertoessaan saatavilla olevasta ruoka-avusta sitä tarvitseville.

Haastatteluissa nousi esiin kolmannen sektorin notkeus, jonka koettiin mahdollistavan nopea reagoiminen elämän kriiseihin tavalla, johon byrokraattisena nähty julkinen sektori ei pysty. Espoo näyttäytyi selkeänä esimerkkinä kunnasta, jossa haastatellut uskoivat vahvasti kolmannen sektorin ja julkisen sektorin yhteistyön tärkeyteen, ja jossa kunta oli tukenut ruoka-aputoimijoita sekä taloudellisesti että toiminnallisesti. Espoossa haastatellut ruoka-aputoimijat kokivat saaneensa viestin perille kunnan päättäjille siitä, että yhteistyö kolmannen sektorin ruoka-aputoimijoiden kanssa on arvokasta. Eräs toimija kertoi, että kunnan sosiaalitoimen kanssa pidettiin tiiviisti yhteyttä ja yhdessä, ”samalla puolella pöytää”, etsittiin parasta ratkaisua paikallisten ihmisten arjen ongelmiin.

Vantaan kaupunki oli vienyt suunnitelman yhteistyöstä ruoka-aputoimijoiden kanssa useita muita kuntia pidemmälle, sillä se oli hakenut Euroopan sosiaalirahaston projektirahaa ”Yhteinen Pöytä” -hankkeelle, jonka tavoitteena on kehittää ruoka-aputoimintaa yhdessä paikallisten ruoka-aputoimijoiden kanssa (Vantaan kaupunki, 2003). Haastateltu kertoi, että mallia projektille haetaan saksalaisesta Berliner Tafelist, jossa ruoka kerätään ja lajitellaan keskitetysti, jonka jälkeen se toimitetaan paikallisten järjestöjen kautta sitä tarvitseville.

Kuvio 11. Tulevaisuuden odotukset yhteistyöstä kunnan kanssa

Yli kaksi kolmasosaa vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä, että erilaista yhteistyötä kunnan kanssa pitäisi tulevaisuudessa lisätä, kuten kuviossa 11 käy ilmi. Haastatellut toivoivat taloudellista tukea etenkin kuljetuskaluston hankkimiseen, tilavuokriin sekä henkilöstön palkkaukseen. Myös toiminnallinen yhteistyö toivotettiin tervetulleeksi: pääkaupunkiseudun jalkautuvan sosiaalityön mallia pidettiin hyvänä ideana, jonka lisäksi toivottiin mahdollisesti kontaktihenkilöä sosiaalitoimistosta, jotta ”ohjaaminen” olisi kahdensuuntaista. Siitä huolimatta, että 72 % vastaajista oli sitä mieltä, että myös oikeudenvallvonnallista yhteistyötä pitäisi lisätä, konkreettisia ideoita toiminnalle ei kukaan haastatelluista esittänyt.

Toisaalta pieni osa vastaajista oli täysin tai jokseenkin eri mieltä, että yhteistyötä kunnan kanssa tulisi lisätä. Eräs haastatelluista toimijoista koki, että kunnan ei ole mahdollista tehdä yhteistyötä heidän kanssaan kunnan perustuslaillisten velvollisuuksien vuoksi. Perustuslain 19 §:n mukaan *”jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon”* ja viime kädessä toimeentulon turvaaminen on nähty kuntien tehtävänä. Haastateltava koki, että kuntien ei ole mahdollista syventää yhteistyötään ruoka-apua tarjoavien kansalaisjärjestöjen kanssa, sillä tällöin vastuuta yksilön toimeentulosta ja huolenpidosta

siirrettäisiin kolmannen sektorin ruoka-aputoimijoille, ja tämän koettiin osaltaan olevan ristiriidassa perustuslain 19 §:n kanssa. Keskusteltaessa kuntien roolista yksilöiden välttämättömän toimeentulon suhteen, nostettiin esiin myös harkinnanvaraisen toimeentulotuen liian vähäinen käyttö ja pelko siitä, että kunta alkaisi ohjata ihmisiä ruoka-apuun sen sijaan, että myöntäisi riittävän määrän toimeentulotukea. Usealla paikkakunnalla haastateltavat totesivat, että toimeentulotukea ei myönnetä riittävästi ja se vaikuttaa siihen, että ihmiset tarvitsevat kolmannen sektorin apua.

Kyselyssä esitettiin myös väitteitä ruoka-aputoiminnan suhteesta ja vaikutuksesta julkisiin palveluihin. Vastaajista 61 % oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteen ”Leipäjonot eivät kuulu hyvinvointivaltioon” kanssa, ja valtaosa (88 %) oli myös jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteestä ”Valtion ja kuntien vastuuta heikompiosaisten ruokaturvasta tulisi vahvistaa”.

”Ruoka-apu näyttäytyy tällä hetkellä sosiaaliturvan jatkeena. Asiat pitäisi kuitenkin pääsääntöisesti pystyä hoitamaan sosiaalivirastoissa. Kunnan ei pitäisi ohjata ihmisiä ruoka-apuun vaan käyttää muun muassa harkinnanvaraista toimeentulotukea paremmin. Sitä ei mainosteta ihmisille paljoakaan.”

Haastatteluissa nousi esiin, että useat kokivat tekemänsä ruoka-aputyön sosiaaliturvan jatkeeksi. Kokemus roolista kuitenkin vaihteli vastaajien välillä: Osa kaipasi valtiolta ja kaupungeilta ratkaisuja ja toimenpiteitä, jotka tekisivät ruoka-aputoiminnasta tarpeetonta niin, että järjestöt voisivat keskittyä monipuolisempaan auttamistyöhön. Osa haastatelluista kuitenkin esitti, että ruoka-aputoiminta on hieno osoitus kansalaisyhteiskunnan toimivuudesta ja ihmisten välisestä välittämisestä, eikä ruoka-avun jakamista nähty ristiriitaisena pohjoismaisen hyvinvoinnin eetoksen kanssa.

”Tulevaisuudessa tajutaan että kolmas sektori on voimavara, kunhan yhteiskunta tukee sitä eikä yritä hyväksikäyttää sitä ja kuluta kolmannen sektorin toimijoita loppuun.”

Useat haastateltavat myös uskoivat sosiaaliturvan riittämättömyyden ja pienipalkkaisuuden johtaneen siihen, että ihmiset turvautuvat yhä enenevässä määrin kolmannen sektorin antamaan ruoka-apuun. Myös kyselyssä selvisi, että sosiaaliturvan koettiin vuotavan, mutta kolmannen sektorin kantama vastuu nähtiin pääosin positiivisena asiana.

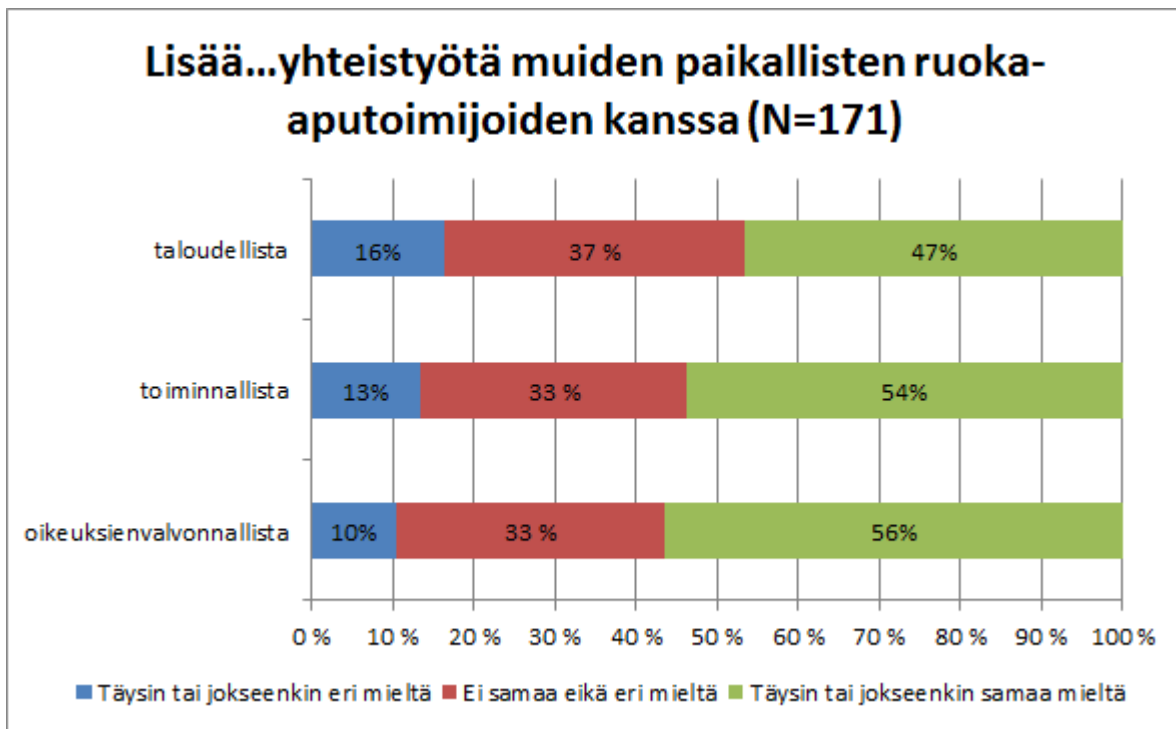
Vastaajista 78 % ilmoitti olevansa jokseenkin tai täysin samaa mieltä, että ruoka-apu on hyvä lisä paikkaamaan sosiaaliturvan aukkoja. Kolmannen sektorin avun vaikutus julkisiin palveluihin jakoi vastaajia: Yli puolet (57 %) vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä, että ruoka-avun jakaminen johtaa vähitellen heikompiin julkisiin sosiaalipalveluihin. Ne haastateltavista, jotka eivät uskoneet palveluiden heikkenevän, korostivat ruoka-avun pientä mittakaavaa. Ruoka-avun ei koettu olevan ratkaisu ongelmiin vaan ainoastaan pieni kädenojennus:

“En usko että tapahtuu yhtään mitään. Tuet mitä ihmiset saa on niin pientä, että se ei heilauta paljoa. Ruoka-apu on väliaikaista ihmisen auttamista, tekohengitystä. Hetkelinen helpotus siihen arkipäivään – että tietää, että saa ruokaa sille päivälle.”

Ruoka-aputoimijoiden välinen yhteistyö

Ruoka-aputoimijoiden välille oli myös ajan saatossa syntynyt erilaisia virallisia ja epävirallisia yhteistyömuotoja. Turussa tällä hetkellä pääosin vapaaehtoisvoimin toimiva ”kristillisten ja kristillismielisten” kolmannen sektorin avustusjärjestöjen toimesta syntynyt Operaatio Ruokakassi lienee ruoka-aputoimijoiden laajin virallinen järjestäytynyt yhteistyöhanke Suomessa. Operaatio Ruokakassin toiminta on alkanut vuonna 2008 ja se koordinoi lähes yhdeksän ruoka-aputoimijan ruoanjakoa Turun alueella. (Operaatio Ruokakassi, 2013). Lisäksi Operaatio ruokakassin toimintapiirissä on Turun seudun lähialueilta Kaarina, Naantali ja Raisio. Haastateltaessa Operaatio Ruokakassin edustajia ruoanjakelun kannalta yhteistyöhankkeen merkittävimmiksi eduiksi nähtiin hankintojen ja ruokakuljetusten keskittäminen sekä Operaatio Ruokakassin hyvä ja luottamusta herättävä ”brändi” ruoka-apukentällä. Tämän ohella yhteistyön nähtiin vapauttavan ruoka-apuresursseja, jolloin Operaatio Ruokakassin jäsenjärjestöt pystyivät keskittymään tiiviimmin ruoan jakamiseen. Ruoan jakamisen lisäksi Operaatio Ruokakassi koordinoi Eväät arkeen -projektia, joka pyrkii auttamaan ruoka-avun piirissä olevia ihmisiä muulla tavoin kuin aineellisesti. Eväät Arkeen on ”diakonis-sosiaalinen” projekti, joka ohjaa ihmisiä avun piiriin ja pyrkii auttamaan ihmisiä konkreettisesti. Projektin tavoitteena on vaikuttaa avun tarpeessa olevien elämänhallintaan ja auttaa ihmisiä kokonaisvaltaisesti. Projektilla pyritään myös tukemaan ja auttamaan järjestöjä ja se pyrkii luomaan laajemmat rakenteet kokonaisvaltaiselle avustustyölle.

Haastatteluiden pohjalta ajatuksen ruoka-aputoimijoiden yhteistyöstä Suomessa oli vienyt pisimmälle pääkaupunkiseudulla toimivien Hyvä Arki ry:n, Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:n ja Pelastusarmeijan Helsingin osaston muodostama Nälkäverkosto. Nälkäverkosto ei toiminut aktiivisesti haastattelun hetkellä, mutta Hyvä Arki ry:n toiminnanjohtaja Hannu Hätönen kertoi toivovansa, että Nälkäverkostosta muodostuisi ”brändi”, johon ruoanlahjoittajat tietäisivät voivansa luottaa. Tämä luotettu toimija keräisi ruoan isoilta tuottajilta ja maahantuojilta ja jakelukeskuksen kautta koordinoisi ruoanjakelua, jopa ympäri Suomea. Hätönen visioi Nälkäverkostolle myös asiantuntijaroolia valtiontasolla käytävässä keskustelussa nälkäongelmasta.

Kuvio 12. Tulevaisuuden odotukset yhteistyöstä muiden paikallisten ruoka-aputoimijoiden kanssa

Noin puolet ruoka-aputoimijoista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä, että ruoka-aputoimijoiden tulisi tehdä lisää yhteistyötä muiden paikallisten ruoka-aputoimijoiden kanssa (kuvio 12). Haastateltujen ruoka-aputoimijoiden mielipiteet järjestäytyneestä yhteistyöstä vaihtelivat suuresti. Yhtäältä se nähtiin hienona mahdollisuutena yhdistää voimavaroja ja olla osa suurempaa toimintakokonaisuutta, kun taas toisaalta oma toiminta koettiin jo niin vakaaksi ja pitkäaikaiseksi, että uusia toimintamalleja ei haluttu joutua omaksumaan. Suhteet kauppiaisiin, ruoanhakijoihin ja vapaaehtoiisiin olivat jo muodos-

tuneet vahvoiksi eikä niitä haluttu rikkoa. Kauppiaiden kanssa oli sopimuksia siitä, miten haetun ruoan kanssa toimitaan ja koettiin, ettei vastuuta toisten toimintatavoista tai esimerkiksi elintarvikehygieniasäännösten noudattamisesta voida ottaa.

Tämän lisäksi omaan identiteettiin ja toimintaideologiaan liittyvät kysymykset koettiin merkittäviksi – oltiin sitä mieltä, että on hankalaa, ellei mahdotonta, sovittaa pirstaleisen ruoka-apukentän toimijoiden aatteita yhteen. Koska ruoka-apukenttä on hyvin kristinuskosävytteinen, osa uskonnollisesti sitoutumattomista toimijoista vieroksui toimijoiden yhteistyötä sen pelossa, että se voisi leimata myös heidät uskonnolliseksi toimijaksi.

“Teemme mielellämme yhteistyötä myös uskonnollisten tahojen kanssa, mutta emme halua sitoutua uskontoon. Täälläkin on vapaaehtoisia, jotka ovat muslimeja tai joilla ei ole mitään uskontoa. [...] Tavallaan olisi hyvä tehdä yhteistyötä muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa, mutta se voi taas sekoittaa kuvioita.”

Lisäksi oltiin huolissaan, että korkealta koordinoituun toimintaan tulisi mukaan ”bisnes”. Pienille toimijoille yhteistyökuvioiden muodostaminen saattoi myös osoittautua liian aikaa vieväksi ja huolta herätti, että jos toiminnasta tulisi ylhäältä koordinoitua, se voisi ”liikelaitostua” vieden ilon vapaaehtoistyöstä. Tässäkin yhteydessä korostuivat omat hyväksi havaitut ja rutinoituneet käytännöt, joita ei haluttu muuttaa.

Satunnaista ja epävirallista yhteistyötä olivat useat toimijat kuitenkin tehneet. Ruokaa saatettiin toimittaa toisiin ruoka-apupaikkoihin, jos jotain tuotetta oli tullut suuria määriä tai toimijat saattoivat esiintyä yhdessä esimerkiksi puhumassa nälkäongelmasta Asunottomien Yön tapahtumassa. Eräässä haastattelussa kerrottiin, että suunnitteilla oli verkkosivut, joiden kautta toimijat voisivat ilmoittaa toisilleen saamistaan suurista eristä käyttötavaroita. Sivujen tarkoituksena olisi mahdollistaa erien jakaminen eteenpäin yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Toimijoiden yhteistyön ehdottomasti suurimpana etuna nähtiin taloudelliset säästöt ja toiminnan tehostuminen, joita toiminnan keskitetty koordinointi voisi tuoda.

Haastatteluissa nousi esiin myös toisten toimijoiden kunnioituksen merkitys. Jotta toimijoiden yhteiselo olisi mahdollista, toisten alueelle ei ollut soveliaasta mennä: keskustelua käytiin muun muassa jakopäivistä ja siitä mistä kaupoista kukin ruokaa hakee.

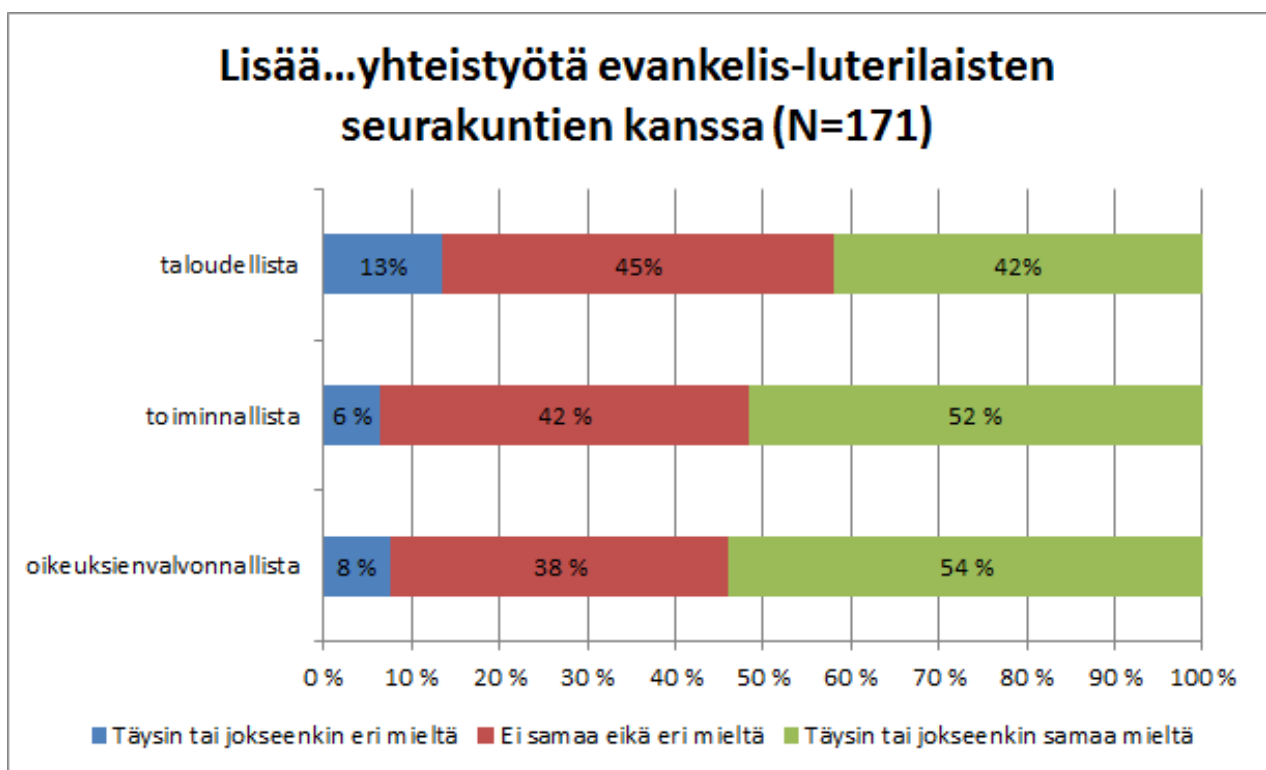
Eräs toimija ehdotti, että kaikki paikkakunnan ruoanjaot olisivat samana viikonpäivänä, jotta ihmiset kävisivät vain kotialueensa ruoka-avussa eivätkä kiertäisi kaikkia kunnan ruoka-avun paikkoja viikon eri päivinä. Puhuttiin myös kaupunginosista, joissa ruoka-apua ei vielä ollut saatavilla, pohtien mahdollisuutta oman toiminnan laajentamiseen uusien yhteistyökumppanien kautta.

Evangelis-luterilainen kirkon ja seurakuntien kanssa tehtävä yhteistyö

Kirkkopalvelut vastaanotti lähes 526 tonnia EU:n ruoka-avustusta vuonna 2013. Ruoka toimitettiin lähinnä paikallisten evangelis-luterilaisten seurakuntien ruokapankeille jaettavaksi: Kirkkopalveluista arveltiin, että joka toinen seurakunta, eli noin 200 seurakuntaa, jakaa Suomessa ruoka-apua (Pesola 2013, sähköpostihaastattelu, 4.9.2013). Seurakunnat, vakavaraisina toimijoina, jakoivat usein EU-ruoan lisäksi omilla varoilla esimerkiksi tukusta hankittua ruokaa. Osa seurakunnista jakoi myös kaupoista tai tukuista saatua lahjoitusruokaa.

Evangelis-luterilainen kirkko on itsessään suuri toimija ruoka-apukentällä, mutta sen lisäksi yhteistyötä evangelis-luterilainen seurakunnan kanssa oli tehnyt 45 % niistä ruoka-aputoiminnassa mukana olevista vastaajista, jotka eivät kuulu evangelis-luterilaisen kirkon alaisuuteen. Kaikista vastaajista (sisältäen myös evangelis-luterilaisen kirkon omat toimijat) 46 % oli ilmoittanut tekevänsä yhteistyötä kirkon kanssa. Tämä viittaa siihen, että myös seurakuntien välillä on paljon yhteistyötä. Haastatteluissa kävi ilmi, että yhteistyö saattoi muun muassa olla sitä, että pastori vierailee ruoka-avussa tai että suuria eriä saatua ruokaa jaetaan evangelis-luterilaisten ja muiden toimijoiden kesken.

Ei-evangelis-luterilaisen seurakunnan toimijoista 13 % oli myös saanut rahoitusta toimintaansa evangelis-luterilaiselta seurakunnalta. Rahoitusta oli annettu muun muassa neljälle työttömien yhdistykselle ja pääosin ruoka-avun parissa toimiville, kristillishenkisille yhdistyksille. Eräs haastatelluista kertoi, että paikallinen seurakunta saattoi myös ohjata ihmisiä hakemaan EU-ruokakasseja heiltä sen jälkeen kun seurakunnan ruokaliput olivat loppuneet. Koettiin, että toisinaan oltiin ”diakoniatyön jatke”, mutta että seurakunnan toiminta oli täysin oikeutettua, sillä he tukivat ruoka-aputoimijoita taloudellisesti.

Kuvio 13. Tulevaisuuden odotukset yhteistyöstä evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa

Hieman yli puolet vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä, että tulevaisuudessa pitäisi olla enemmän toiminnallista ja/tai oikeuksienvallonnallista yhteistyötä evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa, kuten kuviosta 13 nähdään. Harva haastatelluista osasi kuitenkaan tarkentaa minkälaista uusi yhteistyö voisi olla. Taloudellisen yhteistyön mahdollisuuteen suhtauduttiin hieman enemmän varauksella. Haastatteluiden perusteella tämä voi mahdollisesti liittyä pelkoon itsemääräämisoikeuden vähenemisestä ja siitä, että toimintaan jouduttaisiin virallisesti omaksumaan kristillinen tausta-aate.

Yhteistyösopimukset kauppojen kanssa

Iso osa ruoka-apuna jaettavasta ruoasta (52 %) tuli kaupoista, tukuista ja tuottajilta, joten sujuva yhteistyö heidän kanssaan oli välttämätöntä toiminnan jatkumiselle. Haastatteluissa selvisi, että ruoka-aputoimijoilla oli sekä suullisia, että kirjallisia sopimuksia elintarvikkeita lahjoittavien kauppojen, tukkujen ja tuottajien kanssa. Usein yhteistyötä oli tehty vuosia ja käytännöt olivat rutinoituneet vuosien saatossa. Haastatteluissa korostui hyvien suhteiden merkitys ruoanjaon jatkumisen kannalta. Osa kauppiaista oli ollut varovaisia, jopa

epäileväisiä, yhteistyön aloittamisen suhteen, mutta luottamuksen kasvaessa yhteistyötä oli usein laajennettu.

“Meillä oli yksi iso K-Supermarket, joka otti hirmu varovasti alussa, vuonna 2002 – siitä lähtien ollaan oltu heidän kanssaan tekemisissä ja minulla on nyt lausunto kauppiaalta, että hirmu hyvin on toiminut [...] Kauppias sanoi ihanasti, että he eivät ole mitään tässä menettäneet vaan päinvastoin. Liiketaloudellisessa mielessäkään ei ole ruoanlahjoittamisesta ollut heille harmia.”

Kuljettajilla, jotka hakivat ruoan, oli suuri vaikutus yhteistyön toimimiseen – epäkohtelias tai tilannetta hyväksikäyttävä kuljettaja saattoi pilata kauppiaiden luottamuksen koko ruoka-aputoimijaan, minkä vuoksi oikeiden henkilöiden valinta korostui. Eräässä paikassa kuljetuksesta vastaava henkilö kiersi ruokaa lahjoittavat paikat itse kerran viikossa ylläpitääkseen hyviä suhteita kauppiaisiin sekä varmistaakseen ruoanhaun sujuvuuden. Kävi myös ilmi, että osassa paikoista suhteita ylläpidettiin pienin teoin ja vastapalveluksin: saatettiin auttaa siivoamisessa tai viedä jouluksi konvehteja.

“Olemme olleet onnekkaita, koska meillä on ollut aivan ihania, vastuullisia kuljettajia, niin ei ole ollut ongelmia. Sillä on paljon merkitystä, että miten me esiinnymme kauppiaille.”

Helsingin Osuuskauppa Elanto (HOK-Elanto) on aiemmin luovuttanut ruoka-aputoimijoille lähinnä leipää; osalla paikkakunnista ei jakoon ollut annettu mitään. Haastatteluissa selvisi, että Elintarviketurvallisuusvirasto Eviran muuttuneiden säännösten myötä S-kaupat olivat nyt lähteneet mukaan ruoka-aputoimintaan laajemmin. Ne toimijat, joilla oli myös aiemmin ollut yhteistyötä S-kauppojen kanssa kertoivat, että S-ketju on päättänyt keskitetysti tehdä kirjallisia sopimuksia aiempien suullisten sopimuksien sijaan. Sopimuksen allekirjoittamalla vastuu ruoasta siirtyy kauppiaalta ruoka-aputoimijalle. Ruoka-aputoimija lupaa myös sitoutua S-ryhmän ruoka-aputoimintaperiaatteisiin, kuten noudattaa Eviran säännöksiä ruoan kuljettamisesta, säilyttämisestä ja luovuttamisesta, kertoa rehellisesti ruoan alkuperästä sen vastaanottajalle, sekä sitoutua siihen, että lahjoitettu ruoka ei päädy myyntiin.

Kirjallisia vastuunsiirtosopimuksia oli myös yksittäisten pienempien kauppiaiden kanssa, mutta valtaosa sopimuksista oli kuitenkin suullisia. Yksi toimija mainitsi haastattelun yhteydessä, että vakuutusyhtiön kanssa on luotu ”ruoka-aputoimijan vastuuvakuutus”, joka korvaa kulut, jos joku sairastuu jaetusta ruoasta. Vakuutusta ei ollut vielä kertaakaan jouduttu käyttää. Eräs toimija myös ilmoitti ruoanjakotilansa seinällä siitä, että ruoanhakijalla on vastuu tarkastaa ruoan syöntikelpoisuus, eikä toimija näin ollen ota vastuuta siitä, jos joku saa pilaantunutta ruokaa.

Haastatteluissa selvisi, että ruoan lahjoittajilla oli myös paljon suullisia sopimuksia liittyen yleisiin käytäntöihin: ruokaa sitouduttiin hakemaan aina tietty määrä, eikä sitä voinut ottaa valikoiden, vaikka olisi tiedetty, että yhtä tuotetta, esimerkiksi leipää, tulisi liikaa. Toimijalla odotettiin myös olevan sopiva kuljetusväline, kuten kylmäkuljetusauto tai jopa kuorma-auto, jos ruokaa haettiin isoilta tuottajilta. Toisinaan tuottajat saattoivat myös toimittaa tuote-eriä ruoanjakopaikalle.

Yhteistyön muut muodot ja yhteistyöhön liittyvät kokemukset

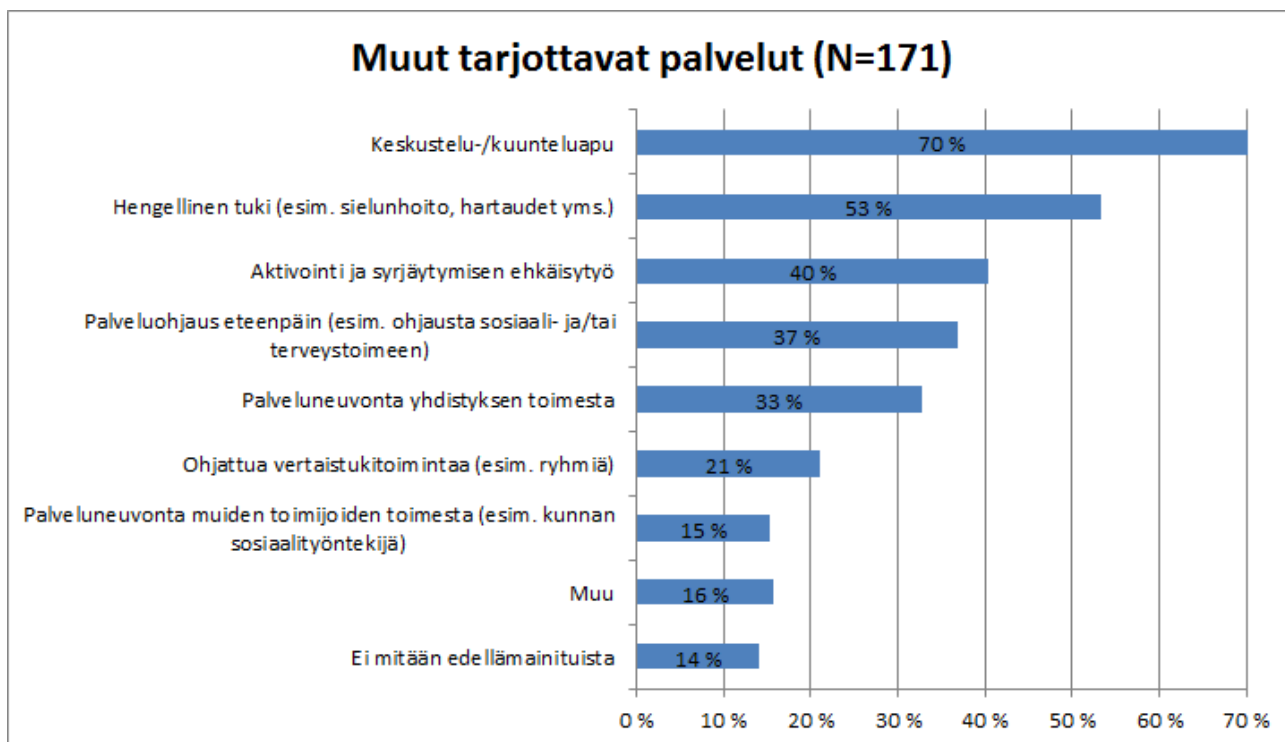
Yhteistyötä oli myös tehty useiden muiden tahojen, kuten kristillisten vapaiden suuntien, sosiaali- ja terveysjärjestöjen sekä muiden paikallisten yhdistysten kanssa. Yhteistyöstä saadut kokemukset vaihtelivat suuresti ja siitä puhuttaessa toisinaan korostui se, kuka yhteistyöstä hyötyy. Eräs lähinnä ruoka-aputoimintaan keskittynyt toimija kertoi, että toiminta jouduttiin lähes lopettamaan, koska yhteistyötaho onnistui hyväksikäyttämään yhdistystä taloudellisesti – vaikka yhteistyöhön useiden eri toimijoiden kanssa suhtauduttiin positiivisesti, kokemuksesta oppineena yhdistys korosti vahvasti itsemääräämisoikeutensa säilyttämistä yhteistyön ehtona. Yhteistyöstä saatava hyöty korostui myös joidenkin paikallisesti suurten toimijoiden kanssa käydyissä keskusteluissa: oma toiminta oli vakaata ja konsepti nähtiin laadukkaana, jolloin yhteistyörakenteita pyrittiin syventämään esimerkiksi elinkeinoelämän kanssa.

Ne toimijat, joilla oli tiloja aktiviteettien järjestämiseen, toivottivat usein kunnan, erilaiset järjestöt ja uskontoryhmät tervetulleeksi hyödyntämään tilojaan esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisytyöhön liittyvien toimintaryhmien pitämiseen. Lisäksi yhteistyötä tehtiin myös esimerkiksi hevostallien kanssa - ylijääneet leivät ja omenat annettiin toisinaan eläinten ruoaksi.

3.2.2 Huono-osaisten tukeminen muulla tavoin kuin ruokaa jakamalla

Ruoka-apuun liittyi kiinteästi myös muita auttamisen muotoja ja monesti ruoka-apu olikin vain osa laajempaa toimintaa. Myös ne toimijat, jotka olivat keskittyneet lähinnä ruoka-aputoimintaan, tarjosivat usein vähintään keskustelu- ja kuunteluapua. Kuviosta 14 nähdään, että kaikista vastaajista 70 %:lta oli mahdollista saada sitä tarvittaessa. Evankelis-luterilainen virkatyö -luokkaan kuului 29 % ja evankelis-luterilainen yhteistyö -luokkaan 26 % näistä vastaajista. Kuunteluapua tarjosivat myös etenkin tausta-aatteeltaan hengelliset toimijat (25 %). Haastatteluissa selvisi, että evankelis-luterilaisen diakoniatyön ulkopuolelle jäävä keskustelu- ja kuunteluapu saattoi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että toiminnanjohtaja oli läsnä jakotilanteessa osallistumatta itse jakoon. Ruoanhakijoiden kanssa saatettiin vaihtaa vain muutamia sanoja, mutta toisinaan ihmisille pystyttiin tarjoamaan mahdollisuutta myös pidempään keskusteluun. Tämä todennäköisesti menee osittain päällekkäin toiseksi yleisimmän ruoka-avussa saatavilla oleva avun muodon, hengellisen tuen (50 % vastaajista), kanssa. Kenttävierailuissa selvisi, että hengellinen tuki saattoi olla muun muassa ihmisten puolesta rukoilemista, hengellisen kirjallisuuden jakamista tai varsinaisia jumalanpalveluksia.

Kaikista vastaajista 40 % teki myös aktivointiin ja syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvää työtä ja 37 % ohjasi ihmisiä muiden palveluiden, kuten sosiaali- ja terveystoimen, piiriin. Tämän lisäksi kolmasosassa paikoista oli tarjolla palveluneuvontaa vastaajan omasta toimesta. Paikoista 15 % palveluneuvontaa tehtiin esimerkiksi kunnan sosiaalityöntekijän toimesta. Vain 14 % vastaajista ei ollut ruoka-avun jakotilaisuuden ohessa muita palveluja tarjolla, näistä 88 % oli Mannerheimin Lastensuojeluliiton paikallisyhdistyksiä, jotka jakoivat ruokaa vain muutaman kerran vuodessa.

Kuvio 14. Ruoanjaon ohessa tarjottavat muut palvelut

Haastatteluissa korostui mahdollisimman kokonaisvaltainen jokapäiväisissä ongelmissa auttaminen omien resurssien puitteissa. Diakoniatyöntekijälle tärkein työmuoto oli rinnalla kulkeminen – ruoka-apu oli vain yksi, mutta usein tärkeänä nähty, muoto arjessa auttamiselle. Eräs evankelis-luterilaisen seurakunnan työntekijä koki turhauttavana, että lähes kaikki aika meni ”raakaan ruoan jakamiseen” eikä sielunhoidolle jäänyt paljoa aikaa. Pienillä toimijoilla tai/ja lähinnä ruoka-apua jakavilla yhdistyksillä oli enemmän vaikeuksia löytää resursseja perehtyä ihmisten ongelmiin syvemmin, mutta tärkeänä asiana pidettiin muun muassa kunnioittavan, suvaitsevan ja ymmärtävän ilmapiirin luomista. Toimijat yrittivät järjestää aikaa jutella ihmisten kanssa, ja usein, vaikka aikaa ei olisi jäänyt oikealle keskustelulle, yritettiin jokainen ruoanhakija vähintään huomioida muutamalla ystävällisellä ja kannustavalla sanalla. Kyselyssä ”mitä muita palveluita tarjotaan?” -kohtaan kahdeksan prosenttia vastaajista mainitsi antavansa myös joko materiaalista tai taloudellista apua. Tästä ei suoraan kysytty kyselyssä, joten voi olla, että varsinainen luku on korkeampi. Muutamissa paikoissa, joissa toimijoita haastateltiin, ruoka-avussa kävijöille lahjoitettiin mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi hygieniatuotteita ja uusia vaatteita. Lisäksi toimijat saattoivat jakaa kierrätettyä tavaraa, kuten vaatteita, leluja tai huonekaluja.

Haastatteluissa kartoitettiin myös sitä, miten ruoka-aputoimijat näkivät tarpeet ja mahdollisuudet auttaa ihmisiä jatkossa. Kentällä koettiin laajasti, että ruoka-aputoiminta itsessään tulee jatkumaan ja jopa kasvamaan tulevaisuudessa. Mielekkäille työllistämis- ja aktivointitoimenpiteille oli suurta kysyntää, mutta se, miten omat mahdollisuudet auttaa ruoanhakijoita kokonaisvaltaisesti nähtiin, vaihteli paljon vastaajien välillä: esimerkiksi työttömien järjestöillä oli jo hyvät valmiit puitteet aktivointi- ja työllistämistoimiin, kun taas ruoka-aputoimintaan perustetuille järjestöille oli usein hankalampi löytää tiloja ja resursseja aktiviteettiryhmien järjestämiseen. Oli kuitenkin myös yhdistyksiä, joilla oli suuret tilat ja intoa tehdä esimerkiksi syrjäytymisen ehkäisytyötä, mutta ei riittäviä taloudellisia resursseja toimintansa laajentamiseen lahjoitusruoan jakamisen ulkopuolelle. Lisäksi osa ruoka-aputoimijoista huomautti toiminnallaan olevan arvokas työllistävä ja aktivoiva vaikutus: useat vapaaehtoiset ja tukityöllistetyt olivat olleet pitkäaikaistyöttömiä.

Tulevaisuuden näkymiä vuodesta 2013 eteenpäin

Tutkimuskyselyssä selvitettiin ruoka-aputoimijoiden näkemyksiä ruoan kysynnän ja tarjonnan muutoksista tulevaisuudessa. Lisäksi kysyttiin toimijoiden näkemyksiä ruoan kysynnän aiemmasta kehityksestä 2010-luvulla. Kyselyaineiston pohjalta voidaan todeta, että ruoan kysyntä oli toimijoiden näkökulmasta kasvanut. Kolme neljäsosaa vastanneista ruoka-aputoimijoista arvioi ruoan kysynnän kasvaneen paikkakunnallaan vuosina 2010-2013. Viidennes vastaajista arvioi kysynnän vakiintuneen, ja ainoastaan kolme prosenttia vastanneista näki, että ruoan kysyntä oli laskenut. Ennen kaikkea uskonnolliset yhteisöt ja muut tausta-aatteeltaan hengelliset toimijat, työttömien yhdistykset sekä muut järjestöt ja yhteisöt arvioivat ruoan kysynnän kasvaneen viime vuosina.

Myös teemahaastattelut tukivat näkemystä ruoka-avun kysynnän kasvusta yleisesti. Haastattelujen pohjalta toimijoiden näkemys oli, että ruoan kysyntä kasvaa edelleen tulevaisuudessa. Ruoka-avun kysynnän kasvun taustalla uskottiin olevan useita syitä. Näistä keskeisimpinä nähtiin taloudellinen niukkuus ja elinkustannusten nousu. Työelämäarakenteen muutoksen, työttömyyden ja elinkustannuksiin nähden alhaisten tukien ja palkkojen uskottiin ajavan ihmisiä taloudelliseen ahdinkoon ja sitä kautta ruoka-avun piiriin. Eläkkeiden taso ja toimeentulotuki yhdessä muiden viimesijaisten etuuksien kanssa nähtiin pääsääntöisesti riittämättömänä taloudellisena turvana.

Tulevaisuuden odotuksiin liittyen vastaajilta kysyttiin sitä, mitä he arvioivat lahjoitusruoan tarjonnalle tapahtuvan omalla paikkakunnallaan kahden tai kolmen vuoden kuluessa. Kysymys jakoi vastaajien mielipiteitä: kolmannes vastaajista arvioi, että lahjoitusruoan tarjonta pysyisi ennallaan, neljännes näki, että tulevaisuudessa se kasvaa, ja noin viidennes arvioi sen laskevan. Viidennes vastaajista ei osannut arvioida ruoan tarjonnan muutosta. Arvioinnin vaikeus voi kertoa osaltaan lahjoitusruoanjakeluun liittyvistä muutoksista. Yhtäältä Eviran keventyneet säädökset ruoka-aputoimijoille olivat helpottaneet ylipäivätyyn ruoan käyttöä ruoka-aputyössä ja kannustaneet kauppvoja ruoan lahjoittamiseen, mutta toisaalta kauppojen kehittyneet tilausjärjestelmät olivat osaltaan pienentäneet kauppojen ruokahävikkiä.

3.3 Ruoka-aputoimijoiden näkemys RAY:n roolista tulevaisuudessa

Vuonna 1938 perustettu Raha-automaattiyhdistys kerää rahapelitoiminnallaan varoja suomalaisten sosiaali- ja terveysalan yleishyödyllisten järjestöjen toimintaan. RAY:n nykyisenä, lakiinkin kirjattuna perustehtävänä on ohjata rahapelitoimintansa voitto terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen. Raha-automaattiyhdistyksestä on kasvanut merkittävin kansalaisyhteiskunnan tukija Suomessa.

RAY:n avustusta sai vuonna 2013 yhteensä 779 järjestöä. Yhteensä sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaa tuettiin noin 301 miljoonalla eurolla. Avustuksilla pyritään vastaamaan ajankohtaisiin terveys- ja hyvinvointihaasteisiin. Kuluvalla avustusstrategia-kaudella (2012-2015) rahoitusta suunnataan ennen kaikkea toimintaan, joka tukee ihmisten itsenäistä elämää ja elämänhallintaa.

Vain kaksi yhdistystä oli saanut RAY:lta rahoitusta ruoka-aputoimintaansa: Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry:lle oli myönnetty rahoitusta henkilökunnan palkkaamiseen ja Turussa toimivalle Operaatio Ruokakassille myönnettiin rahaa Eväät arkeen -projektiin, joka pyrkii luomaan rakenteet kokonaisvaltaiselle avustustyölle. Tämän lisäksi Päiväkeskus Pysäkki ry ja Hakunila-Länsimäki Työttömät ry olivat saaneet RAY:n avustusta taustajärjestönsä toimintaan. Mannerheimin Lastensuojeluliitolle oli myös myönnetty rahoitusta, sekä keskusjärjestön että eräiden paikallisosastojen toimintaan.

Ruoka-apukentän näkemyksiä RAY:n roolista tulevaisuudessa

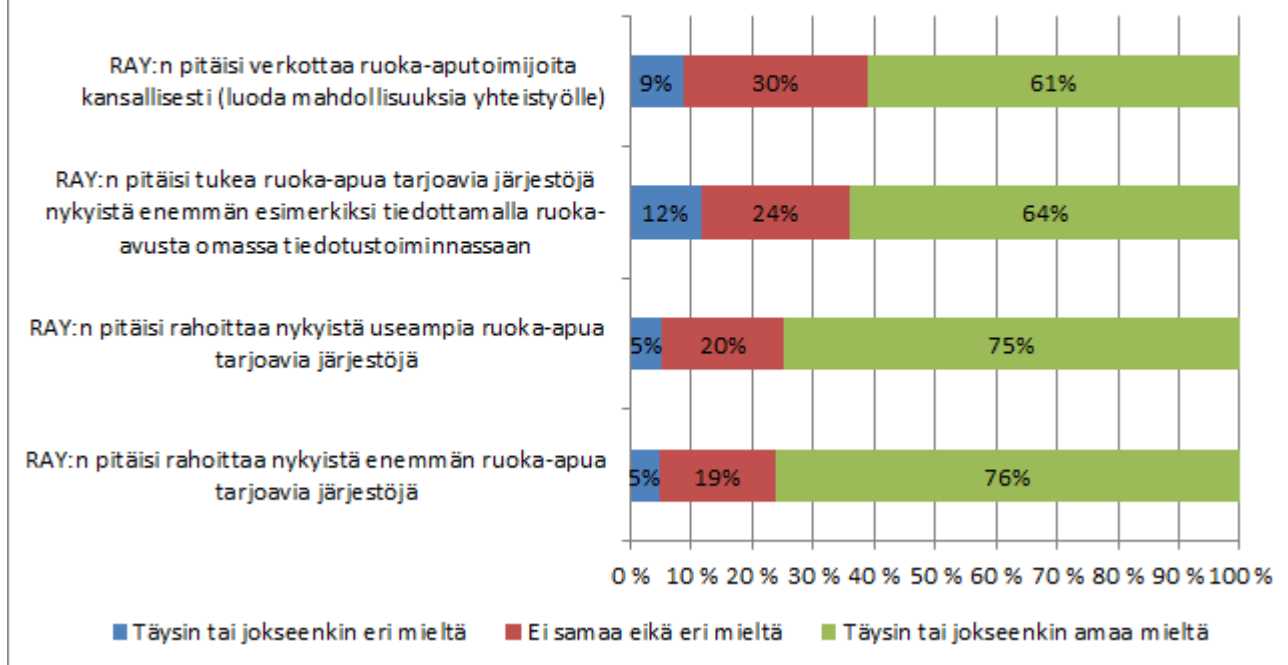
Haastattelu- ja kyselyaineiston pohjalta Raha-automaattiyhdistykseltä odotettiin lähinnä taloudellista tukea: toivottiin, että RAY jakaisi tulevaisuudessa avustusta useammille ruoka-aputoimijoille. Taloudellinen tuki mahdollistaisi toiminnan vakauden ja helpottaisi toiminnan organisointia. Raha-automaattiyhdistyksen tuki, ja sitä kautta vakaus ja luotettavuus toiminnassa voisi tuoda ruoka-avuille lisää lahjoittajia ja yhteistyökumppaneita. Taloudellisen tuen turvin mahdollistettaisiin myös osaavan ja ammattitaitoisen järjestö- tai toimintasihteerin palkkaaminen. Tällöin vapaaehtoiset voisivat keskittyä täysin ruoka-aputoiminnan käytännön työn, eli ruoan hankkimisen ja jakamisen, hoitamiseen.

Taloudellista tukea kaivattiin myös kattamaan ruoka-aputoiminnan juoksevia kuluja. Haastatteluissa nostettiin esille, että tuki mahdollistaisi ”huonoihin jakopäiviin” varautumisen, jolloin jaettavan lahjoitusruoan lisäksi voitaisiin ostaa markkinoilta tiettyjä tuotteita lahjoitettavaksi. Toiminnan kannalta nähtiin tarpeellisena, että jokaisena jakopäivänä olisi jotain jaettavaa. Ostokäytäntöön suhtauduttiin kuitenkin varautuen ja tiedostettiin, että tämä vaatisi tiettyä sopimuksellisuutta lahjoittajien ja ruoka-apujen kesken.

Eräs toimija koki, että RAY:n rahoituspäätösten rooli ruoka-avun jatkumiselle on merkittävä, sillä RAY tekee avustuspäätöksiä kuntia nopeammin ja pystyy näin ollen vastaamaan kansalaisyhteiskunnan kentän muutoksiin nopeammin.

“Tämä on nyt sellainen vedenjakaja: RAY liikkuu nopeammin kuin kaupungit ja kunnat, jotka miettii pitkään. Sitten tämä paletti hajoaa, jos nämä isot toimijat sanovat, että hoitakaa te tämä ruokajakelu – silloin tulee hetkessä 10-20-kertainen kulu kunnalle.”

Ruoka-aputoimijoiden näkemys RAY:n roolista toiminnassa tulevaisuudessa (N=171)

Kuvio 15. Vastaajien toiveet RAY:n roolista ruoka-aputoiminnassa tulevaisuudessa

Vastaajista evankelis-luterilaisen kirkon yhteydessä olevat toimijat eivät voi saada lakiteknisistä syistä Raha-automaattiyhdistyksen rahoitusta. Evankelis-luterilaisen kirkon ruoka-aputoimijoilta löytyi kuitenkin ymmärrystä pienempiä toimijoita kohtaan. Kenties omienkin kokemusten perusteella vakaa talous nähtiin luotettavan toiminnan peruspilarina.

Useat toimijat olivat turhautuneita, sillä heille ei ollut koskaan myönnetty RAY:n avustusta huolimatta siitä, että he olivat jättäneet hakemuksen useita kertoja, ja kokivat tekevänsä arvokasta työtä ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Evätyjen rahoitushakemusten jälkeen, toimijoiden kertomasta kävi ilmi hämmennys siitä, miten RAY:lta ylipäättään voisi saada rahoitusta toiminnalleen. Kentällä uskottiin esimerkiksi, että projektiluontoista työtä rahoitettaisiin todennäköisemmin kuin yleistä toimintaa. Koska RAY ei toistaiseksi juurikaan rahoita ruoka-aputoimintaa, osa toimijoista vaikutti epävarmoilta sen suhteen, mitä puolta he olisivat haastattelussa toiminnastaan korostaneet.

Kysyttäessä tarkemmin muunlaisesta yhteistyöstä, vastaajat eivät monissa tapauksissa osanneet arvioida mitä RAY voisi konkreettisesti tehdä. Yhteistyö ja tuki nähtiin pitkälti taloudellisena. Taloudellinen tuki mahdollistaisi myös muun vähäosaisten aseman parantamiseen keskittyvän toiminnan ruoanjaon ohessa.

4 Pohdinta - onko näin hyvä?

Kansainvälisen taloustaantumien aikaan ruoka-avun merkitys ihmisten toimeentulon turvaajana on korostunut useissa maissa. Euroopan laajuisesti on uutisoitu muun muassa Kreikan ruoanjakelusta ja Punaisen Ristin toimista Espanjassa ja Britanniassa vähävaraisten ruokaturvan helpottamisessa. Viime vuosikymmeninä myös uusia ruoka-avun toimintamalleja on alkanut syntyä eri puolilla Eurooppaa: Saksan Berliner Tafel -mallissa yritykset ja järjestöt organisoivat ylijäämäruoan hyväntekeväisyystyön jaettavaksi, mukana on sponsorisopimuksia ja toiminta on selkeällä mallilla organisoitu (Berliner Tafel 2013). Samaa mallia on ideoitu jalkautettavaksi myös esimerkiksi Helsinkiin. Britanniassa Trussel Trust -niminen organisaatio laajentaa jatkuvasti ruokapankkien verkostoa maassa (Trussel Trust 2013).

Suomalainen ruoka-aputoiminta on laajemmin organisoitumatonta ja perustuu paikallisiin ja usein yksittäisten ihmisten ja toimijoiden välisiin yhteistyösopimuksiin. Siitä huolimatta ruoka-avun jakamisen laajuus ja säännöllisyys yllättävät: suurimmasta osasta Suomen kuntia löytyy ruoka-aputoimintaa jossain määrin ja ruoka-aputoimijoiden (sekä ruoka-avussa käyvien) mukaan ruokaa haetaan melko säännöllisesti. Jos ruoka-apu laajennetaan käsittämään myös sosiaalitoimen ja diakoniatyön maksusitoumukset kauppoihin, on ruoka-apua lähes jokaisessa suomalaisessa kunnassa. 1990-luvun laman aikana vähitellen vakiintunut ruoka-aputoiminta ei siis jäänyt vain huonojen aikojen paikkaajaksi, päin vastoin, ruoka-avun kenttä on vakiintunut Suomeen osittain myös elintarvikejärjestelmän epäkohtien vuoksi: kun ruokaa on jatkuvasti tarjolla enemmän kuin tarve vaatii, jää sitä ylijäämäksi asti ja ylijäämälle kaatopaikkaa kestävämpi sijoituspaikka on ollut järjestöjen tekemä ruoka-aputyö.

Suomalaisessa ruoka-aputoiminnassa on kuitenkin piirteitä vähittäisestä institutionalisoitumisesta. Eviran säännösmuutosten myötä esimerkiksi eri alueelliset osuuskaupat ovat ilmoittaneet julkisesti lahjoittavansa jatkossa ruokaa järjestöille. Mitä suurempia toimijoita

kentällä on, sitä paremmat mahdollisuudet on sille, että toimintaan rakentuisi selkeitä toimintamalleja, joissa on yhtäläisiä sääntöjä, kriteerejä ja selkeitä vastuutahoja. Haastateltujen ruoka-aputoimijoiden näkökulmasta institutionalisoitumisessa nähtiin muun muassa seuraavia hyötyjä: laajemmin tai selkeämmin organisoitu ruoka-apu toisi mahdollisesti vakautta sekä toimijoille, toiminnalle että ruoanhakijoille, sosiaalitoimen taakka kevenisi, toiminnan koordinointi saattaisi helpottua selkeämpien toimintamallien kautta ja ekologisesta näkökulmasta ruokahävikin määrä vähenisi. Eräs ruoka-avun lisääntyvään organisoitumiseen liittyvä näkökulma on ruoka-avun notkeus suhteessa julkisen tulonsiirtojärjestelmän toimintaan ihmisten akuuteissa avuntarpeissa. Avun löytäminen sirpaloituneesta sosiaaliturvajärjestelmästä voi olla haastavaa esimerkiksi heikentyneiden toimintakykyjen tai resurssivajeiden (kuten asunnottomuus, vähävaraisuus) vuoksi.

Toimijoiden näkökulmasta institutionalisoitumisella oli myös haittapuolia: Toiminnan pelättiin ”liikelaitostuvan”, jolloin vapaaehtoisuuden ilon pelättiin häviävän. Haastatteluissa nostettiin esiin huoli ”tarvitsijoiden tarvitsemisesta”, jossa ruoka-avun kasvava rooli myös tarvitsisi apua tarvitsevia ihmisiä entistä enemmän. Huoli liittyi muun muassa ruoka-avun säännöllisyyteen ja kävijöiden pitkittyneeseen avuntarpeeseen.

Yhdenvertaisuuden dilemma

Tutkimuksessa on sivuttu myös erilaisia ruoka-avun paikallisia käytäntöjä, joilla voi olla avunsaantia osin rajoittava vaikutus. Toisin sanoen, koska toimintaa eivät juuri rajoita lait tai asetukset, on ruoka-aputoimijoilla valta päättää, millä kriteerein ja kenelle ruokaa jaetaan. Vuoden 2013 aikana on erityisesti puhuttu Kela-kortin näyttämisen velvoitteista ruoka-avussa. Informaalia apua on yleensä tarjolla jossain ja jollekin, mutta ei tarvitseville kaikkialla. Julkinen vastuu ihmisten hyvinvoinnista taas pohjaa hyvinvointivaltion universaaliuden ideaan, jossa jokainen avuntarvitsija on apuun oikeutettu tietyt kriteerit täytettyään. Kyse on yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

Ilmaisoruan saaminen ei ole kaikkien *oikeus*, sillä ruokaa saatetaan jakaa tiettyjen sääntöjen mukaan tai se voi olla kohdistettu tietyille ryhmälle (esimerkiksi opiskelijat, lapsiperheet, työttömät). Kaupunkien ulkopuolella tai kaukana ruoanjakopaikoista asuvilla ei välttämättä ole mahdollisuutta matkustaa ruoanjakopaikalle (esimerkiksi liikunta-

rajoitteiset, vanhukset, kaukana asuvat, joille bussilippu on liian kallis). Ruoka-avun institutionalisoitumisen voi nähdä selventävän toimintakenttää, tuovan siihen nykyistä enemmän säännönmukaisuutta ja yhteisiä käytäntöjä ja näin mahdollisesti lisäävän yhdenvertaisuuden toteutumisen mahdollisuutta.

Eettisten kysymysten äärellä

Ruoka-avun kentällä painitaan myös muiden eettisten ja moraalisten dilemموjen keskellä: Jo 1990-luvulta lähtien tutkijat ovat muistutelleet perustuslain julkisen vallan vastuusta perustoimeentulon turvaan. Kolmannelle sektorille vähitellen valunut vastuu ei istu perustuslain henkeen. Tähän liittyen julkisessa keskustelussa on esiintynyt vastuun näkökulma ohjaamiseen liittyen: onko eettisesti oikein, että sosiaalityöntekijä ”ohjaa” avuntarvitsijoita paikkakunnan ruoka-apuun, julkiselta kolmannelle sektorille, kun etuus-käsittelyssä kestää ja avuntarvitsijan jääkaappi on tyhjänä? Ohjaaminen ruoka-avussa voi olla yhtäältä aktiivista, selkeää ruoka-apuun ohjeistamista, tai toisaalta passiivista, jossa sosiaalitoimen tiloissa tai verkkosivuilla annetaan tietoa ruoka-avusta. Ohjaaminen ruoka-avun yhteydessä on toisaalta myös ruoka-aputoimijoiden palveluohjausta ruokaa hakeville, missä kerrotaan avusta ruoanhakua laajemmin.

Ruoka-apu on syntynyt hätäavuksi, mutta palvelee jatkuvasti kasvavaa joukkoa pidempiäkin aikoja. Voidaan siis myös kysyä, onko ihmisten seisottaminen leipäjonoissa inhimillisten resurssien parasta käyttöä. Edelläkin käy ilmi, että ruoka-aputoimijat eivät itsekään pidä oikeana, että hyvinvointivaltiossa ylipäättään on leipäjonoja. Lukuisat sopimukset ja laaja yhteistoiminta kuntien, seurakuntien, järjestöjen ja yritysten yhteistoiminnassa kertovat suomalaisen kansalaisyhteiskunnan elinvoimasta. Aiheellista on toki kysyä, missä määrin tätä yhteistoiminnan voimaa, osaamista ja auttamisen halua on järkevää käyttää ruoan jakamiseen, joka on korkeintaan laastari hyvinvointivaltion vuotavaan haavaan ja ihmisten toimeentulon ja arjen ongelmiin.

Julkisessa keskustelussa leimataan ruoka-avussa käyvät ihmiset usein passiivisiksi. Toisiakin näkökulmia on esitetty ja ruoka-apua on pidetty myös aktivoitumisen paikkana, jossa avunhakijat nähdään lähtökohtaisesti aktiivisina, ei aktivoitavina ja jossa heidät otetaan mukaan toimintaan. Myös tämän tutkimuksen haastatteluissa toimijoiden kerto-

mukset vahvistivat näkemystä, jossa ruoka-apuun tuleminen ja kotoa ulos lähteminen kotona toimeettomana olemisen sijaan nähtiin aktiivisena toimintana.

Kysymys on relevantti myös kuntien ja seurakuntien resurssien käytön kannalta. Sosiaali- ja diakoniatyössä aineellinen apu on vain osa ihmisten auttamista ja lähtökohtaisesti pitäisi keskittyä ihmisten avuntarpeiden selvittämiseen ja oikean avun löytämiseen pelkän hätäavun sijaan. Ruoka-apu voi toisaalta osaltaan saada ihmiset hakeutumaan myös muiden palvelujen piiriin. Kuten tutkimuksessakin käy ilmi, useiden ruokaa jakavien toimijoiden intresseissä on tarjota myös muuta apua. Hyvänä esimerkkinä tästä on Helsingissä vuodesta 2009 tehty lähityö, jossa sosiaaliohjaajat ja -työntekijät ovat jalkautuneet muun muassa leipäjonoihin kertomaan ihmisille heille kuuluvista sosiaaliturvan ja avun muodoista. Ruoka-avun tulevaisuutta pohdittaessa täytyy kysyä, että jos jaettavaa ruokaa on tarjolla jatkossakin, pitäisikö ruoka-avun kenttää organisoida nykyistä systemaattisemmaksi kokonaisuudeksi ja kuinka julkinen valta voisi ottaa vastuutaan takaisin ja osoittaa selkeämmin kaikista heikompiosaisten auttamisen tärkeyden.

Suomen hallitusohjelman köyhyiden ja eriarvoistumisen poistamisen tavoitteet eivät ratkea hätäavulla, vaan laajemmilla toimilla kaikkein heikompiosaisten auttamiseksi. Näitä toimia ovat aina laadukkaista julkisista sosiaali- ja terveystalvuluista ja kohtuuhintaisten asuntojen tarjonnasta ennaltaehkäiseviin toimet.

Ruoka-apu sosiaalisena käytäntönä

Sosiaaliset käytännöt muodostuvat yhteisistä toimista yhteisten tavoitteiden ja tarkoitusten saavuttamiselle. Yhteiset aikeet ja uskomukset yhdistettyinä toistettaviin yhteisiin toimiin toimivat yhteisesti jaettuina sosiaalisina toiminnan perusteina, syinä toimia. Nämä syyt muodostavat toimijoiden välille vahvan sosiaalisen yhteyden. (Tuomela 2002, 91.) Ruoka-apua voidaan hyvin kutsua sosiaaliseksi käytännöksi, sillä toiminnassa toteutuu toistettavuus ja näkyy kollektiivinen tarkoituksenmukaisuus sekä me-henki ja syyt toimia. Sosiaalinen käytäntö ruoka-avussa rajautuu ennen kaikkea paikallistasolle: ruoka-avun toimijoilla on toimipaikkakohtaisesti selkeitä yhteisiä päämääriä ja me-henkeä. Vain muutamat ruoka-aputoimijat ovat luoneet omaa järjestöään laajempia toimintamalleja muiden hyvin samoin toimintamallein ja -ajatuksin ruokaa jakavien toimijoiden kanssa. Tästä esimerkkeinä Turun Operaatio ruokakassi tai pääkaupunkiseudulla Nälkäverkosto.

5 Yhteenveto

Avustusruoanjakelu on merkittävä osa maamme kaikkein huono-osaisimpien avustustoimintaa. Se on sosiaaliturvaa ja julkisia palveluita täydentävää turvaa. Nykyisellään ruoka-aputoimijat toimivat pääosin paikallisesti, eikä ruoka-avun kentän ”yhteinen ääni” juuri kuuluu valtakunnan mediassa. Ruoka-avun kytkeminen vahvemmin osaksi suomalaista köyhyyskeskustelua vaatisikin selkeämpää yhteistoimintaa myös temaattisella, ei vain organisatorisella tasolla.

Tutkimuksessa selvitettiin ruoka-avun organisoitumista Suomessa. Organisoitumista selvitettiin verkkopohjaisella kyselyllä, johon vastasi 171 ruoka-aputoimijaa eri puolilta maata. Kyselyn lisäksi haastateltiin 20 ruoka-aputoimijaa paikan päällä kymmenessä kunnassa. Ruoka-avun toimintakenttää ja organisoitumisen useita puolia myös valokuvattiin näissä 20 toimipaikassa kuvaamatta itse ruokaa jonottavia ihmisiä. Seuraavassa on tiivistettynä tutkimuksen keskeiset havainnot.

1) Ruoka-aputoiminta kattaa lähes koko Suomen. Tutkimuksen tietoon tuli 226 kuntaa, joissa ruoka-apua oli ollut saatavilla vähintään yhtenä päivänä vuoden 2013 aikana. Kuntien ja evankelis-luterilaisten seurakuntien jakamat kauppojen maksusitoumukset huomioon ottaen, voidaan todeta, että ruoka-apua on lähes kaikkialla Suomessa. Ruoka-aputoimijat jakoivat ruokaa pääsääntöisesti viikoittain, mutta tämän lisäksi oli kerran tai kaksi kertaa vuodessa tapahtuvia suurempia EU-ruoanjakoja. Toimijoiden omiin arvioihin ja tilastoihin perustuen ruoka-avussa käyvien ihmisten määrästä, voidaan todeta, että vuonna 2013 Suomessa ruoka-apua vastaanotti säännöllisesti 12 600 henkilöä ja epäsäännöllisesti 9 500 henkilöä.

2) Useilla paikkakunnilla ruoka-aputoiminta oli pääsääntöisesti vakiintunutta ja (hyvin) organisoitua ja suunniteltua. Monilla toimijoilla oli juurtuneita käytäntöjä ja pitkäaikaisia yhteistyösopimuksia kauppojen, tukkujen, kuntien ja seurakuntien kanssa. Ruoka-aputoiminnalla voidaan katsoa olevan omaa jatkuvuutta ja kentällä on nähtävissä osittaista professionalisoitumista. Selvityksen valossa voidaan perustellusti todeta, että ruoka-avun kentällä on havaittavissa myös vähittäistä institutionalisoitumista.

3) Ruoka-apukentällä oli voimakas kristillinen eetos. Hengellisillä toimijoilla oli köyhäinavun ja diakoniatyön muodossa pitkät perinteet ruoka-apukentällä. Edelleen evankelis-luterilainen kirkko ja muut seurakunnat ja hengelliset yhteisöt tai yhdistykset muodostavat valtaosan kentän kaikista toimijoista. Ruokaa jakavat myös erilaiset keskusjärjestövetoiset yhdistykset, kuten työttömien yhdistykset ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lisäksi ruoka-apukentälle on perustettu selkeää taustaideologiaa omaamattomia pääsääntöisesti ruoka-aputoimintaan keskittyneitä yhdistyksiä. Näiden osuus toimijoista oli kuitenkin vähäinen.

4) Valtaosalla kyselyyn osallistuneista toimijoista oli jaettavanaan EU-ruokaa. Se muodosti usein pohjan jaettavalle ruokakassille, jota täydennettiin kaupoista saadulla lahjoitusruoalla ja ostetuilla elintarvikkeilla. Tämän lisäksi oli kuitenkin paikkoja, joissa jaettiin ainoastaan joko EU- tai lahjoitusruokaa. Etenkin ainoastaan ruoka-aputoimintaan keskittyneet yhdistykset saattoivat myös saada ruokaa lahjoituksina suurilta tuottajilta tai tukuilta.

5) Ruoan-jakelun organisoinnin suhteen käytäntöjä oli useita. Kentällä on suuri määrä erilaisia toimijoita, joten kaikille yhteisiä yleisiä jakelukäytäntöjä ei ollut. Osassa ruoka-avun toimipaikoista ruokaa jonotettiin erilaisin järjestelyin, toisissa paikoissa jonoja ei päässyt muodostumaan. Lisäksi muut käytännöt esimerkiksi avuntarpeen selvittämisen suhteen vaihtelivat suuresti: esimerkiksi diakoniatyön piirissä avuntarve pyrittiin selvittämään yksilökohtaisesti ja kokonaisvaltaisesti, mutta kentällä oli myös toimijoita, joille avuntarpeen osoittamiseksi riitti, että ruoanhakija oli saapunut paikalle. Voidaan siis todeta, että Suomessa ruoka-avun piiriin pääsee miltei kuka tahansa.

6) Ruoka-aputoiminnan rahoituspohjat vaihtelivat suuresti. Evankelis-luterilaiset seurakunnat käyttivät usein toimintansa rahoitukseen diakoniatyöhön budjetoitua rahaa, kun taas lähes kaikkien muiden toimijoiden rahoitus tuli useista eri lähteistä. Rahoitusta ruoka-aputoimintaan oli saatu niin kunnilta, evankelis-luterilaisilta seurakunnilta kuin yksityisiltä lahjoittajiltakin joko kolehtien tai muiden rahalahjoitusten muodossa. Lisäksi noin viidennes toimijoista oli saanut materiaalista tukea, kuten ilmaisia säilytystiloja, käyttöönsä.

7) Evankelis-luterilaiset seurakunnat muodostivat yhdessä Suomen suurimman ruoka-aputoimijan, sillä arviolta lähes 200 seurakuntaa jakoi ruokaa vuonna 2013. Tämän lisäksi seurakunnat tekivät yhteistyötä useiden muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa. Kuntien

suhtautuminen ruoka-aputoimintaan vaihteli. Reilu kolmannes kyselyyn osallistuneista ruoka-aputoimijoista kertoi tehneensä yhteistyötä kunnan kanssa ja osassa paikkakunnista yhteistyö oli ollut hyvinkin tiivistä. Haastatteluissa selvisi, että oli myös paikkakuntia, joissa kunta ei ollut tehnyt yhteistyötä ruoka-aputoimijoiden kanssa, mutta sosiaalityöntekijät olivat silti saattaneet mainita asiakkailleen paikallisista ruoka-apupisteistä. Vain harvat ruoka-aputoimijat tekivät suoranaista ruoan jakoon liittyvää yhteistyötä muiden paikallisten ruoka-aputoimijoiden kanssa, mutta useilla oli satunnaisia epävirallisia yhteistyö-opimuksia, esimerkiksi tuottajalta saatu suuri erä yhtä ruokatavaraa saatettiin jakaa muiden paikallisten toimijoiden kanssa.

8) RAY:n rahoituksen rooli ruoka-apukentässä on vähäinen. Tällä hetkellä RAY rahoittaa kahta ruoka-aputoimijaa. Lisäksi RAY rahoittaa muita yleishyödyllisiä yhdistyksiä ja järjestöjä, joille ruokatyön tekeminen on sivutoimista tai satunnaisempaa. Tässä yhteydessä rahoitus ei kuitenkaan kohdistu suoranaisesti ruoka-aputoimintaan.

9) Valtaosalla ruoka-aputoimijoista oli ruoan jaon ohella tarjolla myös muita palveluita ja laajasti toivottiin, että ihmisiä pystyttäisiin tukemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Suurimmalla osalla toimijoista oli tarjolla vähintään kuuntelu- ja keskusteluapua, mutta myös hengellistä tukea, palveluneuvontaa ja palveluihin ohjausta tarjottiin useissa paikoissa. Useat toimijoista korostivat työllistämisen ja aktivointitoimenpiteiden tärkeyttä sekä oman toimintansa ihmisiä aktivoivaa vaikutusta.

10) Lähes kaikki kyselyyn osallistuneet toimijat olivat yhtä mieltä siitä, että RAY:n pitäisi rahoittaa ruoka-aputoimintaa nykyistä enemmän ja nykyistä laajemmin. Valtaosa vastaajista suhtautui positiivisesti myös RAY:n toiminnallisen tuen vahvistamiseen. Lähes kaksi kolmasosaa (64 %) vastaajista näki, että RAY:n pitäisi tukea ruoka-apua tarjoavia järjestöjä nykyistä enemmän esimerkiksi tiedottamalla ruoka-avusta omassa tiedotustoiminnassaan ja lisäksi kaksi kolmasosaa 62 % vastaajista ajatteli, että RAY:n pitäisi verkottaa ruoka-aputoimijoita kansallisesti ja luoda näin mahdollisuusrakenteita ruoka-aputoimijoiden väliselle yhteistyölle.

Lähteet

Berliner Tafel (2013) Saatavissa: <<http://www.berliner-tafel.de/berliner-tafel/>> Viitattu 7.11.2013.

Elintarviketurvallisuusvirasto Evira (2013) Ruoka-apuun luovutettavat elintarvikkeet. Saatavissa: <http://www.evira.fi/files/attachments/fi/evira/lomakkeet_ja_ohjeet/elintarvikkeet/elintarvike_huoneistot/ruoka-apuohje_16035_2013.pdf> Viitattu 7.11.2013.

Hallituksen esitys eduskunnalle (2013) Luonnos hallituksen esitykseksi rahankeräyslain muuttamiseksi. Saatavissa: <http://www.intermin.fi/download/48137_rahankerayslain_muuttaminen_he_luonnos_18102003.pdf?acfae450059ad088> Viitattu 23.10.2013.

Ohisalo, Maria (2013) EU:n ruoka-apuohjelman vaikutus ruoka-avun vakiintumiseen Suomessa. Teoksessa Niemelä, Mikko & Saari, Juho (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kela, 146-170. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40230/Huono-osaisten_hyvinvointi.pdf> Viitattu 1.10.2013.

Operaatio Ruokakassi (2013) Saatavissa: <<http://operaatoruokakassi.com>> Viitattu 31.10.2013.

Soininvaara, Osmo (2013) Meritokratia ja henkinen köyhyysloukku. Saatavissa: <<http://www.soininvaara.fi/2013/10/14/meritokratia-ja-henkinen-koyhyysloukku/>> Viitattu 17.10.2013.

Trussel Trust (2013) Saatavissa: <<http://www.trusselltrust.org/>> Viitattu 7.11.2013.

Tuomela, Raimo (2002) The Philosophy of Social Practices: A Collective Acceptance View. Cambridge: Cambridge University Press.

Vantaan kaupunki (2013) Saatavissa: <http://www.vantaa.fi/fi/ajankohtaista-arkistot/paatoksenteko/101/0/ruoka-apu_keraa_toimijat_yhteisen_poydan_aareen> Viitattu 31.10.2013

RAY 2013 - Kysely ruoka-aputoimijoille

1. Yhdistyksen tai yhteisön toimipaikka (kunta) ja nimi

Hankkeessa kartoitetaan keskeisiä suomalaisia ruoka-aputoimijoita ja leipäjonoja. Kirjoita alle ruoka-apua jakavan yhdistyksen tai yhteisön kunta, jossa toimintaa järjestetään ja yhdistyksen tai yhteisön virallinen nimi. Jatkossa kyselyssä puhutaan vain yhdistyksistä, jos vastaat kyselyyn yhteisön puolesta, voit rinnastaa kysymyksen yhdistyksestä koskemaan myös yhteisöä.

Kunta:

Yhdistyksen tai yhteisön nimi:

2. Yhdistyksen perustamisajankohta

Koska leipäjononne/ruoka-aputoimintanne on alun perin perustettu? Valitse oikea ajanjakso alasvetovalikosta klikkaamalla palkkia.

Ennen vuotta 1990	1990 - 1994	1995 - 1999	2000 - 2004	2005 - 2009	2010 - 2013	Ei vastattu / ei tietoa
13 %	13 %	20 %	19 %	22 %	12 %	1 %

3. Yhdistyksen perustaja 1

Ruoka-avun toimipaikkoja on perustettu eri henkilöiden tai ryhmien toimesta. Minkä tahon pääasiallisesta aloitteesta ruoka-aputoimintanne käynnistyi?

Vapaaehtoisten ryhmä	Evangelis-luterilainen seurakunta	Muu hengellinen toimija / yhdistys	Kunnan sosiaali- ja / tai terveystoimi	Muu, kuka / mikä?
28 %	33 %	20 %	1 %	18 %

Avoimet vastaukset: Muu, kuka/mikä?

4. Yhdistyksen perustaja 2

Jos toimintaa oli perustamassa usea eri taho, valitse seuraavasta kaikki perustamisessa mukana olleet.

(N =119)

Vapaaehtoisten ryhmä	Evangelis-luterilainen seurakunta	Muu hengellinen toimija / yhdistys	Kunnan sosiaali- ja / tai terveystoimi	Kaupallinen toimija (esim. kauppa tai tukku)	Muu, kuka / mikä?
39 %	40 %	21 %	3 %	2 %	22 %

Avoimet vastaukset: Muu, kuka/mikä?

5. Toiminnan katkokset

Onko leipäjononne toiminta/ruoka-aputoimintanne keskeytynyt perustamisen jälkeen? Jos on, kirjoita alle koska ja miksi. Onko taustalla ollut esim. talousvaikeuksia, pulaa tekijöistä tai ruoantoimitussopimusten muutoksia yms. Kysymystä käsitellään erityisen luottamuksellisesti ja siihen voi jättää halutessaan vastaamatta.

6. Toiminta-aate 1

Ruoka-apuyhdistyksillä on erilaisia tausta-aatteita. Valitse yhdistystänne parhaiten kuvaava. Lista on aakkosjärjestyksessä.

Baptistinen	Evangelis-luterilainen	Helluntailainen	Oma-apujärjestö (työttömien yhdistys, päihdeyhdistys yms.)	Ortodoksinen	Poliittinen toimija	Ei ideologista taustaa / halu auttaa	Muu, mikä?
1 %	35 %	6 %	13 %	1 %	0 %	13 %	33 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

7. Toiminta-aate 2

Valitse nyt useampi eri vaihtoehto, jos ne toimintaanne sopivat.

(N =124)

Baptistinen	Evangelis-luterilainen	Helluntailainen	Oma-apujärjestö (Työttömien yhdistys, päihdeyhdistys yms.)	Ortodoksinen	Poliittinen toimija	Ei ideologista taustaa / halu auttaa	Muu, mikä?
3 %	47 %	14 %	17 %	0 %	2 %	25 %	25 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

8. Henkilöstö 1

Ruoka-avun parissa toimii paljon vapaaehtoisia, mutta myös palkattuja henkilöitä. Valitse alta kaikki ne henkilöryhmät, jotka osallistuvat leipäjonon/ruoka-aputoimintanne järjestämiseen.

Kokoaikaiset palkatut työntekijät (yli 35 h viikossa)	Osa-aikaiset palkatut työntekijät (alle 35 h viikossa)	Kuntouttavan työtoiminnan kautta työllistetyt (kunnan, seurakunnan, yhdistyksen jne. kautta)	Palkkatuella työllistetyt (työ- ja elinkeinotoimistojen kautta)	Vapaaehtoiset	Muut
---	--	--	---	---------------	------

39 %	13 %	23 %	25 %	76 %	18 %
------	------	------	------	------	------

Avoimet vastaukset: Muut?

9. Henkilöstö 2

*Eri toimijat tarjoavat ruoka-avun parissa työskenteleville erilaista perehdytystä työhön. Mikä seuraavista sopii parhaiten yhdistyksenne toimintaan?
Tässä työntekijällä tarkoitetaan kaikkia ruoka-avussa työskenteleviä, myös vapaaehtoisia.*

Työntekijöille järjestetään koulutusta	Työntekijöille tarjotaan kirjallista koulutusmateriaalia työhönsä perehtymiseksi	Ei koulutusta, mutta järjestö antaa työntekijälle perehdytyksen tehtäviin	Ei koulutusta, työntekijät oppivat itse työhönsä käytännössä	Muuta, mitä?
14 %	8 %	57 %	32 %	12 %

Avoimet vastaukset: Muuta, mitä?

10. Henkilöstömäärät

Ruoka-avun parissa toimii paljon vapaaehtoisia, mutta myös palkattuja henkilöitä. Ajattele keskimääräistä ruoanjakotilaisuutta, kuinka monta vapaaehtoista tai palkattua henkilöä on paikalla. Vastaa numeroina. Jos ei yhtään, merkitse 0.

Vapaaehtoisia henkilöitä:

Palkattuja henkilöitä:

11. Ruoka-avun jakamisen säännöllisyys

Organisaatiot jakavat ruokaa useille henkilöille samanaikaisesti eri rytmeissä, jotkut jakavat ruokaa useita kertoja viikossa, toiset muutaman kerran vuodessa. Kuinka usein jaatte ruokaa kerralla useammalle henkilölle mukaan (ei koske vähävaraisten ruokailuja paikan päällä)?

3-5 kertaa viikossa	1-2 kertaa viikossa	1-2 kertaa kuukaudessa	3-4 kertaa vuodessa	1-2 kertaa vuodessa	Muuten, kuinka usein?
28 %	26 %	6 %	1 %	24 %	15 %

Avoimet vastaukset: Muuten, kuinka usein?

12. Ruoka-avussa kävijät 1

Kun ajattelet ruokaa hakevien määriä keskimäärin ruoanjakopäivänä viimeisen puolen vuoden aikana, kuinka monta henkilöä on hakenut ruokaa päivässä? (Vastaa tavallisen päivän osalta, ei esimerkiksi kesän vaihtelevien hakijamäärien mukaan.)

Merkitse arvio kävijöiden määrästä päivässä 10 henkilön tarkkuudella. Pienemmät ruoanjakopaikat voivat merkata tarkat luvut:

13. Ruoka-avussa kävijät 2

Leipäjonoissa ja ruoka-avussa käy ihmisiä eriasteisen säännöllisesti. Arvioi, kuinka moni kävijöistä on säännöllisesti ruokaa hakevia. Säännöllisesti ruokaa hakevalla tarkoitetaan vähintään kaksi kertaa kuukaudessa käyviä henkilöitä.

1/4 säännöllisiä asiakkaita	2/4 säännöllisiä asiakkaita	3/4 säännöllisiä asiakkaita	Kaikki säännöllisiä asiakkaita	Ei tietoa / ei vastattu
12 %	14 %	43 %	12 %	18 %

14. Toiminnan organisointi 1 - paikalliset yhteistyötahot

Leipäjonot/ruoka-aputoimijat toimivat usein paikallisella tasolla yhdessä esim. kunnan, seurakunnan tai muiden leipäjonon kanssa. Yhdessä hoidetaan esimerkiksi tiedottamista, rahoitusta, ruoan hankintaa jne. Valitse yksi tai useampi, joiden kanssa olette tehneet näihin liittyvää yhteistyötä viimeisen vuoden aikana.

Evankelis-luterilainen seurakunta	Kristillinen vapaa suunta	Kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimi	Kunnan muut palvelut (esim. ateriapalvelu)	Martat, Maatalousnaiset ym. järjestöt	Paikallinen Lions, Rotary ym. vastaavat järjestöt	Paikallinen sosiaali- ja/tai terveysalan järjestö	Pelastusameija	Poliittinen puolue (Kirjoita mikä?)	Suomen punainen risti	Ei ole ollut yhteistyötä	Muu, mikä?
46 %	17 %	36 %	2 %	6 %	5 %	9 %	4 %	1 %	2 %	18 %	27 %

Avoimet vastaukset: Poliittinen puolue, mikä? (kirjoita perään)

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

15. Toiminnan organisointi 2 - rahoitus

Ruoka-aputoimintaa rahoitetaan monin eri tavoin. Valitse yksi tai useampi, joilta toimintanne on saanut taloudellista tukea leipäjonon/ruoka-avun organisointiin viimeisen vuoden aikana.

Euroopan sosiaalirahasto (ESR)	EU:n elintarvikeapu/-tuki	Evankelis-luterilainen seurakunta	Hengelliset yhdistykset	Kunnan sosiaali- ja terveystoimi	Kunnan järjestötuki	Muut yhdistykset (esim. työttömien yhdistys)	Raha-automaattiyhdistys (RAY) (Taustaorganisaation toimintaan)	Yhdistyksen jäsenet	Yhdistyksen ulkopuoliset lahjoittajat	Ei lainkaan rahallista tukea, vain materiaalista tukea	Muu, mikä?
2 %	53 %	28 %	6 %	7 %	4 %	2 %	2 %	12 %	19 %	20 %	26 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

16. Toiminnan organisointi 3.1 - logistiikka, tilat

Ruoka-aputoimintaa järjestetään useissa erilaisissa tiloissa ja eri tavoin. Millaiset tilat käytössänne ovat? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

Ihmiset jonottavat ruokaa pääsääntöisesti ulkona	Ihmiset jonottavat ruokaa pääsääntöisesti sisällä	Ruoanjako ajoneuvosta (esim. bussi, rekka jne.)	Ruoka tarjoillaan valmiina aterioina paikan päällä	Ruokaa ei tarvitse jonottaa (esim. jonoa ei muodostu, ruokakassin saa diakoniatyöntekijän vastaanotolta)
26 %	46 %	6 %	11 %	41 %

17. Toiminnan organisointi 3.2 - logistiikka, kuljetus

Ruokaa tuodaan yhdistyksille eri tavoin. Kuinka ruoan kuljetus on yhdistyksessänne hoidettu? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto.

Lainattu kuljetusauto tai -autoja	Yhdistyksen työntekijän tai vapaaehtoisen omistama kuljetusauto tai -autoja	Yhdistyksen omistama kuljetusauto tai autoja	Yhdistyksen vuokraama kuljetusauto	Ruoan antajat tuovat ruoan paikalle	Muu tapa, mikä?
7 %	33 %	23 %	2 %	29 %	28 %

Avoimet vastaukset: Muu tapa, mikä?

18. Toiminnan organisointi 4 - jaettava ruoka

Jaettava ilmaisuokaa tulee ruoka-aputoimijoille eri lähteistä. Valitse seuraavista kaikki ne tahot, joilta ruokaa toimintaanne saadaan/hankitaan.

EU-ruoka	K-kauppojen lahjoitukset	S-kauppojen lahjoitukset	Suomen Lähikauppa Oy:n lahjoitukset (Siwa, Valintatalo, Euromarketit)	Muiden kauppojen lahjoitukset	Tukkujen lahjoitus	Tuottajat (esim. ylijäämä tai virheellinen tuote)	Raha-lahjoitus, jolla ruokaa ostetaan	Muu, mikä?
77 %	38 %	25 %	12 %	16 %	9 %	14 %	11 %	19 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

19. Toiminnan organisointi 4.1 - jaettava ruoka

Mitä elintarvikkeita yhdistyksenne pääasiassa jakaa? Valitse yksi tai useampia sopivia.

Einekset	Kasvikset (ml. juurekset, vihannekset, hedelmät jne.)	Kuivamuona (näkkileivät, pastat, jauhot jne.)	Leipomotuotteet	Liha-, kala-, kanatuotteet (tuore)	Liha-, kala-, kanatuotteet (pakaste)	Maitotuotteet (juustot, maidot, jogurtit jne.)	Säilykkeet	Juomat (muut kuin maitotuotteet esim. mehut yms.)	Muuta, mitä?
31 %	25 %	86 %	50 %	23 %	18 %	31 %	65 %	23 %	22 %

Avoimet vastaukset: Muuta, mitä?

20. Toiminnan organisointi 4.2 - jaettava ruoka

Ruoka-apua voidaan antaa usein eri tavoin. Valitse yksi tai useampia omaan toimintaanne sopivaa vaihtoehtoa.

Jaetaan valmiita ruokakasseja (esim. EU-kassit)	Kävijät voivat itse vaikuttaa ruokakassin sisältöön (esim. voivat valita eri vaihtoehtoista, mitä ottavat)	Ruoan jakajat säätävät ruokakassin sisältöä jakamalla tuotteita määrätyn määrän	Järjestetään säännöllisesti viikoittain tai kuukausittain yhteisruokailuja (esim. edullisia yhteislounaita tai aamupaloja)	Muuta, mitä?
64 %	43 %	47 %	18 %	11 %

Avoimet vastaukset: Muuta, mitä?

21. Toiminnan organisointi 4.3 - jaettavan ruoan arvo

Jaettavan ruoan määrät vaihtelevat eri toimipaikoissa. Minkä arvioisit olevan ruoka-avussanne jaettavan yhden ruokakassin hinta? Arvioi lukuna viiden euron tarkkuudella.

22. Toiminnan organisointi 5 - ruoka-avusta tiedottaminen

Kuinka toiminnastanne tiedotetaan avuntarvitsijoille? Valitse yksi tai useampia, jotka sopivat toimintaanne.

Lehti-ilmoitus	Tiedottaminen ruoka-avun omilla internet-sivuilla tai lehdessä	Tiedottaminen muiden ruoka-aputoimijoiden kautta (verkkosivuilla, ilmoitustauluilla jne.)	Tiedottaminen evankelis- luterilaisen seurakunnan internetsivuilla	Tiedottaminen evankelis- luterilaisen seurakunnan tiloissa	Tiedottaminen kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimen internet-sivuilla	Tiedottaminen kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimen tiloissa	Ei tiedottamista (Puskaradio, ihmiset kertovat toisilleen)	Muu, mikä? (esim. tiedotus kuljetusautojen kyljessä)
----------------	---	---	--	--	--	--	---	---

50 %	35 %	19 %	24 %	31 %	3 %	31 %	36 %	41 %
------	------	------	------	------	-----	------	------	------

Avoimet vastaukset: Muu, mikä (esim. mainostus kuljetusautojen kyljessä)?

23. Toiminnan organisointi 6 - käytännöt jakopaikalla

Ruoka-aputoimijoilla on erilaisia käytäntöjä ruoanjakamisen yhteydessä. Mitä seuraavista järjestönne toiminnassa esiintyy? Voit valita yhden tai useampia vaihtoehtoja.

Ruoanhakijan on näytettävä henkilöllisyystodistus /Kelakortti	Ruoanhakijan on maksettava vähäinen korvaus saamastaan ruoasta	Ruokaa jonotetaan jonotuslappujen kanssa	Ruokaa jonotetaan vuoronumeroiden kanssa	Ruokaa saadakse on kerrottava ruoan tarpeestaan (esim. diakoniatyöntekijälle)	Ruokaa hakeva ei saa olla päihtynyt (huumausaineet, alkoholi yms.)	Ei mitään edellämainituista	Muu, mikä?
11 %	2 %	3 %	14 %	29 %	32 %	29 %	39 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

24. Toiminnan organisointi 7 - käytännöt ruoka-avun ohessa

Kullakin ruoka-aputoimijalla on omat tapansa seurata toimintaa. Toiset pitävät kirjaa kävijämääristä ja toiset tilastoivat jaetun ruoan määriä jne. Valitse seuraavasta omaan toimintaanne sopivat käytännöt viimeisen vuoden ajalta.

Seurataan ja kirjataan säännöllisesti kävijämääriä	Seurataan ja kirjataan säännöllisesti jaetun ruoan määriä	Seurataan ja kirjataan satunnaisesti kävijämääriä	Seurataan ja kirjataan satunnaisesti jaetun ruoan määriä	Kirjoitetaan toiminta- ja vuosikertomukset	Kirjoitetaan raportteja rahoittajille	Ei seurata lainkaan	Muu, mikä?
78 %	60 %	5 %	3 %	50 %	24 %	2 %	18 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä?

25. Toiminnan organisointi - 7.1 käytännöt ruoka-avun ohessa

Mikäli keräätte toiminnastanne seuranta- tai tilastotietoja (kävijöiden määriä, jaetun ruoan määriä jne.), voisiko niitä saada tutkimuksemme käyttöön?

Kyllä, voimme luovuttaa seurantatietojamme tutkimuskäyttöön. Kirjoita perään keneltä tietoja voi pyytää	Ei, emme luovuta seurantatietoja toiminnasta	Yhdistyksellämme ei ole tapana kirjata ylös seurantatietoja
57 %	34 %	9 %

Avoimet vastaukset: Kyllä, voimme luovuttaa seurantatietojamme tutkimuskäyttöön. Kirjoita perään keneltä

tietoja voi pyytää

26. Toiminnan organisointi - 8 muut tarjottavat palvelut

Ruoka-aputoiminnan ohessa tarjotaan usein muitakin apua. Mitä muita palveluita ruoka-aputoimintanne ohessa on tarjottu viimeisen vuoden aikana? Valitse yksi tai useampia.

Palveluneuvonta yhdistysten toimesta (esim. eri tuista ja palveluista kertominen, lomakkeiden täyttö)	Palveluneuvonta muiden toimijoiden toimesta (esim. kunnan sosiaalityöntekijät tai – ohjaaja kertoo palveluista)	Palveluohjaus eteenpäin (esim. ohjausta sosiaali- ja tai terveystoimeen)	Keskustelu- / kuunteluapu	Hengellinen tuki (esim. sielunhoito tai hartaudet)	Aktivointi ja syrjäytymisen ehkäisytyö	Ohjattua vertaistukitoimintaa (esim. ryhmiä)	Ei mitään edellämäinituista	Muu, mikä / mitkä?
32 %	15 %	37 %	70 %	53 %	40 %	21 %	14 %	20 %

Avoimet vastaukset: Muu, mikä/mitkä?

27. Tulevaisuuden odotukset ja toiveet 1 - taloudellinen yhteistyö

Ruoka-avun kentällä on lukuisia eri toimijoita ja toimintatapoja. Millaisia odotuksia tai toiveita yhdistyksellänne on ruoka-avun organisoitumiselle ja taloudelliselle yhteistyölle, pitäisikö taloudellista yhteistyötä olla enemmän esimerkiksi seuraavien tahojen kanssa?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Lisää taloudellista yhteistyötä kunnan kanssa	4 %	5 %	25 %	35 %	32 %
Lisää taloudellista yhteistyötä ev.lut seurakunnan kanssa	5 %	8 %	45 %	23 %	18 %
Lisää taloudellista yhteistyötä paikallisten muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa	5 %	12 %	37 %	30 %	16 %
Lisää taloudellista yhteistyötä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) kanssa	5 %	5 %	26 %	25 %	39 %
Lisää taloudellista yhteistyötä muiden paikkakuntien ruoka-aputoimijoiden kanssa	7 %	16 %	35 %	33 %	10 %

28. Tulevaisuuden odotukset ja toiveet 2 - toiminnallinen yhteistyö

Ruoka-avun kentällä on lukuisia eri toimijoita ja toimintatapoja. Millaisia odotuksia tai toiveita yhdistyksellänne on ruoka-avun organisoitumiselle ja toiminnalliselle yhteistyölle, pitäisikö toiminnallista yhteistyötä olla enemmän esimerkiksi seuraavien tahojen kanssa?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Lisää toiminnallista yhteistyötä kunnan kanssa	2 %	4 %	25 %	42 %	28 %
Lisää toiminnallista yhteistyötä ev.lut seurakunnan kanssa	2 %	5 %	42 %	30 %	21 %
Lisää toiminnallista yhteistyötä paikallisten muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa	4 %	10 %	33 %	36 %	18 %
Lisää toiminnallista yhteistyötä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) kanssa	5 %	8 %	32 %	26 %	30 %
Lisää toiminnallista yhteistyötä muiden paikkakuntien ruoka-aputoimijoiden kanssa	5 %	12 %	32 %	36 %	15 %

29. Tulevaisuuden odotukset ja toiveet 3 - oikeuksienvälvonnallinen yhteistyö

Ruoka-avun kentällä on lukuisia eri toimijoita ja toimintatapoja. Millaisia odotuksia tai toiveita yhdistyksellänne on ruoka-avun organisoitumiselle ja oikeuksienvälvonnalliselle yhteistyölle, pitäisikö tällaista yhteistyötä olla enemmän esimerkiksi seuraavien tahojen kanssa? Oikeuksien valvonnalla tarkoitetaan tässä huono-osaisten puolustamista ja heidän asemansa parantamista.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Lisää oikeuksienvalvonnallista yhteistyötä kunnan kanssa	2 %	4 %	23 %	36 %	36 %
Lisää oikeuksienvalvonnallista yhteistyötä ev.lut seurakunnan kanssa	4 %	4 %	39 %	29 %	25 %
Lisää oikeuksienvalvonnallista yhteistyötä paikallisten muiden ruoka-aputoimijoiden kanssa	5 %	6 %	33 %	32 %	25 %
Lisää oikeuksienvalvonnallista yhteistyötä Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) kanssa	4 %	7 %	32 %	24 %	33 %
Lisää oikeuksienvalvonnallista yhteistyötä muiden paikkakuntien ruoka-aputoimijoiden kanssa	5 %	9 %	35 %	28 %	23 %

30. Tulevaisuuden odotukset - ruoan kysynnän aiempi kehitys

Ruoka-apu ei jäänyt vain 1990-luvun ilmiöksi, vaan ilmaisruokaa jaetaan 2010-luvulla lukuisilla eri paikkakunnilla. Kuinka arvioit, että ruoan kysyntä on kehittynyt viimeisten 2-3 vuoden aikana omalla paikkakunnallanne?

Ruoan kysyntä on laskenut	Ruoan kysyntä on vakiintunut, pysynyt ennallaan	Ruoan kysyntä on kasvanut	En osaa sanoa	Ei tietoa / ei vastattu
3 %	21 %	72 %	1 %	3 %

31. Tulevaisuuden odotukset - ruoan tarjonta

Ruoka-avun toimikenttä on muutoksessa. Yhtäältä kauppojen parantunut logistiikka vähentää ylijäämäruoan määrää ja toisaalta elintarvikeviranomaisten säännökset helpottavat kauppojen mahdollisuuksia antaa ruokaa jakoon aiempaa enemmän. Kun ajattelet 2-3 vuotta eteenpäin, mitä arvioit ilmaisruoan tarjonnalle tapahtuvan paikkakunnallanne?

Ruoan tarjonta laskee	Ruoan tarjonta vakiintuu, pysyy ennallaan	Ruoan tarjonta kasvaa	En osaa sanoa	Ei tietoa / ei vastattu
22 %	32 %	25 %	20 %	2 %

32. Tulevaisuuden odotukset - ruoan kysyntä

Jos ilmaisruoan kysyntä mielestäsi muuttuu jatkossa, mitkä tekijät kysynnän muutokseen vaikuttavat?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Asumiskustannukset ovat liian suuret	1 %	3 %	9 %	46 %	40 %
Eläkkeiden taso on alhainen	1 %	1 %	10 %	46 %	42 %
Perheet ovat aiempaa rikkonaisempia	1 %	1 %	9 %	38 %	52 %
Päihdeongelmat lisääntyvät	0 %	2 %	14 %	36 %	49 %
Toimeentulotuki yhdessä muiden viimesijaisten etuuksien kanssa ei riitä	2 %	1 %	9 %	37 %	51 %
Työttömyys kasvaa	1 %	1 %	10 %	33 %	56 %
Velat hankaloittavat elämää	1 %	1 %	6 %	39 %	53 %
Yksin asuminen tai yksinhuoltajuus lisääntyvät	1 %	0%	11 %	38 %	50 %

33. Sanottua leipäjonoista (oma toiminta)

Mitkä seuraavista väittämistä sopivat mielestänne teidän ruoka-apuunne/leipäjonoonne?

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Jaettu ruoka on laadukasta	1 %	1 %	4 %	39 %	55 %
Ruoka-apu on hakijoille pärjäämisen kannalta välttämätöntä	1 %	2 %	9 %	44 %	44 %
Ruoan hakeminen on nöyryyttävää	12 %	29 %	24 %	28 %	6 %
Ruoanjakelu on järjestetty hyvin	1 %	3 %	5 %	44 %	48 %
Ruokajonossa on ihmisiä, jotka eivät tarvitsisi ruokaa	15 %	37 %	22 %	16 %	9 %
Ruoka-apu on tärkeä paikka muiden ihmisten kohtaamiseen	9 %	11 %	21 %	27 %	33 %

34. Sanottua leipäjonoista (yhteiskunta)

Leipäjonoista/ruoka-avusta on erilaisia näkemyksiä. Seuraavassa esitetään joukko väittämiä. Ota kantaa seuraaviin väittämiin.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Ilmaisruoan jakaminen passivoi ruokaa hakevia ihmisiä	35 %	40 %	18 %	5 %	2 %
Ilmaisruoanjakelu johtaa vähitellen heikompiin julkisiin palveluihin, kun apua saadaan järjestöiltä/kirkolta yms.	22 %	35 %	15 %	22 %	6 %
Leipäjonot eivät kuulu hyvinvointivaltioon	9 %	16 %	13 %	26 %	35 %
Ruoka-apu on hyvä lisä paikkaamaan sosiaaliturvan aukkoja	6 %	6 %	9 %	45 %	33 %
Valtion ja kuntien vastuuta heikompiosaisen ruokaturvassa pitäisi vahvistaa	0%	3 %	9 %	28 %	60 %

35. Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) tulevaisuuden rooli toiminnassa

Raha-automaattiyhdistys (RAY) tukee sosiaali- ja terveysalan järjestöjä noin 300 miljoonalla eurolla vuodessa. Toistaiseksi RAY:n rooli ruoka-avussa on vähäinen. Vuonna 2013 RAY avustaa muutamaa sellaista järjestöä, jolla on myös ruoanjakamiseen liittyvää toimintaa. Arvioi RAY:n tulevaisuuden roolia seuraavien väitteiden kautta.

	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
RAY:n pitäisi rahoittaa nykyistä enemmän ruoka-apua tarjoavia järjestöjä	1 %	4 %	19 %	33 %	43 %
RAY:n pitäisi rahoittaa nykyistä useampia ruoka-apua tarjoavia järjestöjä	1 %	4 %	20 %	34 %	41 %
RAY:n pitäisi tukea ruoka-apua tarjoavia järjestöjä nykyistä enemmän esimerkiksi tiedottamalla ruoka-avusta omassa tiedotustoiminnassaan	3 %	9 %	25 %	36 %	28 %
RAY:n pitäisi verkottaa ruoka-aputoimijoita kansallisesti (luoda mahdollisuuksia yhteistyölle)	4 %	5 %	30 %	31 %	30 %

36. Paikkakunnan muut ruoka-aputoimijat

Ruoka-apua jaetaan useilla paikkakunnilla ja paikoin yhdestä kunnastakin voi löytyä useampia ruokaa jakavia tahoja. Listaa alle tietämäsi muut toimijat, jotka jakavat ilmaisuokaa paikkakunnallanne.

37. Yhteystiedot

Haastattelemme osan vastaajista myös ruoka-avun toimipaikalla tämän kyselyn jälkeen. Jätäthän alle yhteystiedot, joiden avulla tavoitamme toimipaikkanne mahdollista jatkohaastattelua varten.

38. Palaute

Lähetä tutkimuksen toteuttajille terveisiä. Voit kertoa vapaasti ajatuksiasi, täydentää jotain aiempaa kysymyskohtaa tai vastata esimerkiksi seuraaviin kysymyksiin. Mitä ajatuksia kysely herätti? Koitteko siihen vastaamisen mielekkääksi? Ruusuja, risuja, muuta?

Liite 2. Tutkimukseen osallistuneet toimijat.

	Lista kyselyyn osallistuneista toimijoista kunnan mukaan
Kunta	Yhdistyksen tai yhteisön nimi
Akaa	Akaan seurakunta
	Toijalan Adventtiseurakunta
Alajärvi	Evangelis-luterilainen seurakunta
Askola	Askolan seurakunta
Espoo	Hyvä Arki ry
	Samaria Rf, Espoon Ankkuri
	Manna-Apu ry
Forssa	Forssan vapaa-ajattelijat ry
Haapajärvi	Jokilaaksojen Nuorten Tuki ry
Heinävesi	Evangelis-luterilainen seurakunta
Helsinki	Ruoka ja palveluryhmä (Herttoniemen evangelis-luterilainen seurakunta)
	Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry
	MLL Kivikon paikallisyhdistys ry
	Suomen Pelastusarmeijan säätiö
	MLL Pihlajamäen paikallisyhdistys
	MLL Myllypuron paikallisyhdistys
	Meri - Vuosaaren työttömät ry
Honkajoki	Honkajoen seurakunta
Huittinen	MLL Huittisten osasto
Hyvinkää	Hyvinkään Toimari ry
Hämeenlinna	Pelastusarmeija
Iisalmi	Iisalmen evangelis-luterilainen seurakunta
Imatra	Imatran Helluntailähetys ry

Inari	Ivalon Seudun Työttömät ry
Isojoki	Isojoen seurakunta
Janakkala	Janakkalan seurakunta
	MLL Janakkalan paikallisyhdistys
Joensuu	Joensuun seurakuntayhtymä/ Enon seurakunta
	Helluntaiseurakunnan ruokajakelu
	MLL Pyhäselän yhdistys ry
	Joensuun Vapaa seurakunta
	Ruoka-apu "HULDA"
Jyväskylä	Huhtasuon Elämän leipä ry
	Suomen Pelastusarmeijan Säätiö, Jyväskylän osasto
	Jyväskylän Katulähetys ry
	MLL Jyväskylän yhdistys
	Toivonkulma/ Jyväskylän Helluntaiseurakunta
Jämsä	MLL Jämsänkosken paikallisyhdistys
	Jämsän seurakunta
	Jämsän seurakunta - Kuoreveden alue seurakunta
Kajaani	Kajaanin seurakunta, Vuolijoki-Otanmäen alue
Kankaanpää	Kankaanpään toimitupa ry
Karkkila	Karkkilan seurakunta
Karvia	seurakunta
Kauhajoki	Kauhajoen adventtiseurakunta
	Evangelis-luterilainen seurakunta
Keitele	Keiteleen evankelis-luterilainen seurakunta
Kemi	Kemin seurakunta
	Kemin adventtiseurakunta
Kerava	Keravan city seurakunta

Kittilä	Kittilän seurakunta
Kokkola	Lohtajan seurakunta
	Kokkolan Adventtiseurakunta
Kontiolahti	Kontiolahden työttömät ry
Kotka	Kotkan ortodoksinen seurakunta
Kouvola	Kouvolan korttelikotiyhdistys ry
	Karjalan Tuki- Kuusankoski ry/Vienon Kammari
	MLL Utin seudun yhdistys
	Kouvolan Seudun Työttömät ry
Kuopio	Virvatuli ry
	Kuopion työttömät ry
	ViaDia Pohjois-Savo ry
	Kuopion Tukikohta-seurakunta
	Kuopion Ruoka-apu Ry
	ViaDia Pohjois-Savo ry, Karttulan Vapaaseurakunnan päiväkeskus
Kurikka	Kurikan seurakunnan ruokapankki
Kustavi	MLL/Kustavin osasto
Kuusamo	MLL:n Kuusamon yhdistys
Kärsämäki	Kärsämäen seurakunta
Lahti	Lahden seurakuntayhtymä - Lahti
	Lahden seurakuntayhtymä - Joutjärvi
	Lahden seurakuntayhtymä - Laune
	Monitoimikeskus Takatasku
	Päijät-Hämeen tukiapuyhdistys ry
Laihia	Mannerheimin lastensuojeluliitto
Lapinjärvi	Lapinjärven suomalainen seurakunta
	Varpaisjärven seurakunta/Diakoniatyö

Lapinlahti	Lapinlahden evankelis-luterilainen seurakunta
Lappeenranta	Metodistiseurakunta
	Luukkaan Pysäkki ry
	Lappeenrannan katulähetys ry
	Seurakuntayhtymä/ Päiväkeskus Kaartinkulma
Lapua	MLL Lapuan paikallisyhdistys
Leppävirta	Leppävirran seurakunta
Lieksa	Evankelis-luterilainen seurakunta
	Lieksan Helluntailähetys ry
Liperi	Liperin adventtiseurakunta / avustuspalvelu ADRA
Loviisa	Ruotsinpyhtään seurakunta
Lumijoki	MLL Lumijoen yhdistys ry
Luumäki	Luumäen seurakunta
Maaninka	Maaningan seurakunta
Merijärvi	Merijärven Kappeliseurakunta
Mikkeli	Mikkelin työttömät ry
	Pelastusarmeija, Mikkelin osasto
	ViaDia Mikkeli ry
	MLL:n Ristiinan yhdistys ry
Muurame	MLL Muuramen paikallisyhdistys
Nakkila	Nakkilan evankelis-luterilainen seurakunta
Nastola	Nastolan Työttömät ry
Oulu	Oulun vapaaseurakunta / Via dia Oulu
	Haukiputaan Työnhakijat ry
	Punaisen Ristin Oulun osasto
	Ytyä - Yhteistyötä työttömät ry
	Oulun Adventtikirkko

	Mannerheimin lastensuojeluliitto Maikkulan paikallisyhdistys
Padasjoki	Padasjoen evankelis-luterilainen seurakunta
Paimio	Paimion Mäkitupa -97 ry
Parkano	Suomen Pelastusarmeijan säätiö Pelastusarmeijan Parkanon osasto
Pelkosenniemi	MLL Pelkosenniemen osasto
Perho	Perhon seurakunta
Pieksämäki	MLL:n Pieksämäen yhdistys
Pielavesi	Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Pomarkku	evankelis-luterilainen seurakunta
Pori	Elämän eliksiiri ry
	Porin Seudun Työttömät ry
	MLL Ahlainen
	Elämänleipä Sinulle Ry
Pornainen	Pornaisten evankelis-luterilainen seurakunta
Porvoo	Porvoon seudun työnhakijat ry
	Taivas on auki ry
	Pelastusarmeija
Puolanka	Puolangan työttömien yhdistys ry
	Puolangan evankelis-luterilainen seurakunta
Puumala	Puumalan seurakunta
Pyhtää	MLL Pyhtään yhdistys
Pyhäjoki	MLL Pyhäjoen yhdistys
Pyhäntä	MLL Pyhännän yhdistys
Raisio	Evankelis-luterilainen seurakunta
Rauma	Rauman Seudun Katulähetys ry
	Rauman Mielenterveysyhdistys Friski Tuult ry
	Rauman Seudun Työttömät ry

Rautavaara	Rautavaaran evankelis-luterilainen seurakunta
Riihimäki	Riihimäen seurakunta
Rääkkylä	MLL Rääkkylän yhdistys
Salo	Salon alueen Työttömät ry
	Pelastusarmeija
	MLL Halikon yhdistys
	MLL Perttelin paikallisyhdistys
Sastamala	MLL Kiikoisten yhdistys
Savonlinna	Savonlinnan vapaaseurakunta
	MLL Kerimäen yhdistys
Seinäjoki	Nurmon MLL yhdistys
Sievi	seurakunta
Sonkajärvi	Sonkajärven seurakunta
Suomussalmi	MLL:n Suomussalmen yhdistys
Suonenjoki	Suonenjoen Tehdään itse ry
Taivalkoski	MLL Taivalkosken yhdistys
Tampere	Tampereen adventtiseurakunta
	Tampereen evankelis-luterilaisen seurakuntayhtymän diakoniakeskus
	Jeesus Cafe Ry
	MLL:n Messukylän paikallisyhdistys ry
	Tampereen Baptistiseurakunta
Tohmajärvi	Tohmajärven seurakunta
Turku	Suomen Pelastusarmeijan säätiö Turun palvelukeskus
	Varissuon Työttömät VT ry
	Kristillinen yhdistys Uusipesula ry
	MLL Runosmäen yhdistys ry
Vaasa	Suomen Pelastusarmeijan Säätiön Vaasan osasto

Vantaa	Vantaan asunnottomien hyvinvoinnin tuki VAHTI RY
	Korson Työttömät ry
	Korson ruokapalvelu ry (Helluntaiseurakunta)
	Hakunila-Länsimäki työttömät ry
Varkaus	Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Vesanto	MLL/Vesannon ry
Vieremä	Päiväkeskus Pysäkki ry, Vieremän toimipiste
Vihti	Vihdin seurakunta
	ADRA Finland säätiö
Vimpeli	Vimpelin evankelis-luterilainen seurakunta
Virrat	MLL Virtain paikallisyhdistys
Ylöjärvi	Helluntaiseurakunta
Ähtäri	Ähtärin seurakunta

LIITE 3. Tehdyt tutkimushaastattelut.

1. Mikkelin Työttömät ry (Mikkeli) 25.09.2013
2. Pelastusarmeija (Mikkeli) 26.09.2013
3. Veikko ja Lahja Hurstin Laupeudentyö ry (Helsinki) 27.09.2013
4. Hyvä Arki ry (Espoo) 30.09.2013
5. Herttoniemen seurakunnan ruoka- ja palveluryhmä - Myllypuron jakelu (Helsinki) 2.10.2013
6. Korson Helluntaiseurakunnan Ruokapalvelu (Vantaa) 4.10.2013
7. Päijät-Hämeen tukiapuyhdistys ry (Lahti) 7.10.2013
8. Toimintakeskus Takatasku (Lahti) 8.10.2013
9. Vahti ry (Vantaa) 9.10.2013
10. Manna-Apu ry (Espoo) 10.10.2013
11. Kuopion ruoka-apu ry (Kuopio) 25.09.2013
12. Virvatuli ry (Kuopio) 27.09.2013
13. Huhtasuon elämänleipä (Jyväskylä) 30.09.2013
14. Ruokapankki Jokapäiväinen leipä (Jyväskylä) 09.10.2013
15. Ruokanyssse (Tampere) 2.10.2013
16. Tampereen Adventtikirkko (Tampere) 2.10.2013
17. Uusipesulta (Turku) 3.10.2013
18. Pelastusarmeija (Turku) 04.10.2013
19. Elämän eliksiiri (Pori) 11.10.2013
20. Satakunnan Elämän leipä sinulle ry (Pori) 14.10.2013

LIITE 4. Puolistrukturoitu haastattelurunko.

Leipäjonot Suomessa: Lista haastattelukysymyksistä (puolistrukturoitu):

1. Mistä syystä ruoka-aputoiminta on aloitettu? Mikä antoi "alkusysäyksen"?
 2. Miksi toiminta on tarpeellista? Mikä on keskeinen syy, miksi ruokaa jaetaan juuri nyt jne.? Uskotteko, että ruoan kysyntä kasvaa, laskee vai pysyy tasaisena? Miksi?
 3. Auttaako järjestönne ihmisiä, jotka hakevat teiltä ruokaa, millään muulla tavalla ruoanjaon lisäksi? Jaatteko mitään muuta kuin ruokaa?
 4. Mitä muuta voitaisiin tehdä ihmisten aktivoimiseksi?
 5. Mikä motivoi teitä tekemään tätä (vapaaehtois-)työtä? Millaisia taustoja mukana olevilla vapaaehtoisilla on?
 6. Millaisia toiminnallisia ongelmia olette työssänne kohdanneet? Entä miten niistä on selvitty?
 7. Mistä lahjoitettava ruoka tulee? Millaisia käytäntöjä ja sopimuksia teillä on ruoan lahjoittajien kanssa? Virallisia tai epävirallisia?
 8. Yhteistyöhön liittyen voisi olla kiinnostavaa kuulla, millaista
 - a) taloudellinen
 - b) toiminnallinen
 - c) oikeuksien valvonnallinen yhteistyö voisi olla konkreettisesti?
- Ts. millaista yhteistyötä erilaiset tahot näkisivät tekevänsä?
9. Ovatko leipäjonot arkipäiväistyneet osaksi sosiaalihuoltoa? Jos, niin mitä syitä tähän voisi olla?
 10. Kuinka uskotte ruoka-avun vaikuttavan julkisiin sosiaalipalveluihin?
 11. Mitä leipäjonot mielestänne kertovat suomalaisesta yhteiskunnasta?

LIITE 5. Kuvauskäsikirjoitus - 10 kuvaa ruoka-avusta ilman ihmisiä jonoissa.

- 1) Ruoka ennen jakelua
- 2) Rakennus/tila, ennen jakelua
- 3) Vapaaehtoiset
- 4) Varastotilat
- 5) Logistiikka (rekat, pakettiautot, autot jne.)
- 6) Opasteet/mainokset - onko paikoilla kylttejä ruoanjakelusta, tai mainostetaanko sitä jossain?
- 7) Uskonnollisten/hengellisten tunnusten näkyminen tilassa
- 8) Ehdot ruoan saannille - onko käytäntöjä, kuten Kela-kortin näyttäminen, yhteishartaus, henkilöllisyystodistuksen näyttäminen ja "asiakas"tietojen kirjaus/tilastointi?
- 9) Tila jakelun jälkeen - mitä jää jäljelle?
- 10) Muuta ruoka-avusta